

VILNIAUS UNIVERSITETO
TEISĖS FAKULTETO
PRIVATINĖS TEISĖS KATEDRA

Sabinos Banytės,
V kurso, komercinės teisės
studijų šakos studentės

Magistro darbas

**Tėvų pareiga materialiai išlaikyti savo vaikus. Lietuvos ir Latvijos
analizė**

Darbo vadovas: Lekt. dr. Saulius Aviža

Recenzentas: Lekt. dr. Giedrė Urbanavičiūtė

Vilnius, 2012

TURINYS

ĮVADAS.....	3
1. VAIKŲ IŠLAIKYMO SANTYKIŲ TEISINIS REGLAMENTAVIMAS.....	6
1.1. Vaikų išlaikymo santykių teisinis reguliavimas Europos Sąjungos teisės aktuose.....	6
1.2. Vaikų išlaikymo santykių juridiniai pagrindai Lietuvos ir Latvijos teisės aktuose.....	9
2. VAIKŲ IŠLAIKYMO PAREIGOS ATSIKADIMAS IR PABAIGA LATVIJOS IR LIETUVOS TEISĖS AKTUOSE	12
2.1. Vaikų išlaikymo pareigos atsiradimas ir turinys.....	13
2.2. Vaikų išlaikymo analizė santuokos nutraukimo atvejais.....	16
2.3. Valstybių teikiamo vaikų išlaikymo palyginimas.....	22
2.4. Vaikų išlaikymo pareigos pabaiga	27
2.5. Kreipimosi dėl išlaikymo teisės ypatumai.....	32
3. VAIKO POREIKIŲ IR TĖVŲ TURTINĖS PADĖTIES PROPORCINGUMO NUSTATYMAS LIETUVOJE IR LATVIJOJE.....	37
3.1. Tėvų ir vaikų turtinės padėties įtakos vaikų išlaikyme nustatymo specifiška.....	41
3.2. Minimalaus išlaikymo bruožai.....	52
3.3. Vaikui skirto išlaikymo panaudojimo teisinis reglamentavimas	54
3.4. Prevencinių priemonių vaikų išlaikyme taikymo ypatumai	57
IŠVADOS	59
LITERATŪROS SĄRAŠAS.....	62
SANTRAUKA.....	68
SUMMARY.....	69

IŽANGA

Darbo aktualumas ir naujumas. Įgyvendinant Lietuvos Respublikos Konstitucijos¹ (toliau – Konstitucijos) 38 str. 2 d. įtvirtintą valstybės konstitucinę pareigą saugoti ir globoti vaikystę, 38 str. 6 d. įtvirtintą tėvų teisę ir pareigą auklėti savo vaikus dorais žmonėmis ir ištikimais piliečiais, iki pilnametystės juos išlaikyti, taip pat Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos² 27 str. pripažįstamą kiekvieno vaiko teisę turėti tokias gyvenimo sąlygas, kokių reikia jo fiziniam, protiniam, dvasiniam, doroviniam ir socialiniam vystymuisi, sprendžiant ginčus dėl vaikų išlaikymo, būtina užtikrinti, kad vaikas turėtų materialines sąlygas fiziškai ir socialiai vystytis, ugdyti ir tobulinti savo įgimtus ir įgytus gebėjimus. Realizuojant Vaiko teisių konvencijos nuostatas, kuriose yra deklaruojama kiekvieno vaiko teisė turėti tokias gyvenimo sąlygas, kokių reikia jo fiziniam, protiniam, dvasiniam, doroviniam ir socialiniam vystymuisi, atsižvelgiant į tai, kad pagrindinės teisės ir pareigos, susijusios su vaiko teisių įgyvendinimu, tenka vaiko tėvams, įvertinant, kad vaiko teisės į išlaikymą užtikrinimas sudaro sąlygas kitoms vaiko teisėms (teisė į būstą, mokslą, tinkamas gyvenimo sąlygas ir pan.), būtina garantuoti tėvų pareigos materialiai išlaikyti savo vaikus vykdymą³. Konstitucinis tėvų pareigos išlaikyti savo nepilnamečius vaikus pobūdis lemia, kad šios tėvų pareigos, kaip ir kitų pareigų, tiesiogiai užtikrinančių prigimtinių vaiko poreikių tenkinimą, vykdymo užtikrinimui turi būti skiriama ypač daug dėmesio. Už šių teisių įgyvendinimą visų pirma yra atsakingi tėvai, tačiau valstybė, atsižvelgdama į nacionalines sąlygas ir savo galimybes, taip pat turi užtikrinti visas sąlygas vaikui gyventi ir augti sveikam. Tais atvejais, kai vaiko tėvai neįstengia visiškai įvykdyti savo pareigos išlaikyti vaikus, konstitucinės vaiko teisių garantijos įpareigoja valstybę užtikrinti greitą būtinos finansinės paramos gavimą iš kitų šaltinių. Šios principinės nuostatos lemia ginčų dėl vaikų išlaikymo nagrinėjimo ypatumus. Daugelio šalių įstatymų imperatyviomis formomis nustatyta tėvų pareiga teikti išlaikymą savo vaikams. Išlaikymo dydis turi būti proporcingas nepilnamečių vaikų poreikiams bei jų tėvų turbinei padėčiai ir užtikrinti būtinas vaikui vystytis sąlygas.

Nagrinėjamos problemos **aktualumas**, originalumas ir naujumas pasireiškia tuo, kad nors iš esmės teisinėje literatūroje yra nemažai analizuota vaiko išlaikymo nustatymo

¹ Lietuvos Respublikos Konstitucija // Valstybės žinios, 1992, Nr. 33-1014 (1992-11-30).

² Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija // Valstybės žinios, 1995-07-21, Nr. 60-1501.

³ KUDINAVIČIŪTĖ-MICHAILOVIENĖ, I.; VĖGELIENĖ J. Vaikų išlaikymas: kai kurie aktualūs teoriniai ir praktiniai aspektai // Jurisprudencija, 2012, 19(1), p. 209–229.

tema, tačiau dviejų šalių – Lietuvos ir Latvijos – lyginamoji analizė šiuo klausimu kituose darbuose nebuvo atlikta, o šio magistro darbo 3 skyriuje šis klausimas kaip tik ir nagrinėjamas. Šis darbas originalus taip pat ir tuo, jog jame ne tik išsamiai analizuojami tarptautiniai, šalies, bet Latvijos teisės aktai, atskleidžiamos įvairios mokslininkų nuomonės šiuo klausimu.

Taip pat būtina konstatuoti, jog vaiko teisės į išlaikymą įgyvendinimo bei gynimo klausimams iki šiol visiškai nepagrįstai teisės moksle skiriama per mažai dėmesio. Be to, šiuo metu, kai vis daugiau emigruojama, ginčai dėl vaiko išlaikymo sudaro vieną gausiausių civilinių bylų, nagrinėjamų tiek Lietuvos, tiek Latvijos teismuose, kategorijų.

Darbo objektas yra tėvų pareigos materialiai išlaikyti savo vaikus reglamentavimas Lietuvoje ir Latvijoje. Į šį objektą įeina tiek pareigų išlaikyti savo pilnamečius, tiek nepilnamečius vaikus, problematika. Pažymėtina, kad šiame magistro darbe nėra tiriamos kitos išlaikymo pareigos, atsirandančios tarp šeimos narių. O nagrinėjami tik tie šalutiniai klausimai, kurie padeda atskleisti temą.

Tyrimo objektas. Šio magistrinio darbo tyrimo objektas yra nacionaliniai Lietuvos ir Latvijos teisės aktai bei Europos Sąjungos teisės aktai, reglamentuojantys tėvų pareigą išlaikyti savo vaikus.

Darbo tikslas. Šio magistrinio darbo tikslas yra atskleisti tėvų pareigos išlaikyti savo vaikus reglamentavimą ypatumus Lietuvoje ir Latvijoje, analizuojant problematiškesnius aspektus.

Darbo uždaviniai. Darbo tikslui pasiekti keliami šie uždaviniai:

1. Išanalizuoti Europos Sąjungos ir bazinių Lietuvos bei Latvijos teisės aktų reguliuojančių tėvų pareigą išlaikyti savo vaikus, atsižvelgiant į įvairių lygmenų teisės aktų reglamentavimo problematiką;

2. Nustatyti tėvų pareigos išlaikyti savo vaikus pareigos atsiradimą ir pasibaigimą Lietuvoje ir Latvijoje, atsižvelgiant į kreipimosi dėl išlaikymo teisės specifiką, vaikų išlaikymą nutraukus santuoką bei teikiamo išlaikymo ypatumus Lietuvoje ir Latvijoje;

3. Atskleisti vaiko poreikių ir tėvų turinės padėties proporcingumo problematiką per tėvų ir vaikų turinės padėties įtakos vaikų išlaikymo ypatumus, minimalaus išlaikymo aspektus, vaikui skirto išlaikymo panaudojimo teisinį reguliavimą bei prevencinių priemonių vaiko išlaikyme taikymo specifiką.

Darbo metodai. Atsižvelgiant į darbo problematiką ir jame keliamus uždavinius bei siekiant visapusiškai išnagrinėti darbo dalyką, šiame darbe taikomi šie šeši metodai:

1) *Lyginamasis metodas* buvo naudojamas lyginant mokslinėje literatūroje pateiktas sąvokas, taip pat lyginant Lietuvos ir Latvijos respublikų teisės aktus tėvų pareigų išlaikyti savo vaikus srityje;

2) *Aprašomasis analitinis* darbe buvo naudojamas atliekant mokslinės literatūros analizę;

3) *Dokumentų analizės ir sisteminis metodas* buvo pasitelktas analizuojant ir interpretuojant įvairių mokslininkų pateiktas mintis, taip pat nagrinėjant skirtingos teisinės galios norminius aktus – Lietuvos ir Latvijos įstatymus bei poįstatyminius teisės aktus, reglamentuojančius vaikų išlaikymo teisinius santykius, šių santykių valstybinės kontrolės pagrindinius principus;

4) *Loginis metodas* darbe buvo pats svarbiausias iš visų nurodytųjų, be jo neįmanoma jokia gilesnė analizė, jis sieja atskiras darbo dalis į vieną visumą – šiuo metodu remiantis pateiktas magistro darbo tikslas, pagal šį metodą išaiškinamas teisės normų turinys, pateikiamos išvados ir apibendrinimai;

5) *Kritinio metodo* pagalba nustatomos tėvų pareigos materialiai išlaikyti savo vaikus vykdymo problemos, analizuojant jų galimas priežastis;

6) *Lingvistinis metodas*, kurio pagalba siekiama išsiaiškinti įvairių sąvokų tikrąsias reikšmes.

Darbo šaltiniai. Rašant baigiamąjį darbą remtasi Lietuvos ir Latvijos Konstitucija, kodeksais, pagrindiniais nacionaliniais įstatymais, reglamentuojančiais vaikų išlaikymo teisinius santykius, poįstatyminiais teisės aktais, Europos Sąjungos ir tarptautiniais teisės aktais. Taip pat buvo pasinaudota teisės mokslininkų darbais, teismų praktika ir kitais šaltiniais.

1. VAIKŲ IŠLAIKYMO SANTYKIŲ TEISINIS REGLAMENTAVIMAS

1.1. Vaikų išlaikymo santykių teisinis reguliavimas Europos Sąjungos teisės aktuose

Kadangi tiek Lietuva, tiek ir Latvija turi tokį bendrą bruožą, kad yra Europos Sąjungos narės, todėl verta atsižvelgti į tai, koks reglamentavimas Europos Sąjungoje egzistuoja vaiko išlaikymo santykiuose. Vaikų išlaikymo santykių teisinis reglamentavimas Europos Sąjungos teisės aktuose yra išsamiai ir plačiai aptariamas.

Pagrindinis dokumentas, kuriame reglamentuojamas vaikų išlaikymas – *Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija*⁴. Joje nustatyti pagrindiniai vaiko išlaikymo principai (3 str.), kiekvieno vaiko teisė turėti gyvenimo sąlygas, kokių reikia fiziniam, protiniam, dvasiniam, doroviniam ir socialiniam vystymuisi (27 str. 1 d.), didžiausia atsakomybė tėvams ir kitiems vaiką auklėjantiems asmenims už gyvenimo sąlygų, būtinų vaikui vystytis, sudarymą (27 str. 2 d.), valstybės pareiga padėti tėvams bei kitiems vaiką auklėjantiems asmenims šią teisę įgyvendinti (27 str. 3 d.), užtikrinti tinkamą vaiko išlaikymą tiek valstybės viduje, tiek iš užsienio (27 str. 4 d.).

Štai *Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijoje*⁵ įtvirtinta asmens teisė į privataus ir šeimos gyvenimo gerbimą (8 str.), uždrausta diskriminacija (14 str.), Konvencijos protokolo Nr. 7, 5 str. įtvirtintas sutuoktinių lygiateisiškumas ir kita.

*Hagos konvencijoje dėl išlaikymo pareigoms taikytinos teisės*⁶ reglamentuojamos išlaikymo pareigoms taikomų teisės normų kolizijos, kai teismui civilinėje byloje su užsienio elementu reikia spręsti klausimą, kurios valstybės teisę taikyti. Ši Pagal Konvencijos 1 str., konvencija yra taikoma išlaikymo pareigoms, atsirandančioms iš šeimos santykių, tėvystės ar motinystės, santuokos ar giminystės pagal santuoką, įskaitant išlaikymo pareigas nesantuokiniam vaikui. Konvencijos 4 str. 1 d. įtvirtinta bendroji nuostata, kad išlaikymo pareigas reglamentuoja asmens, turinčio teisę į išlaikymą, nuolatinės gyvenamosios vietos valstybės vidaus teisė.

⁴ Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija // Valstybės žinios, 1995-07-21, Nr. 60-1501.

⁵ Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija // Valstybės žinios, 1995-05-16, Nr. 40-987.

⁶ Hagos konvencija dėl išlaikymo pareigoms taikytinos teisės. Prieiga per internetą: http://www.istatymas.lt/istatymai/konvencija_dėl_islaikymo_pareigoms.htm.

*Hagos konvencija dėl sprendimų, susijusių su išlaikymo pareigomis, pripažinimo ir vykdymo*⁷ yra taikoma susitariančiojoje valstybėje teismo arba administravimo institucijos priimtam sprendimui dėl išlaikymo pareigos, atsirandančios iš šeimos santykių, tėvystės ar motinystės, santuokos ar svainystės, įskaitant išlaikymo pareigą nesantuokiniam vaikui, ir siejančios: 1) asmenį, turintį teisę į išlaikymą, ir asmenį, turintį išlaikymo pareigą; arba 2) asmenį, turintį išlaikymo pareigą, ir viešąją įstaigą, siekiančią susigrąžinti asmeniui, turinčiam teisę į išlaikymą, suteiktas išmokas. Ši Konvencija yra taikoma sprendimui ar susitarimui, kad ir kaip jie būtų apibūdinami. Ji taip pat yra taikoma sprendimui ar susitarimui, keičiančiam ankstesnį sprendimą ar susitarimą, net ir tuo atveju, jei jis yra ne susitariančiosios valstybės kilmės. Ji yra taikoma nepaisant to, išlaikymo reikalavimas yra tarptautinio ar vidaus pobūdžio, ir neatsižvelgiant į šalių nacionalinę priklausomybę ar įprastinę gyvenamąją vietą. Jei sprendimas ar susitarimas yra susijęs ne tik su išlaikymo pareiga, Konvencija galioja tik toms sprendimo ar susitarimo dalims, kurios yra susijusios su išlaikymo pareigomis (Konvencijos 2 ir 3 str.).

1975 m. Europos konvencijoje dėl nesantuokinių vaikų teisinio statuso⁸ aptariama situacija dėl nesantuokinių vaikų. Nepilnamečių vaikų išlaikymui taikytinas 6 str., kuriame nurodoma, jog nesantuokinio vaiko tėvas ir motina turi tokias pačias pareigas išlaikyti vaiką, kaip ir jei jis būtų gimęs santuokoje. Taip pat str. 2 dalyje teigiama, jog kai pareiga išlaikyti santuokinį vaiką priklauso tam tikriems tėvo arba motinos šeimos nariams, ši pareiga taip pat taikoma ir nesantuokinio vaiko atžvilgiu.

Su išlaikymo bylomis susijęs dokumentas – 2000 m. gruodžio 22 d. Tarybos reglamentas (EB) Nr. 44/2001 dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų civilinėse ir komercinėse bylose pripažinimo bei vykdymo užtikrinimo⁹. Reglamento priėmimas susijęs su vis didėjančiu piliečių, kurie vis dažniau persikelia gyventi į kitas valstybes nares, šeimų, kurių nariai turi skirtingas pilietybes ir (arba) gyvena skirtingose valstybėse narėse, skaičiumi. Dėl tokios socialinės tikrovės atsiranda vienodų jurisdikcijos ir teismo sprendimų dėl tėvų pareigų pripažinimo bei vykdymo taisyklių poreikis. Šio Reglamento 5 str. 2 d. teigiama, kad valstybėje narėje nuolat gyvenančiam asmeniui kitoje valstybėje narėje byla dėl išlaikymo gali būti iškelta kreditoriaus nuolatinės gyvenamosios arba

⁷ Hagos konvencija dėl sprendimų, susijusių su išlaikymo pareigomis, pripažinimo ir vykdymo. Prieiga per internetą: http://www.istatymas.lt/istatymai/konvencija_dėl_sprendimų_susijusių_su_išlaikymo.htm.

⁸ Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijoje // Valstybės žinios, 1997-06-27, Nr. 60-1404.

⁹ Tarybos reglamentas (EB) Nr. 44/2001 dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų civilinėse ir komercinėse bylose pripažinimo bei vykdymo užtikrinimo. Europos Sąjungos oficialusis leidinys, 2004 m. specialusis leidimas, 19 skyrius; T. 4, p. 42.

gyvenamosios vietos teismuose arba, jeigu tokia byla yra susijusi su byla dėl asmens statuso, teisme, kuris pagal jam taikomą įstatymą turi jurisdikciją nagrinėti nurodytas bylas, jeigu tokia jurisdikcija nėra pagrįsta vien tik vienos iš šalių pilietybe. Tai palengvina procedūrą siekiant prisiteisti vaiko išlaikymą, kadangi asmuo besikreipiantis dėl vaiko išlaikymo, gali tai daryti savo šalies teisme, nepriklausomai nuo to, kad atsakovas gyvena kitoje valstybėje narėje.

Valstybių narių teismų tarpusavio bendradarbiavimas renkant įrodymus civilinėse ar komercinėse bylose aptariamas *2001 m. gegužės 28 d. Reglamente (EB) Nr. 1206/2001*¹⁰. Šis Reglamentas taikomas civilinėms ar komercinėms byloms, tarp jų ir išlaikymo priteisimo byloms, kai valstybės narės teismas pagal tos valstybės teisės nuostatas prašo kitos valstybės narės kompetentingo teismo surinkti įrodymus arba tiesiogiai surinkti įrodymus kitoje valstybėje narėje (1 str.). Šie prašymai perduodami tiesiogiai kitos valstybės prašomajam teismui (2 str.). Šiuo reglamentu yra palengvinamas įrodymų rinkimas kreipiantis dėl vaiko išlaikymo priteisimo.

*Tarybos reglamentas (EB) Nr. 1348/2000 dėl teisminių ir neteisminių dokumentų civilinėse arba komercinėse bylose įteikimo valstybėse narėse*¹¹ taikomas civilinėms ir komercinėms byloms, kuriose teisminiai ar neteisminiai dokumentai turi būti perduodami iš vienos valstybės narės į kitą.

*Tarybos reglamento (EB) Nr. 2201/2003 dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų, susijusių su santuoka ir tėvų pareigomis, pripažinimo bei vykdymo*¹² paskirtis – užtikrinti lygybę visiems vaikams, todėl šis reglamentas taikomas visiems sprendimas dėl tėvų pareigų, įskaitant vaiko apsaugos priemones, neatsižvelgiant į ryšį su santuokos byla. Šis reglamentas taikomas bet kokio pobūdžio teismo civilinėms byloms, susijusioms su:

a) su santuokos nutraukimu, gyvenimu skyrium (separacija) ar santuokos pripažinimu negaliojančia;

b) tėvų pareigų skyrimu, naudojimusi jomis, perdavimu, apribojimu ar atėmimu.

¹⁰ Tarybos Reglamentas (EB) Nr. 1206/2001 dėl valstybių narių teismų tarpusavio bendradarbiavimo renkant įrodymus civilinėse ar komercinėse bylose. Europos Sąjungos oficialusis leidinys, 2004 m. specialusis leidimas, 19 skyrius; T. 4, p. 121).

¹¹ Tarybos reglamentas (EB) Nr. 1348/2000 dėl teisminių ir neteisminių dokumentų civilinėse arba komercinėse bylose įteikimo valstybėse narėse (Europos Sąjungos oficialusis leidinys, 2004 m. specialusis leidimas, 19 skyrius; T. 1, p. 227).

¹² Tarybos reglamentas (EB) Nr. 2201/2003 dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų, susijusių su santuoka ir tėvų pareigomis, pripažinimo bei vykdymo. Prieiga per internetą: http://ec.europa.eu/justice_home/judicialatlascivil/html/pdf/oj_1338_20031223_lt.pdf.

2007 m. Konvencija dėl vaiko ir kitų šeimos narių išlaikymo išmokų išreikalavimo tarptautiniu mastu¹³. Konvencijos tikslas – užtikrinti veiksmingą šeimos narių išlaikymo išmokų išreikalavimą – siekiama derinant įvairias priemones, kurios apima 1) visapusišką susitariančiųjų valstybių institucijų bendradarbiavimo tvarkant tarptautinius prašymus sistema, 2) reikalavimą, kad susitariančiosios valstybės sudarytų sąlygas pateikti prašymus priimti ir keisti sprendimus dėl išlaikymo, 3) nuostatas, kuriomis sudaromos sąlygos veiksmingai pasinaudoti tarpvalstybinėmis išlaikymo prievoles reglamentuojančiomis procedūromis, 4) susitarančiose valstybėse priimtų sprendimų dėl išlaikymo pripažinimo ir vykdymo sistema, 5) pagreitintas ir supaprastintas pripažinimo ir vykdymo procedūras ir 6) reikalavimą imtis veiksmingų priemonių, padedančių greitai vykdyti sprendimus.

1.2. Vaikų išlaikymo santykių juridiniai pagrindai Lietuvos ir Latvijos teisės aktuose

Pagrindinis įstatymas, reglamentuojantis vaiko išlaikymo santykius Lietuvoje – Konstitucija kurios 38 str. 2 d. nurodoma, jog valstybė teikia išlaikymą vaikams, kai tėvų valdžia dėl vaikų išlaikymo nėra tinkamai įgyvendinama. Valstybė dalyvauja išlaikant vaikus teikdama socialinę paramą pagal *Lietuvos Respublikos piniginės socialinės paramos mažas pajamas gaunančioms šeimoms (vieniems gyvenantiems asmenims) įstatymą*¹⁴, *Lietuvos Respublikos išmokų vaikams įstatymą*¹⁵ ir kitus teisės aktus. Konstitucijos 38 str. 6 d. nustatyta tėvų teisė ir pareiga auklėti savo vaikus dorais žmonėmis ir ištikimais piliečiais, iki pilnametystės juos išlaikyti. Sprendžiant ginčus dėl vaikų išlaikymo, svarbios šios Konstitucijos normos: 22 str. 4 d. – garantuojanti šeimos gyvenimo, kaip privataus asmens gyvenimo sudedamosios d., apsaugą; 29 str. – įtvirtinantis lygiateisiškumo principą; 38 str. – įtvirtinantis pagrindinius šeimos santykių teisinio reglamentavimo principus; 39 str. – įtvirtinantis valstybės paramos šeimai ir vaikų gynimo principus; 41 str. – garantuojantis vaiko teisę į mokslą; 52 str. – garantuojantis teisę į socialinę paramą.

¹³ 2007 m. Konvencija dėl vaiko ir kitų šeimos narių išlaikymo išmokų išreikalavimo tarptautiniu mastu. Prieiga per internetą: <http://eur-lex.europa.eu/Notice.do?mode=dbl&lang=lt&ihtmlang=lt&lng1=lt&lng2=bg,cs,da,de,el,en,es,et,fi,fr,hu,it,lt,lv,mt,nl,pl,pt,ro,sk,sl,sv,&val=498736:cs&page=>.

¹⁴ Lietuvos Respublikos piniginės socialinės paramos mažas pajamas gaunančioms šeimoms (vieniems gyvenantiems asmenims) įstatymas // Valstybės žinios, 2006-11-30, Nr. 130-4889.

¹⁵ Lietuvos Respublikos išmokų vaikams įstatymas // Valstybės žinios, 2004 Nr. 88-3208 (2004-06-30).

Pirmas svarbus žingsnis praktiškai ginant vaiką, kaip savarankišką teisės subjektą, buvo žengtas 1996 m., kai buvo priimtas LR Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas¹⁶, kurio paskirtis – gerinti vaikų teisinę apsaugą šalyje, nustatant suderintus su Konstitucija ir tarptautinės teisės normomis bei principais vaiko teisių ir laisvių gynimo pagrindais. Šiame įstatyme įtvirtintos pagrindinės vaiko teisės ir laisvės, kurios turi būti saugomos visais civilinių teisių gynimo būdais. Kartu šio įstatymo 5 str. 2 d. nustato, kad sprendžiant kilusius ginčus, kai įstatymai arba kiti teisės aktai, kitaip nei šis įstatymas, reguliuoja santykius, susijusius su vaiko teisėmis bei laisvėmis ir jų apsauga, arba kai šie klausimai nėra kitu įstatymu sureguliuoti, taikomas šis įstatymas. Ši pamatinė nuostata sukūrė svarbiausią išėities principą aiškinant ir taikant teisės normas, kad vaikas, kaip teisės subjektas, įgyja įstatymo nustatytas teises, o joms įgyvendinti kuriama vaiko teisių apsaugos sistema, paremta vaiko interesų viršenybės principu.

Nemažiau svarbus dokumentas – LR Civilinis kodeksas¹⁷ (toliau – CK), kurio trečiosios knygos XII skyriaus antrame skirsnyje yra išdėstytos tėvų ir vaikų tarpusavio išlaikymo pareigos. Pagal CK 3.192 str. 1 dalį, vaiko išlaikymo tvarka ir forma nustatoma bendru tėvų susitarimu, o jiems to nepadarius – teismo sprendimu, pagal vieno iš tėvų ar vaiko globėjo (rūpintojo) arba valstybinės vaiko teisių apsaugos institucijos ieškinį (CK 3.194 str. 1 d.). Išlaikymas taip pat priteisiamas, jeigu tėvai, nutraukdami santuoką ar pradėdami gyventi skyrium, nesusitarė dėl savo nepilnamečių vaikų išlaikymo CK nustatyta tvarka (CK 3.194 str. 2 d.)

CK 3.200 str. nurodoma, kad išlaikymas priteisiamas nuo teisės į išlaikymą atsiradimo dienos, tačiau išlaikymo įsiskolinimas negali būti išieškotas daugiau kaip už 3 metus nuo ieškinio pareiškimo dienos. Teisė reikalauti išlaikymo atsiranda nuo tada, kai vaiko tėvas arba motina nebevykdo savo pareigos materialiai išlaikyti savo nepilnamečius vaikus.

Kalbant apie Latvijoje egzistuojančius teisės aktus, reglamentuojančius vaikų išlaikymo klausimą, būtina visų pirma pastebėti, kad vaiko teisės Latvijoje nėra konstitucinio lygmens, t. y. Latvijos Konstitucijoje nekalbama apie vaiko teises. Dauguma teisių galima rasti Latvijos konstituciniuose įstatymuose. Latvijos „Socialinės apsaugos įstatymas“ garantuoja vaiko našlaičio patalpinimą į švietimo įstaigą. Įstatymais

¹⁶ Lietuvos Respublikos Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas // Valstybės žinios, 1996-04-12, Nr. 33-807.

¹⁷ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas // Valstybės žinios, 2000-09-06, Nr. 74-2262.

užtikrintas nemokamas vidurinis švietimas. „Įstatymas dėl poilsio“ užtikrina teisę į poilsį, įvairius centrus, būrelius ir klubus. Iki šiol Latvijoje nėra konkrečių vaiko teisių apsaugos programų. Latvijos Respublikos vaiko teisių apsaugos įstatyme numatoma, kad vaikams turi būti suteikta juridinė ir psichologinė parama. Pagrindinis dokumentas, reglamentuojantis vaiko išlaikymą yra Latvijos Respublikos Civilinis kodeksas, kadangi šio teisės akto Šeimos teisės knygos trečiosios d. I skyriuje „Vaikų ir tėvų tarpusavio santykiai“ tarp kitų vaikų ir tėvų tarpusavio santykių straipsnių dalyse galime rasti tėvų pareigų vaiko išlaikyme reikalų reguliavimą.

Apibendrinami pastaruosius 2 poskyrius, turėtume pasakyti, kad tiek tarptautiniai, tiek abiejų nagrinėjamų šalių (Lietuvos ir Latvijos) teisės aktai, šių teisės normų sistema ir prigimtinės tėvų pareigos išlaikyti savo nepilnamečius vaikus sudaro teisinį pagrindą. Tarptautinė įstatyminė bazė vaiko išlaikymo klausimais yra plati, tas pats pasakytina ir apie Lietuvos įstatymus. Pastebėtina tai, kad Latvijos teisės aktai neypatingai plačiai analizuoja vaiko išlaikymo klausimą. Manytume, kad tokią situaciją vaikų išlaikymo santykių reglamentavimo sferoje lėmė tas faktas, jog vaiko teisės Latvijoje nėra pripažįstamas konstitucinio lygmens klausimu.

2. VAIKŲ IŠLAIKYMO PAREIGOS ATsirADIMAS IR PABAIGA LATVIJOS IR LIETUVOS TEISĖS AKTUOSE

Vaikui, kaip ir kiekvienam žmogui, vadovaujantis prigimtinių žmogaus teisių koncepcija, yra laiduojamos visos pagrindinės žmogaus teisės ir laisvės: teisė į gyvybę, teisė į laisvę ir saugumą, teisė į privataus ir šeimos gyvenimo gerbimą, teisė į minties ir sąžinės laisvę, teisė į saviraiškos laisvę, teisė į mokslą ir laisvalaikį, teisė nebūti diskriminuojamam ir kankinamam, teisė į veiksmingą teisinę gynybą ir kitos¹⁸. Tačiau būtina pastebėti, kad visuotinai pripažinta vaikų, kaip išskirtinės visuomenės dalies vertė, nulemta jų, kaip nepilnamečių asmenų specifinių socialinių, ekonominių bei psichologinių bruožų, reikalauja ir išskirtinių papildomų, tik vaikams reikalingų teisių užtikrinimo bei jų apsaugos. Prie tokių teisių priskirtinos: vaiko teisės, susijusios su šeima – tai vaiko teisė žinoti savo tėvus, augti jų prižiūrimam, aprūpintam ir išlaikomam, teisė bendrauti su atskirai gyvenančiais tėvais ir artimaisiais giminaičiais.

Vaikų ir sutuoktinių tarpusavio išlaikymo po skyrybų taisyklės Europos Sąjungos šalyse yra skirtingos. Savaimė suprantama, jog visose šalyse pripažįstama pareiga išlaikyti buvusį vyrą ar žmoną, jei jam arba jai skirtą vaiko globa, tačiau, būtina pastebėti, kad išlaikymo mastai skiriasi.

Lietuvos Respublikos įstatymai nepateikia „išlaikymo pareigos“ sąvokos, tačiau atsižvelgiant į normų, reglamentuojančių išlaikymą, turinį, darytina išvada, kad išlaikymo pareigos sąvoka apima tėvų pareigą materialiai išlaikyti savo nepilnamečius vaikus. Panaši situacija ir Latvijos nacionalinėje teisėje, kurioje taip pat nėra išsamaus sąvokų „išlaikymas“ ir „išlaikymo pareiga“ apibrėžimo. Latvijos teisėje vyrauja supratimas, jog vaiko išlaikymo pareiga yra įsipareigojimas remti vaiką. O tokia parama – tai išlaidos, kurias kiekvienas ir visi tėvai turi suteikti vaikui, nesvarbu, kokia yra finansinė padėtis.¹⁹

Daugeliu aspektų (ekonominis – socialinis išsivystymo lygis, istorinė patirtis, gyventojų nuostatos ir kt.) Latvija yra labai panaši į Lietuvą, taigi klausimai, susiję su vaiko išlaikymu, sprendžiami panašiai (išsami analizė šiuo klausimu pateikiama šios darbo skyriaus poskyriuose).

¹⁸ Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija // Valstybės žinios. 2000, Nr. 96-3016.

¹⁹ SAGATYS, Gediminas. The pre-harmonization area: a comparison of Lithuanian, Latvian and Estonian child maintenance laws // in K Boele-Woelki, J Miles and JM Scherpe (Eds) The Future of Family Property in Europe (European Family Law Series vol. 29). Intersentia. Antwerp-Oxford-Portland, 2011, p. 317.

2.1. Vaikų išlaikymo pareigos atsiradimas ir turinys

Ši darbo dalis yra skirta aptarti, koks vaikų išlaikymo pareigos atsiradimo momentas Lietuvoje ir Latvijoje, kokie teisės aktai apsprendžia ir reglamentuoja šios pareigos atsiradimą.

Būtina pabrėžti, kad vaikų išlaikymo pareigos atsiradimas grindžiamas vaiko kilme, kuri patvirtinama nuo vaiko gimimo dienos, ir būtent nuo tos dienos jos pradeda galioti. Kai vaiko kilmė iš tėvo (motinos) yra nustatyta ne šiam gimus, o esant vyresniam, tėvų ir vaikų tarpusavio teisės ir pareigos taip pat atsiranda nuo vaiko gimimo dienos. Kita vertus, kalbant apie išlaikymą, tokiu atveju įstatymo jos yra ginamos iš d., ribojant išlaikymo priteisimo terminą trejais metais iki ieškinio pareiškimo dienos.²⁰ Taigi vaiko išlaikymo pradžios momentas turėtų būti siejamas su vaiko atsiradimo momentu. Tačiau būtina neužmiršti, kad kita aptariamų teisinių santykių šalis yra tėvai. Dėl teisinių subjektų tapimo tėvais yra probleminis aspektas dėl biologinės ir faktinės tėvystės. Kaip teigia G.Sagatys, kai teisme sprendžiamas kazusinis teisinės tėvystės klausimas, biologinei tėvytei turėtų būti teikiamas prioritetas²¹. Tokią teismų poziciją aiškinama tuo, jog įvaikinimas yra laikomas valstybės intervencija į biologinių tėvų ir vaiko ryšį.²² Lygiai tokia pati nuostata galioja ir Latvijoje.

Aiškinantis gimimo momentą atkreiptinas dėmesys į šio momento reglamentavimo problematiką. Žmogaus gyvybės iki gimimo statusas yra integracinio teisės mokslo - sveikatos teisės objektas, dėl kurio Lietuvos teisėje nėra suformuluota nuosekli pozicija. Nors tokią poziciją ir bandoma formuoti, tai apsunkina netinkamas gyvybę iki gimimo apibrėžiančių sąvokų vartojimas, kadangi Lietuvoje teisės normos, nustatančios įvairius su gyvybės iki gimimo teisiniu statusu susijusius aspektus, gyvybei iki gimimo žymėti klaidingai (kaip teigia G.Andrulionis) vartoja skirtingas embriono, vaisiaus arba abi šias sąvokas. Tokiu būdu, G.Audrulionio teigimu, yra neteisingai apibrėžiamos skirtingos gyvybės iki gimimo stadijos. O kadangi tokių sąvokų turinys nepateikiamas nė viename teisės akte, todėl atsiranda reglamentavimo spragos bei teisinės

²⁰ ŠIAUDINIS, Andrius. Tėvų pareiga materialiai išlaikyti savo vaikus. 2011-04-26 . Prieiga per internetą:< <http://www.ikimokyklinis.lt/index.php/straipsniai/teveliams/tevu-pareiga-materialiai-islaikyti-vaikus/8983>> [žiūrėta 2012-01-25].

²¹ SAGATYS, Gediminas. Biologinės ir faktinės tėvystės santykio problema ir vaiko teisės // *Jurisprudencija*, 2003, t. 37 (29), p. 104.

²² SAGATYS, Gediminas. Įvaikinimo teisinio reguliavimo problemos Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencijoje. *Jurisprudencija*, 2008, nr. 2 (104), p. 26.

kolizijos.²³ Nors tiek Latvijoje, tiek Lietuvoje, iki 12 nėštumo savaitės vaisius nėra pripažįstamas kaip gyvybingas, moters organizme augantis žmogus²⁴, tačiau tampa neaišku, kas yra laikoma vaiko gimimo momentu Latvijoje.

Aiškinantis gyvybės pradžią teoriniame lygmenyje, būtina atkreipti dėmesį į tai, kad gyvybės pradžia įvairių gyvybės pradžios teorijų skleidėjai laiko skirtingus momentus: 1) pirmuosius kūdikio judesius (kurie fiksuojami jau 14 nėštumo savaitę), 2) smegenų impulso atsiradimą (6 savaitė), 3) pirmąjį širdies dūžį, 4) pirmąjį įkvėpimą, 5) vaiko atskyrimą nuo moters kūno, 6) savarankiško kvėpavimo pradžią, 7) virkštelės nukirpimą ir pan. Todėl teoriniame lygmenyje visuotinio sutarimo dėl to, kas turėtų būti konstatuojama gyvybės atsiradimu, o kartu ir žemutinių vaiko teisių atsiradimu (tarp jų ir teisių į išlaikymą), nėra²⁵.

Manytina, kad tiksliausiai vaiko gimimo momentas Lietuvos Respublikoje yra reglamentuojamas Lietuvos Respublikos vaiko gimimo momento įstatymo 4 str. 1 d., kur nustatyta, kad vaiko gimimo momento konstatavimo kriterijumi yra laikomas „viso gyvybingo vaisiaus pasirodymas iš moters organizmo.“²⁶ O šio įstatymo 2 str. 1 d. numatoma, kad „vaiko gyvybingumo požymiai – savarankiškas kvėpavimas ar širdies plakimas.“²⁷ Taigi vaiko gimimo momentu tokiu atveju būtų laikytinas vaisiaus, savarankiškai kvėpuojančio arba su plakančia širdimi, pasirodymas iš moters organizmo.

Kalbant apie vaiko išlaikymo turinį jau atsiradus išlaikymo pareigai, reikėtų paminėti, kad LAT yra konstatavęs, kad „pareigos rūpintis vaiku, auklėti jį ir išlaikyti, sudaryti normalias gyvenamosios aplinkos sąlygas kyla iš tėvų prigimtinės prievolės būti atsakingiems už vaikų padėtį iki jiems sulaukiant pilnametystės“. Kaip teigia G. Sagatys, „tėvų pareiga išlaikyti vaiką yra absoliuti, todėl šios turtinės asmeninės prievolės jie negali atsisakyti vykdyti arba perkelti vykdymą kitiems asmenims, taip pat ir vienam iš tėvų, su kuriuo gyvena vaikas. Jei tėvai savo noru neteikia vaikui protingo išlaikymo, išlaikymas priteisiamas ir išieškomas priverstine tvarka tokios formos ir dydžio, kokį parenka kiekvienoje konkrečioje byloje teismas, prioritetiškai atsižvelgdamas į vaiko

²³ ANDRULIONIS, Gytis. Gyvybės iki gimimo statusas teisėje – probleminiai terminologijos aspektai // *Jurisprudencija*, 2007, 3(93), p. 45.

²⁴ SABALIAUSKAITĖ, Eglė. Aborto baudžiamumas: magistro darbas.- Vilnius: Vilniaus universitetas, 2011, p. 8.

²⁵ KRYŽIŪTĖ, Indrė. Vaiko teisės į tėvų išlaikymą garantijos ir gynimas: magistro baigiamasis darbas.- Vilnius: Mykolo Riomerio universitetas, 2006., p. 7-8.

²⁶ Lietuvos Respublikos vaiko gimimo momento nustatymo įstatymas // *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 43-1602.

²⁷ *Ibid.*

interesus, jo poreikius“.²⁸ Vaiko tėvai neturi teisės atsisakyti išlaikyti savo vaikų. Toks tėvo arba motinos atsisakymas negali sukelti teisinių pasekmių. Taigi galima teigti, jog vaiko išlaikymo prievolė, kuri teisinėje literatūroje suvokiama kaip šeimos teisinis santykis, yra specifinė civilinių prievolių rūšis.

Pareiga išlaikyti savo vaikus yra sudėtinė tėvų valdžios dalis. Abu tėvai privalo teikti išlaikymą proporcingai savo turtinei padėčiai (CK 3.192 str. 3 d.). Tėvų pareiga išlaikyti vaikus yra asmeninė turtinė (lot. *intuitu personae*), todėl jos negalima perleisti kitiems asmenims, taip pat negalima atsisakyti jos vykdyti. Vienam iš tėvų nevykdant išlaikymo prievolės, toks elgesys gali būti kvalifikuojamas kaip pagrindas riboti tėvų valdžią²⁹. Šios pareigos nevykdymas ar netinkamas vykdymas negali būti pateisinamas bloga turtine padėtimi, kitų šeiminių ryšių susiformavimu, išvykimu ar kitokiomis priežastimis. Tais atvejais, kai tėvai gyvena skyriumi, vieno iš tėvų, kuris gyvena atskirai nuo vaiko, pareigų prižiūrėti vaiką ir įgyvendinti tėvų valdžią (*inter alia* materialiai išlaikyti vaikus) turinys nesikeičia, kinta jų vykdymo sąlygos.

Nagrinėjant vaikų išlaikymo pareigos atsiradimą Latvijoje, matyti, kad tėvų ir vaikų teisinius santykius reglamentuoja Latvijos teisė, jeigu vaiko gyvenamoji vieta yra Latvijoje. Atsižvelgiant į Latvijoje esantį turtą, tėvams ir vaikams Latvijos teisė yra taikoma nepaisant fakto, kad nustatyta vaiko gyvenamoji vieta nėra Latvijoje. Latvijos Respublikos civilinio kodekso antrasis skyrius skirtas aptarti tėvų ir vaikų teisėms ir pareigoms.

Latvijos Respublikos civilinio kodekso 177 str. nurodoma, jog vaikai iki aštuoniolikos metų yra tėvų valdžioje. Gyvendami santuokoje abu tėvai rūpinasi vaikais. Jei kyla nesutarimų, šie sprendžiami teisme, jeigu ko kita nenumato įstatymai.³⁰ Vadinasi, abu tėvai tėvų valdžią vykdo bendrai. Toliau Latvijos Respublikos civiliniame kodekse teigiama, kad jeigu tėvai nesusituokę, tėvų valdžią gali vykdyti abu tėvai arba vienas iš jų, jeigu tėvai dėl to susitarė. Jeigu vienam iš tėvų priklauso tėvų valdžia, kitas turi teisę lankyti vaiką.

Pagal Latvijos Respublikos civilinio kodekso 179 straipsnį tėvai, priklausomai nuo jų finansinės būklės ir socialinės padėties, turi pareigą rūpintis jų priežiūroje esančių vaikų gyvenimu ir gerove, juos aprūpinti, t. y., suteikti jiems maisto, būstą, drabužius, bei

²⁸ SAGATYS, Gediminas. Tėvų pareiga išlaikyti nepilnamečius vaikus: aktualūs subjektų klausimai // Jurisprudencija, 2005, t. 67(59); 120–126.

²⁹ Dėl sutuoktinių atsakomybės pagal prievolės. Prieiga per internetą: http://www.infolex.lt/lat_web_test/4_tpbuuletiniai/senos/nutartis.aspx?id=34860.

³⁰ The Civil Law of Latvia. ISBN 9984-657-05-1 Translation and Terminology Centre, 2001 http://www.tiesas.lv/files/ties_darb_reg_norm_akti/civillikums.pdf.

jais rūpintis, auginti ir ugdyti. Priklausomai nuo jų finansinės būklės, tėvas ir motina turi pareigą rūpintis vaikais tol, kol jie galės patys pasirūpinti savimi. Jei tėvų nėra arba jie negali rūpintis vaiku, ta pareiga priklauso seneliams. Jei vaikai turi nuosavo turto, o tėvams priklausančio turto nepakanka vaikų išlaikymo išlaidoms padengti, tas išlaidas galima padengti iš pajamų, gaunamų iš vaikams priklausančio turto; jei tokių pajamų nepakanka, galima panaudoti dalį vaikams priklausančio turto, tačiau tik atitinkamam našlaičių teismui leidus. Asmuo, kuriam priklauso tėvų atsakomybė, turi pareigą prižiūrėti vaiką ir jo turta, taip pat atstovauti vaikui jo asmeniniuose ir turtiniuose santykiuose. Vadinas, vaiko išlaikymas reiškia, kad jam turi būti suteikiamas maistas, drabužiai, gyvenamoji vieta ir sveikatos apsauga. Taip pat vaiku turi būti rūpinamasi, jis turi būti mokomas ir auginamas (rūpinantis protiniu ir fiziniu vystymusi, atsižvelgiant į jo asmenybę, įgūdžius ir interesus, ir rengiant vaiką visuomenei naudingai veiklai).

Taigi analizuojant tėvų pareigos išlaikyti vaikus atsiradimą ir lyginant šios pareigos teisinį reglamentavimą Lietuvos ir Latvijos Respublikose, galima pasakyti, kad pagrindinės teisės normos yra išdėstytos civiliniuose kodeksuose. Ši tėvų pareiga yra pakankamai tiksliai ir išsamiai apibrėžta, o jos vykdymas ir mastai yra labai išsamiai nurodyti nuo šios pareigos pradžios iki pabaigos.

Apibendrinant galima teigti, kad Lietuvoje ir Latvijoje vaikų išlaikymo pareigą ir jos atsiradimą reglamentuoja pagrindiniai šalių teisės aktai. Lietuvoje šią pareigą numato Konstitucija, CK ir kt., Latvijoje – Latvijos Respublikos civilinis kodeksas, Latvijos Respublikos Vaikų teisių apsaugos įstatymas. Vaiko išlaikymo atsiradimo momentas yra vaiko gimimo momentas, kurio nustatymas yra ganėtinai problematiškas. Be to, vaiko tėvams išlaikymo pareiga negali būti atsiejama be tėvystės ir motinystės pradžios, tiek Lietuvoje, tiek Latvijoje dažnai siejama su biologine tėvyste.

2.2. Vaikų išlaikymo santuokos nutraukimo atvejais analizė

Vienas žymiausių senovės romėnų teisininkų – Modestinas, kuris laikomas Romoje klasikiniu tapusio santuokos ir šeimos apibrėžimo autoriumi, teigė santuoką – pagrindinį šeimos santykių kūrimo pagrindą esant *maris et feminae coniunctio et*

consortium omnis vitae, t. y. vyro ir moters ryšį, viso gyvenimo suvienijimą³¹. Taigi iširstant šiam vyro ir moters ryšiui, iširsta ir santuoka. Taigi kalbant iš šių dienų pozicijų, ne taip lengva arba apskritai vargu, kaip teigia Meilius K., Jonaitis M., „ar įmanoma rasti valstybę, kurios šeimos teisėje nebūtų skyrybų instituto“³². Taigi santuokos nutraukimas, kuris suprantamas kaip šeimos iširimo sąlyga, dažniausiai prieštarauja vaiko interesui augti geriausiai jo augimo ir vystymo sąlygas atitinkančioje aplinkoje – savo tėvų šeimoje. Ir nors įstatymai, kaip teigia Kairienė B. ir Jekaitytė L., „numato, kad santuokos nutraukimo metu turi būti išspręsti vaiko gyvenamosios vietos ir jo išlaikymo klausimai, tačiau tai veikiau valstybės pastangos užtikrinti minimalius vaiko egzistavimo poreikius – būsto ir lėšų pragyvenimui – bet neužtikrina ryšio tarp vaiko ir tėvo (motinos) išsaugojimo“³³. Santuokos nutraukimo proceso metu teismai, priimdami sprendimus, ir vaiko teisių apsaugos institucijos, atstovaudamos vaikui bei teikdamos išvadą teismui, turi užtikrinti vaiko teises bei atsižvelgti pirmiausia į vaiko interesus.

Prieš pradėdant kalbėti apie vaikų išlaikymo Lietuvoje ir Latvijoje santuokos nutraukimo atvejus, visų pirma būtina paaiškinti, kokiais pagrindais santuoka nutraukiama Lietuvoje, o kokiais Latvijoje.

Iki CK įsigaliojimo 2001 m. liepos 1 d. Lietuvos Respublikos santuokos ir šeimos kodekse³⁴ buvo nustatyta dviguba santuokos nutraukimo procedūra: vienais atvejais santuoka būdavo nutraukiama teisme, kitais – civilinės metrikacijos įstaigoje. Jeigu nutraukti santuoką sutikdavo abu sutuoktiniai, neturintys nepilnamečių vaikų, taip pat jeigu tarp sutuoktinių nebūdavo ginčo dėl turto padalijimo arba dėl išlaikymo mokėjimo sutuoktiniui, santuoka būdavo nutraukiama civilinės metrikacijos įstaigoje (tokiais atvejais ištuoka būdavo įforminama praėjus trejiems mėnesiams nuo pareiškimo dėl ištuokos padavimo dienos). Dabar santuokos nutraukimą ir teises pasekmes reglamentuoja CK Trečiosios knygos „Šeimos teisė“ 3.49–3.72 straipsniai, kuriuose nustatyti trys savarankiški santuokos nutraukimo būdai:

- 1) santuoka gali būti nutraukta abiejų sutuoktinių bendru sutikimu;
- 2) vieno sutuoktinio prašymu;
- 3) dėl sutuoktinių (sutuoktinio) kaltės.

³¹ MEILIUS K., JONAITIS M. Šeimos struktūros ir tėvystės sampratos pokyčiai, turintys įtakos vaiko teisėms ir interesams // *Jurisprudencija*, 2007 12(102); 7–15.

³² *Ibid.*

³³ KAIRIENĖ, B.; JEKAITYTĖ L. Vaiko interesų įgyvendinimas santuokos nutraukimo proceso metu // *Socialinis darbas*, 2010 m. Nr. 9 (1), p. 99-100.

³⁴ Lietuvos Respublikos santuokos ir šeimos kodeksas // *Valstybės žinios*. 1969. Nr. 21–186.

Pagal Latvijos įstatymus, santuoka gali būti nutraukiama tik teismo sprendimu remiantis vieno sutuoktinio prašymu arba bendru sutuoktinių prašymu. Be to, kaip ir Lietuvos atveju, norėdami nutraukti santuoką, sutuoktiniai turi pasiekti abipusį susitarimą dėl santuokoje gimusio vaiko globos, jo išlaikymo ir bendro turto padalijimo. Jeigu sutuoktiniai nesusitaria, šie reikalavimai yra nagrinėjami teisme kartu su prašymu nutraukti santuoką.

Visais atvejais, kai santuoka nutraukiama abiejų sutuoktinių sutikimu, vieno sutuoktinio prašymu arba dėl sutuoktinio kaltės, turi būti išspręstas klausimas dėl sutuoktinio išlaikymo. Kaip nurodo I. Kudinavičiūtė-Michailovienė, „egzistuoja besąlygiškas ryšys tarp santuokos nutraukimo ir išlaikymo prievolės vykdymo“³⁵. CK 3.72 str. reglamentuoja sutuoktinių tarpusavio išlaikymą. Tai, kaip teigia prieš tai minėta autorė, „viena iš sutuoktinių turtinių santykių rūšių. Teisė reikalauti išlaikymo ir pareiga teikti išlaikymą egzistuoja ne tik esant santuokoje, bet ir santuokos nutraukimo, jos pripažinimo negaliojančia momentu arba nustatant gyvenimą skyrium (separaciją)“. CK 3.55 str. 1 d. 1 punktas įtvirtina vieną iš santuokos nutraukimo vieno sutuoktinio prašymu sąlygų – sutuoktiniai gyvena skyrium (separacija) daugiau nei vienerius metus. Esminis šios sąlygos aspektas yra tas, jog sutuoktinių gyvenimas skyrium (separacija) turi būti nustatytas teismo sprendimu, remiantis CK 3.73 – 3.80 straipsnių normomis.

Sutuoktiniai tarpusavio išlaikymą gali sureguliuoti: 1) vedybų sutartimi (CK 3.104 str. 4 d.); 2) sutartimi dėl santuokos nutraukimo padarinių (CK 3.53 str. 3 d.); 3) jei išlaikymo klausimai nesureguliuoti pačių sutuoktinių susitarimu, sutuoktinis, kuriam reikalingas išlaikymas, santuokos nutraukimo byloje turi teisę teismo tvarka prašyti priteisti jam išlaikymą. Nepareiškus reikalavimų dėl išlaikymo esant santuokoje ar nagrinėjant santuokos nutraukimo bylą vėliau jų nebegalima reikšti.

Nepilnamečių vaikų išlaikymo tvarka ir forma nustatoma bendru tėvų susitarimu. Kaip pastebi G. Sagatys, „nors ginčai dėl vaiko išlaikymo paprastai yra tėvų santuokos nutraukimo padarinys, jie gali kilti ir tarp esančių santuokoje, ir tarp joje niekada nebuvusių tėvų“³⁶.

Jeigu nepilnamečio vaiko tėvai (ar vienas iš jų) nevykdo pareigos materialiai išlaikyti savo nepilnamečius vaikus, išlaikymą priteisia teismas pagal vieno iš tėvų, globėjo (rūpintojo) arba valstybinės vaiko teisių apsaugos institucijos ieškinį. Išlaikymas

³⁵ KUDINAVIČIŪTĖ-MICHAILOVIENĖ, Inga. Ištuokos reglamentavimas: nuostatos, integraciniai procesai ir principai // *Jurisprudencija*, 2007 3(93); 29–37.

³⁶ SAGATYS, Gediminas. Tėvų pareiga išlaikyti nepilnamečius vaikus: aktualūs subjektų klausimai // *Jurisprudencija*, 2005, t. 67(59); 120–126.

taip pat priteisiamas, jeigu tėvai, nutraukdami santuoką ar pradėdami gyventi skyrium, nesusitarė dėl savo nepilnamečių vaikų išlaikymo (CK 3.194 str. 2 d.). LAT praktika dėl nepilnamečių vaikų išlaikymo pareigos aiškinimo, jos svarbos, santykio su kitomis tėvų teisėmis ir pareigomis auklėjant ir prižiūrinti vaikus yra suformuota ir nuosekliai plėtojama prioritetiškai ginant vaikų teises ir interesus (pvz., LAT Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. rugsėjo 13 d. nutartis, priimta civilinėje byloje *A. S. v. R. S.*, bylos Nr. 3K-3-469/2006; 2010 m. vasario 8 d. nutartis, priimta civilinėje byloje *R. P. v. E. J.*, bylos Nr. 3K-3-37/2010; kt.).

Būtina pabrėžti, kad jeigu tėvai (ar vienas jų) nevykdo pareigos materialiai išlaikyti savo vaikus, išlaikymas nepilnamečiam vaikui priteisiamas visais atvejais, o pilnamečiam vaikui – kai jis yra nedarbingas dėl invalidumo, kuris jam nustatytas, arba kai vaikui būtina parama ir jis mokosi vidurinių, aukštųjų ar profesinių mokyklų dieniniuose skyriuose ir yra ne vyresnis negu 24 metų.

Pagal CK 3.196 str. 1 dalį yra nustatytos tokios vaiko išlaikymo priteisimo formos:

- kas mėnesį mokamomis periodinėmis išmokomis;
- konkrečia pinigų suma (vienkartinė išmoka);
- priteisiant vaikui tam tikrą turta.

Pažymėtina, kad tuo atveju, kai Lietuvoje išlaikymas yra mokamas periodinėmis išmokomis, išlaikymo suma yra kasmet indeksuojama Lietuvos Respublikos nustatyta tvarka atsižvelgiant į infliaciją (CK 3.208 str.).

Vaikui turtas priteisiamas tuo atveju, kai yra racionaliau priteisti tėvų (ar vieno iš jų) turimą turta, nes jie neturi reguliaraus pajamų šaltinio.

Latvijos Respublikoje išlaikymo formos nėra reguliuojamos teisės aktu. Šioje valstybėje tėvų teikiamas savo vaikams išlaikymas suprantamas kaip kas mėnesį mokamos periodinės išmokos (pvz., uždarbio d. pervedimas) arba periodinė parama kitokiomis materialiomis vertybėmis (pvz., maistas, drabužiai, aprūpinimas būstu). Latvijoje teismas taip pat gali priteisti vaikui išlaikymą ne tik viena iš šių formų, bet gali kombinuotai priteisti jas abi. Pažymėtina, kad tokia išlaikymo forma buvo praktikuojama tiek Lietuvoje, tiek Latvijoje tuo periodu, kai šios šalys priklausė Sovietų Sąjungai.³⁷

³⁷ SAGATYS, Gediminas. The pre-harmonization area: a comparison of Lithuanian, Latvian and Estonian child maintenance laws // in K Boele-Woelki, J Miles and JM Scherpe (Eds) *The Future of Family Property in Europe* (European Family Law Series vol. 29). Intersentia. Antwerp-Oxford-Portland, 2011, p. 323,324.

Lietuvos Respublikos teismams priklauso diskrecinė teisė nutartimi įpareigoti mokėti laikiną išlaikymą tol, kol bus išnagrinėta byla (CK 3.196 str. 2 d.). Latvijoje taip pat gali būti priteisiamas laikinas išlaikymas. Tai yra padaroma nedelsiant pagal ieškovo prašymą (Latvijos Respublikos civilinio kodekso 179 str. 6 d.).

Išlaikymas priteisiamas nuo teisės į išlaikymą atsiradimo dienos, tačiau išlaikymo įsiskolinimas negali būti išieškotas daugiau kaip už trejus metus iki ieškinio pareiškimo dienos (CK 3.200 str.). Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, pasisakydamas dėl išlaikymo nepilnamečiams vaikams įsiskolinimo priteisimo, yra konstatavęs, kad išlaikymo įsiskolinimas, kaip ir išlaikymas, nustatomas remiantis CK 3.192 str. 2 d. įtvirtintomis nuostatomis, todėl teismas, kilus ginčui dėl išlaikymo įsiskolinimo priteisimo, siekdamas priimti teisėtą ir pagrįstą sprendimą, turi imtis priemonių, kad būtų nustatytos šios reikšmingos faktinės aplinkybės:

- a) vaiko poreikiai,
- b) kiekvieno iš tėvų turtinė padėtis,
- c) būtinas išlaikymo dydis, proporcingas vaiko poreikiams ir tėvų turtinei padėčiai,
- d) kokią dalį reikalingo išlaikymo teikė kiekvienas iš tėvų ginčijamu laikotarpiu,
- e) nuo kurio momento vaiko tėvas ar motina nebevykdė savo pareigos materialiai išlaikyti savo vaikus.

Kaip nurodoma LAT Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 m. sausio 29 d. nutartyje, priimtoje civilinėje byloje *Z. T. v. R. T. ir kt.*³⁸, reikalavimas dėl išlaikymo įsiskolinimo yra retroaktyvus pobūdžio, todėl nustatant teisiškai reikšmingus faktus dėl CK 3.200 str. taikymo turi būti remiamasi tuo metu egzistavusiomis faktinėmis aplinkybėmis, atsižvelgiant į prioritetinės vaiko teisių ir interesų apsaugos ir gynimo principą bei į protingumo, teisingumo, sąžiningumo principus (CK 3.3, 1.5 str.).

Latvijoje vaikų išlaikymo klausimą nutraukus santuoką reglamentuoja Latvijos Respublikos civilinis kodeksas. Šio kodekso 180-181 straipsniai apsprendžia vaikų gyvenimo su tėvais variantus šiems nutraukus santuoką. 181 str. teigiama, kad kiekvienas iš tėvų, proporcingai jų finansinei padėčiai, privalo dalyvauti vaikų, kurie lieka gyventi su vienu iš tėvų, išlaikyme.³⁹ Analizuojant šį klausimą Latvijos Respublikoje matyti, kad

³⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 m. sausio 29 d. nutartis, priimta civilinėje byloje *Z. T. v. R. T. ir kt.*

³⁹ Likums "Civillikums. Pirmā daļa. ĢIMENES TIESĪBAS"// 28.01.1937, ("Np", Nav publicēts, 01.01.9999.), Redakcija uz 01.01.2012.

skyrybų atveju, šalys išlaikymo sutartyje gali susitarti dėl išlaikymo (išlaikymo pareigų) ir jo mokėjimo būdo.

Latvijos Respublikos civilinis kodeksas numato, kad kreipdamiesi į teismą, tėvai prašo nustatyti bendrą arba vieno iš tėvų globą. Be to, teisėjas, jeigu tai yra reikalinga, taip pat išsprendžia vaiko išlaikymo, gyvenamosios vietos ir kitus klausimus. Tėvas (motina), globojantis (-i) vaiką, vykdo tėvų atsakomybę, o tai apima teisę atstovauti vaikui jo asmeniniuose ir turtiniuose santykiuose ir teisę nustatyti vaiko gyvenamąją vietą. Kiekvienas iš tėvų turi teisę lankyti vaiką, kuris gyvena su kitu iš tėvų.

Pagal išlaikymo sutartį viena šalis išlaiko kitą šalį mokėdama pinigus arba kitokiu finansinę naudą suteikiančiu būdu. Šalis turi suteikti išlaikymą išlaikymo gavėjui jo gyvenimo metu, išskyrus atvejus, kai išlaikymo pareigos trukmė nustatoma sutartyje. Išlaikymas, jeigu nenustatyta kitaip, suteikiamas maistui, būstui, drabužiams ir priežiūrai, tačiau kai išlaikymo gavėjas yra nepilnametis, išlaikymas taip pat yra lėšos, skirtos vaikui užauginti ir mokyti pradinio mokymo įstaigose.

Taip pat Latvijos Respublikos civilinis kodeksas reglamentuoja, kad vienas iš tėvų, su kuriuo vaikas negyvena, turi teisę ir pareigą išlaikyti santykius su vaiku: Jeigu teismas nusprendžia, kad vaiko globa turi priklausyti vienam iš tėvų, pastarasis turi teisę spręsti visus su vaiku susijusius klausimus, tačiau kitas tėvas (motina) turi teisę ir pareigą išlaikyti santykius ir ryšius su vaiku. Tėvas (motina), kuris (-i) negyvena kartu su savo vaiku, turi teisę gauti informaciją apie vaiko vystymąsi, sveikatą, interesus ir pasiekimus mokykloje.

Išlaikymo būdai, kaip ir Lietuvoje, taip pat gali būti įvairūs. Teismas, nustatydamas išlaikymą vaikui, gali jį nustatyti kaip tikslią pinigų sumą, tačiau nustatydamas išlaikymo pareigas arba pragyvenimo lėšų dydį teismas gali jį nustatyti kitokios, t. y. ne piniginės, rūšies, pvz., maistas, drabužiai arba būstas ir t. t., arba nustatyti teikti abiejų rūšių išlaikymą.

Apibendrinant galima pasakyti, kad dėl nepilnamečių vaikų išlaikymo visais atvejais privalo būti nuspręsta santuokos nutraukimo ar sutuoktinių gyvenimo skyrium byloje, jeigu išlaikymas teismo sprendimu nėra priteistas. Skyrybų atveju vaikų išlaikymas tiek Lietuvoje, tiek Latvijoje yra reglamentuojamas teisės aktais ir abiejose šalyse yra numatoma sutartis, kuria susitariama dėl vaikų išlaikymo. Išlaikymas gali būti skiriamas ne tik pinigais, bet ir kitais būdais.

2.3. Valstybių teikiamo vaikų išlaikymo palyginimas

Konstitucinis įtvirtinimas, jog tėvų teisės ir pareigos išlaikyti vaikus, parodo jų svarbą valstybėje, jos visuomenėje. Vaiko teisės į išlaikymą užtikrinimas sudaro sąlygas įgyvendinti kitas vaiko teises: teisę į būstą, mokslą, tinkamas gyvenimo sąlygas ir kt., kadangi tiesioginis išlaikymo tikslas yra kuo geriau patenkinti vaiko poreikius ir interesus. Kai vaiko tėvai neįstengia visiškai įvykdyti savo pareigos išlaikyti vaikus, konstitucinės vaiko teisių garantijos įpareigoja valstybę užtikrinti greitą būtinos finansinės paramos gavimą iš kitų šaltinių. Ši nuostata, kaip ir apskritai valstybės teisė įsikišti į vaikų ir tėvų tarpusavio santykius, išplaukia iš Konstitucijos 38 str. 2 d. įtvirtinto principo, kad valstybė saugo ir globoja šeimą, motinystę, tėvystę ir vaikystę, taip pat iš 39 str. 1 ir 3 dalių, atitinkamai nustatančių, jog valstybė globoja šeimas, auginančias ir auklėjančias vaikus namuose, įstatymo nustatyta tvarka teikia joms paramą, nepilnamečius vaikus gina įstatymas.

Taigi už vaiko išlaikymo teisių įgyvendinimą visų pirma yra atsakingi tėvai, tačiau valstybė, atsižvelgdama į nacionalines sąlygas ir savo galimybes, taip pat turi užtikrinti visas sąlygas vaikui gyventi ir augti sveikam. Tais atvejais, kai vaiko tėvai neįstengia visiškai įvykdyti savo pareigos išlaikyti vaikus, konstitucinės vaiko teisių garantijos įpareigoja valstybę užtikrinti greitą būtinos finansinės paramos gavimą iš kitų šaltinių (pagal Konstitucijos 38 str. „valstybė saugo ir globoja šeimą, motinystę, tėvystę ir vaikystę.“)⁴⁰ Apie valstybės išlaikomus vaikus kalbama ir CK 3.204 str. Valstybė išlaiko nepilnamečius vaikus, ilgiau kaip mėnesį negaunančius išlaikymo iš tėvo (motinos) ar iš kitų pilnamečių artimųjų giminaičių, turinčių galimybę juos išlaikyti. Kai nepilnamečiai vaikai, taip pat vyresni nei 18 metų nedarbingi asmenys, kuriems iki sukankant 18 metų buvo nustatytas invalidumas (neįgalumas) ilgiau kaip mėnesį negauna teismo sprendimu arba teismo patvirtino vaiko (vaikų) išlaikymo sutartimi nustatyto išlaikymo ar gauna tik dalį nustatyto išlaikymo, gali būti kreipiamasi dėl vaikų išlaikymo fondo išmokų mokėjimo Lietuvos Respublikos vaikų išlaikymo fondo įstatymo nustatyta tvarka.

Vaiko materialinio išlaikymo nepertraukiamumui užtikrinti valstybė taip pat prisiėmė subsidiariąją pareigą teikti išlaikymą vaikams, kurie negauna išlaikymo iš tėvo (motinos) ar iš kitų asmenų, privalančių juos išlaikyti pagal įstatymą, t. y. ne tik tėvų, bet ir senelių, pilnamečių brolių, seserų (CK 3.204 str. 1 d.). Ši valstybės prisiimta pareiga

⁴⁰ Lietuvos Respublikos Konstitucija // Valstybės Žinios. 1992, Nr. 33-1014

detalizuota specialiajame Vaikų išlaikymo fondo įstatyme. Tiek CK 3.204 str. 3 dalyje, tiek nurodyto įstatymo 1 str. 1 d. ir 11 str. įtvirtinta valstybės regreso teisė į išlaikymą vaikui privalėjusį teikti ir jo viso ar d. neteikusį asmenį bei teisė reikalauti iš tokio asmens 5 proc. metinių palūkanų.⁴¹

Vaikų išlaikymo fondą (tai valstybės pinigines lėšas, iš kurių mokamos išmokos vaikams, kurie pagal teismo sprendimą arba pagal teismo patvirtintą vaiko (vaikų) išlaikymo sutartį negauna viso arba d. išlaikymo, priteisto iš vaiko tėvo (tėvų). Išlaikymas turi būti nustatytas mokėti periodinėmis išmokomis vieną kartą per mėnesį)⁴² administruoja garantinio ir vaikų išlaikymo fondų administracija prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos. Teisę kreiptis į Garantinio ir vaikų išlaikymo fondą gauti išmokai turi vienas iš tėvų, su kuriuo teismo sprendimu gyvena vaikas, arba teismo sprendimu paskirtas vaiko globėjas (rūpintojas), kurie nuolat gyvena Lietuvos Respublikoje.

Vaikų išlaikymo fondo įstatymo ex-post poveikio vertinimas, atliktas 2011 m. rugpjūčio mėn. pateikia tokią informaciją: „Nuo 2008 iki 2010 m. pabaigos išmokoms iš viso buvo skirta 87 337,9 tūkst. litų. Atsižvelgiant į alternatyvius kaštus ir tai, kad pinigai 2008 m. turėjo didesnę vertę nei dabar, vertinant iš 2011 m. perspektyvos diskontuotas poveikis finansams per tris metus buvo – 95049 tūkst. litų.“⁴³

Vaikų išlaikymo fondo administracija skelbia, kad 2011-11-02 duomenimis išmokas iš Vaikų išlaikymo fondo jau gauna daugiau kaip 22 tūkst. vaikų.⁴⁴

2 lentelė

Vaikų išlaikymo fondo statistiniai rodikliai

	2008 m.	2009 m.	2010 m.
Gauta prašymų dėl išmokos mokėjimo	17 970	7 570	5 039
Priimta sprendimų dėl išmokos mokėjimo nutraukimo	1 565	2 762	3 033

⁴¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių 2010 m. kovo 16 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-114/2010, pagal pareiškėjo A. A. skundą dėl antstolio veiksmų.

⁴² Lietuvos Respublikos Socialinės apsaugos ir darbo ministerija. Prieiga per internetą: <www.socmin.lt> [žiūrėta 2012-01-25].

⁴³ Vaikų išlaikymo fondo įstatymo ex-post poveikio vertinimas. Sprendimo poveikio baigiamąjo (ex-post) vertinimo metodikos bandomasis vertinimas. 2011 m. rugpjūčio mėn. <http://www.lrv.lt/bylos/VORTprojektas/Dokumentai/8-VIF%20Vertinimas%20final.pdf> [žiūrėta 2012-01-25].

⁴⁴ Vaikų išlaikymo fondo administracija. Prieiga per internetą: <www.vif.lt> [žiūrėta 2012-01-25].

Metinis išmokas gaunančių vaikų skaičius	13 622	19 388	21 248
Lėšos, panaudotos išmokų mokėjimui (tūkst. Lt.)	14 889	33 439.7	39 412.9
Vidutinės vienam vaikui skiriamos mėnesinės išmokos dydis (litas)	91	143.7	154.57
Skolininkų gražintos lėšos (tūkst. Lt)	73.6	111.9	218.2

Šaltinis: Vaikų išlaikymo fondo administracijos informacija.

Lentelėje pateikti duomenys atspindi, kaip kas metai kito valstybės išlaikomų vaikų skaičius ir išmokėtos lėšos. Tiek viena, tiek kita augo. Tad galima daryti išvadą, kad valstybės išlaikomų vaikų skaičius auga, t.y., vis daugiau tėvų nevykdo pareigos išlaikyti savo vaikus.

Valstybės paramą šeimoms, auginančioms ir auklėjančioms vaikus, numato ir Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas, kurio 22 str. teigiama, kad valstybė remia šeimoms (ypač gausias), auginančias ir auklėjančias vaikus, įstatymų nustatyta tvarka skirdama motinystės (tėvystės), vaiko gimimo bei šeimos pašalpas, suteikdama tėvams tikslines atostogas, teikdama kitokią pagalbą ir lengvatas.⁴⁵

Kalbant apie tarptautinius teisės aktus, kuriuos Lietuva yra ratifikavusi, tai 1989 m. Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijoje nustatyta valstybės pareiga padėti tėvams bei kitiems vaiką auklėjantiems asmenims šią teisę įgyvendinti. Šios konvencijos 27 str. teigiama, jog „valstybės dalyvės, atsižvelgdamos į nacionalines sąlygas ir savo galimybes, imasi reikiamų priemonių ir padeda tėvams bei kitiems vaiką auklėjantiems asmenims šią teisę įgyvendinti, o prireikus teikia materialinę paramą ir remia įvairias programas, ypač aprūpinimo maistu, drabužiais ir butais.“⁴⁶ Šioje konvencijoje numatoma užtikrinti tinkamą vaiko išlaikymą tiek valstybės viduje, tiek iš užsienio.

Analizuojant valstybės teikiamą vaikų išlaikymą Latvijoje matome, kad Latvijos Respublikos Konstitucijoje yra reglamentuojama, jog valstybė remia ir globoja tėvų

⁴⁵ Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas // Valstybės žinios. 1996, Nr. 33-807.

⁴⁶ Vaiko teisių konvencija. (Priimta Generalinės Asamblėjos 44/25 rezoliucija pagal Trečiojo komiteto pranešimą (A/44/736 ir Corr. 1).

globos netekusius vaikus. Pagal Latvijos Konstitucijos 110 str., „valstybė saugo ir globoja santuoką, šeimą, tėvų ir vaikų teises. Valstybė remia ir globoja neįgaliuosius, netekusius tėvų globos ar nuo smurto nukentėjusius vaikus.“⁴⁷

Latvijos teisės aktuose teigiama, kad asmuo dėl išlaikymo išieškojimo nepilnamečiui vaikui gali kreiptis į Išlaikymo garantinio fondo administraciją, jeigu teismo sprendimas dėl išlaikymo išieškojimo pagal taikomą civilinę procedūrą buvo paskelbtas kaip neįvykdytas arba jeigu skolininkas laikosi tokio teismo sprendimo, tačiau negali suteikti nustatyto minimalaus išlaikymo dydžio.

Latvijoje įsteigtas Išlaikymo garantinis fondas, kurio paskirtis – iš valstybės biudžeto lėšų suteikti išlaikymą nepilnamečiams vaikams. Lėšas valdo Išlaikymo garantinio fondo administracija. Fondo administracija yra pavaldi Vaikų ir šeimos reikalų ministerijai.

Išlaikymo garantinio fondo administracija suteikia išlaikymą, jeigu buvo įvykdyta išankstinė sąlyga, pagal kurią išlaikymą visų pirma reikia bandyti gauti kreipiantis į teismą, tuomet, jeigu teismo sprendimas nevykdomas, pareiškėjas turi teisę kreiptis į Išlaikymo garantinio fondo administraciją.

Išlaikymo garantinio fondo administracija suteikia išlaikymo išmokas, jeigu teismo sprendimas dėl išlaikymo išieškojimo pagal taikytiną civilinę procedūrą, t. y. Civilinio proceso kodeksą, buvo paskelbtas kaip neįvykdytas arba jeigu skolininkas laikosi teismo sprendimo, tačiau negali mokėti nustatytos minimalios išlaikymo išmokos.

Latvijoje Išlaikymo garantinis fondas veikia nuo 2004 m. ir, priešingai nei Lietuvoje, aktyviai įgyvendina priverstinį skolų išieškojimą.

Remiantis atliktu Išlaikymo fondo veiklos vertinimu, „Latvijoje per pirmuosius tris Išlaikymo fondo veiklos metus išlaikymą vaikams mokėti pradėjo 5,9 proc. buvusių skolininkų. Lietuvoje, remiantis išmokų gavėjų apklausos rezultatais, 5,8 proc. skolininkų pradėjo ir toliau sistemingai moka vaiko išlaikymą po to, kai buvo kreiptasi į Fondą.“⁴⁸

Lietuvių politikų nuomone, „Latvijoje labai griežtai reglamentuota teisinė bazė, ten vaikams alimentus skolingas pilietis negali pasikeisti vairuotojo pažymėjimo ar gauti kitų valstybės teikiamų paslaugų: pažymų ir pan.“⁴⁹

3 lentelė

⁴⁷ Jarašiūnas E., Mesonis G. Užsienio šalių konstitucijos.- Vilnius 2004 P. 196. ISBN 9955-563-70-2.

⁴⁸ Vaikų išlaikymo fondo įstatymo ex-post poveikio vertinimas. Sprendimo poveikio baigiamojo (ex-post) vertinimo metodikos bandomasis vertinimas. 2011 m. rugpjūčio mėn. <http://www.lrv.lt/bylos/VORTprojektas/Dokumentai/8-VIF%20Vertinimas%20final.pdf> [žiūrėta 2012-01-25].

⁴⁹ Teisės gidas.Prieiga per internetą: <www.teisesgidas.lt> [žiūrėta 2012-01-25].

Latvijas Vaikų išlaikymo garantijų fondo veiklos duomenys

	2004 m.	2005 m.	2006 m.	2007 m.	2008 m.	2009 m.	2010 m.
Gauta prašymų dėl išmokos mokėjimo	4679	6132	3248	3032	3530	6207	4500
Metinis išmokas gaunančių vaikų skaičius: iš viso	5626	14270	16774	17920	18874	23448	26497
Lėšos, panaudotos išmokų mokėjimui, tūkst. latų	349.4	2634.4	4083.9	5624.7	7889.5	10769.5	8903.1
Skolininkų gražintos lėšos, tūkst. latų	1.5	112.6	421.9	970.1	1155.1	860.9	943.6
Gražintų lėšų dalis visų iki tų metų pabaigos išmokėtų lėšų (proc.)	0.42	3.82	7.58	11.87	12.93	11.23	11.09
Gražintų lėšų dalis tais metais išmokėtų lėšų (proc.).	0.42	4.27	10.33	17.25	14.65	7.99	10.6
Sprendimai nutraukti mokėti išmokas, nes skolininkas pats pradėjo mokėti	184	296	507	580	434	246	342
Dalis visų vaikų, kurių išlaikymą pradėjo mokėti buvę skolininkai (proc.)	3.3	3.4	5.9	8.7	10.6	9.6	9.8
Skolininkų skaičius	3973	9789	11490	13320	14928	19562	22929
Visiškai su Fondu atsiskaičiusių skolininkų skaičius	15	225	305	607	410	371	431
Su Fondu atsiskaičiusių skolininkų dalis (proc.)	0.4	2.5	4.7	8.6	10.5	9.9	10.3

Šaltinis: Latvijos Vaikų išlaikymo garantijų fondo metinės ataskaitos.

Lentelėje pateikti duomenys rodo, kad Latvijoje su Fondu atsiskaitančių skolininkų skaičius turi tendenciją didėti, ko negalėtume pasakyti apie Lietuvą.

Būtina taip pat pabrėžti, kad Latvijoje labai griežtai reglamentuota teisinė bazė, ten vaikams alimentus skolingas pilietis negali pasikeisti vairuotojo pažymėjimo ar gauti kitų valstybės teikiamų paslaugų: pažymų ir pan.

Apibendrinant, galima teigti, jog tiek Latvijos, tiek Lietuvos pagrindiniuose įstatymuose gausu imperatyvių ir detalai apibrėžtų nuostatų, įpareigojančių tėvus

materialiai išlaikyti savo vaikus ir garantuojančių vaiko teisę į tėvų teikiamą išlaikymą. Tačiau teisės garantavimas neapsiriboja vien jos įtvirtinimu materialinėje teisėje, o reikalauja iš valstybės sukurti efektyvią priežiūros, kontrolės ir gynimo sistemą. Už vaiko gerovės užtikrinimą atsako ne tik šeima, bet ir valstybė. Be to, valstybės, atsižvelgdamos į šalies galimybes, deda pastangas, kad jų vaikai, negavę tinkamo išlaikymo iš savo tėvų, augtų sveiki ir saugūs, turėtų tinkamas gyvenimo sąlygas. Remiantis Latvijos fondo perspektyvomis ir sugebėjus pritaikyti tokias funkcijas Lietuvoje, leidžia daryti prielaidas apie priverstinio skolų išieškojimo sėkmę ir Lietuvoje. Abiejų fondų veikla yra labai panaši, tačiau skiriasi tuo, kad Latvijoje visos skolininkų bylos perduodamos antstoliams, o Lietuvoje – ne. Steigiant Vaikų išlaikymo fondą Lietuvoje buvo stipriai remiamasi Latvijos patirtimi. Vienas iš svarbiausių skirtumų – Latvijos Vaikų išlaikymo garantijų fondas visas skolininkų bylas perduoda antstoliams. Kadangi abi šalys yra labai panašios, Latvijos Išlaikymo garantinio fondo patirtis išieškant skolas ir skatinant skolininkus toliau mokėti išlaikymą, gali bent apytiksliai iliustruoti galimą kreipimosi į antstolius poveikį Lietuvoje.

2.4. Vaikų išlaikymo pareigos pabaiga

Aptariant vaikų išlaikymo pareigos pabaigą reikėtų išskirti tris išlaikymo pabaigos momentus Lietuvos Respublikos šeimos teisėje:

- 1) bendrosios išlaikymo pareigos pabaiga vaikui sulaukus pilnametystės;
- 2) tol kol vaikui iki 24 metų yra reikalinga parama, vaikui mokantis vidurinių, aukštųjų ar profesinių mokyklų dieniniame skyriuje;
- 3) tol, kol pilnametis vaikas taps darbingas.⁵⁰

Lietuvos teisės bendrosios nuostatotos (Konstitucijos 38 str. 6 d. ir CK 3.192 str. 1 d.) numato tėvų pareigą išlaikyti savo vaikus iki pilnametystės. Būtina pastebėti, kad Lietuvos teisės aktuose esti prieštaravimų: Lietuvos Respublikos Konstitucijos 38 str. 6 d. yra įtvirtinta tėvų pareiga išlaikyti vaikus tik iki pilnametystės ir nenumatyta, kad tėvai turi išlaikyti pilnamečius vaikus, o CK 3.194 str. 3 d. yra įtvirtintas iš esmės kitas principas (bendros taisyklės išimtis) - tėvai privalo išlaikyti ir darbingus, pilnamečius vaikus, kuriems, kol jie mokosi vidurinių, aukštųjų ar profesinių mokyklų dieniniuose

⁵⁰ SAGATYS, Gediminas. The pre-harmonization area: a comparison of Lithuanian, Latvian and Estonian child maintenance laws // in K Boele-Woelki, J Miles and JM Scherpe (Eds) The Future of Family Property in Europe (European Family Law Series vol. 29). Intersentia. Antwerp-Oxford-Portland, 201, p. 317.

skyriuose ir yra ne vyresni negu 24 m., yra būtina parama. Konstitucinis teismas, aiškindamas šią dviprasmišką situaciją, akcentavo, jog CK 2.5 str. 1 d., reglamentuojanti, jog „asmuo tampa pilnametis, kai jam sueina 18 metų, įtvirtinta pilnametystės samprata atitinka pilnametystės sampratą, įtvirtintą Konstitucijoje, kurioje sąvoka „pilnametis“ vartojama taip, kaip ji buvo visuotinai suprantama tuo metu, kai Konstitucija buvo rengiama ir priimama. <..> CK nuostata yra suformuluota imperatyviai“⁵¹. Nepilnamečių vaikų išlaikymo institutas ir pilnamečių vaikų, besimokančių vidurinių, aukštųjų ar profesinių mokyklų dieniniuose skyriuose, išlaikymo institutas nėra tapatūs, jie iš esmės skiriasi, nes iš esmės skiriasi atitinkamų teisinių santykių subjektai: pirmuoju atveju vienas iš teisinių santykių subjektų visada yra nepilnametis vaikas, turintis teisę gauti iš tėvų materialinę išlaikymą, o kitas subjektas – vienas iš jo tėvų arba abu tėvai, taigi teisiniai santykiai atsiranda tarp nepilnamečio ir pilnamečio (pilnamečių) (arba emancipuotų) asmenų; antruoju atveju vienas iš teisinių santykių subjektų visada yra pilnametis asmuo, kuris mokosi vidurinės, aukštosios ar profesinės mokyklos dieniniame skyriuje ir kuriam reikalinga parama, o kitas subjektas – taip pat vienas iš jo tėvų arba abu tėvai, taigi teisiniai santykiai atsiranda tarp pilnamečių asmenų.

Pažymėtina, kad (kaip atkreipia dėmesį į tai G.Sagatys) tėvai privalo išlaikyti pilnamečius vaikus iki 24 metų tik esant kelioms sąlygoms. Pilnametis vaikas iki 24 metų turi ne tik studijuoti dieniniame vidurinių, aukštųjų ar profesinių mokyklų skyriuose. Tam vaikui turi realiai reikėti ir paramos. Tėvai taip pat turi turėti galimybių tokį vaiką išlaikyti. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas taip pat konstatavo, kad vaikas, dėl kurio išlaikymo reikalingumo yra sprendžiama, turi mokytis sąžiningai ir gerais pažymiais, o geri pažymiai mokykloje turi būti įrodyti tuo, kad studentas yra perkeliamas į kitą kursą, baigia aukštąjį mokyklą arba išlaiko egzaminus.⁵² Tiesa, šiuo atveju reikia nepamiršti LR Konstitucinio Teismo išaiškinimo, kad pagal Konstituciją būtų netoleruotinas toks teisinis reguliavimas, jog teismas galėtų priteisti tėvų išlaikymą nebe pirmo aukštojo išsilavinimo siekiančiam pilnamečiam asmeniui arba kad teismas galėtų priteisti tėvų išlaikymą tokiam

⁵¹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. birželio 7 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 3.194 straipsnio 3 dalies (2004 m. lapkričio 11 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai // Valstybės žinios. 2007, Nr. 65-2529.

⁵² SAGATYS, Gediminas. The pre-harmonization area: a comparison of Lithuanian, Latvian and Estonian child maintenance laws // in K Boele-Woelki, J Miles and JM Scherpe (Eds) The Future of Family Property in Europe (European Family Law Series vol. 29). Intersentia. Antwerp-Oxford-Portland, 2011, p. 318-319.

išsilavinimo (taip pat aukštojo) siekiančiam pilnamečiam asmeniui, kuris mokosi nesąžiningai ir nesėkmingai ar piktnaudžiauja šeimos teisėmis⁵³.

Būtina pabrėžti, kaip nurodo LAT, jog Konstitucija reglamentuoja ir daugiau vaikų išlaikymo ir pilnaverčio gyvenimo principų: „Lietuvos Respublikos Konstitucija saugo pagrindines vaiko, kaip žmogaus, teises į normalų fizinį, protinį, dvasinį, dorovinį, socialinį vystymąsi, teisę į mokslą, sveikatą“⁵⁴. Teisė į mokslą ypatingai pabrėžiama, pavyzdžiui, Konstitucinio Teismo 2007 m. birželio 7 d. nutarime pateikė pasiūlymą dar griežčiau vertinti įstatyme nustatytą reglamentavimą dėl pilnamečio asmens mokymosi. Konstitucinis Teismas pabrėžė, kad „pagal Konstituciją būtų netoleruotinas toks teisinis reguliavimas, kai teismas galėtų priteisti tėvų išlaikymą ne pirmo aukštojo išsilavinimo siekiančiam pilnamečiam asmeniui, tegul ir reikalingam paramos, taip pat toks teisinis reguliavimas, kad teismas galėtų priteisti tėvų išlaikymą tokiam išsilavinimo (inter alia aukštojo) siekiančiam pilnamečiam asmeniui, kuris mokosi nesąžiningai ir nepažangiai, piktnaudžiauja šeimos teisėmis“⁵⁵. Ši Konstitucinio Teismo nuostata buvo išplėtotą LAT praktikoje, įvirtinant „pažangaus ir sąžiningo mokymosi“ kriterijų, į kurį teismai turi atsižvelgti, sprenddami dėl išlaikymo pilnamečiams vaikams priteisimo reikalingumo: „sprendamas dėl paramos pilnamečiam moksleiviui priteisimo iš tėvų ar vieno iš jų, teismas privalo įvertinti ir tai, ar išlaikymo reikalaujantis pilnametis moksleivis yra rūpestingas vykdydamas savo pareigas mokyti, nes nesuderinamo elgesio draudimas yra bendrojo sąžiningumo principo, kurios nesilaikymas reikštų ir teisės į išlaikymą paneigimą, dalis“⁵⁶. LAT, aiškindamas nurodyto kriterijaus turinį civilinėje byloje, kurioje buvo sprendžiama dėl išlaikymo pilnamečiam vaikui, besimokančiam vidurinėje mokykloje, pažymėjo, kad pažangų mokymąsi CK 3.194 str. 3 d. įtvirtintų teisių įgyvendinimo aspektu liudytų mokinio perkėlimas į aukštesnę klasę turint patenkinamus metinius įvertinimus ar leidimas laikyti brandos egzaminus ir jų išlaikymas. Manytina, kad iš esmės toks pats „pažangaus ir sąžiningo“ mokymosi vertinimas turėtų būti taikomas ir sprendžiant dėl pilnamečiam vaikui priteistino išlaikymo, kai jis mokosi profesinėje ar aukštojoje mokykloje.

⁵³ Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo pranešimas žiniasklaidai. 2007 m. birželio 7 d. priimtas nutarimas dėl Civilinio kodekso 3.194 straipsnio nuostatos atitikties Konstitucijai. Prieiga per internetą: <http://www.lrkt.lt/Pranesimai/txt_2007/L20070607b.htm> [žiūrėta 2012-05-01].

⁵⁴ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. birželio 7 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 3.194 straipsnio 3 dalies (2004 m. lapkričio 11 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai // Valstybės žinios. 2007, Nr. 65-2529.

⁵⁵ *Ibid.*

⁵⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. gegužės 25 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-204/2009, A. L. v. A. L.

Tačiau Latvijoje nėra griežtai numatytas amžius (kaip tai yra padaryta Lietuvoje), iki kurio turi būti vaikas išlaikomas. Kaip teigia G.Sagatys, pagal Latvijos Respublikos civilinio kodekso 179 str. 1 dalį vaikas turi būti išlaikomas tol, kol vaikas sugebės pasirūpinti savimi.⁵⁷ Įgyvendinamas šią normą Latvijoje teismas (tuo atveju jeigu vaikas sulaukė pilnametystės) „gali nustatyti, jog prašymas dėl išlaikymo turi būti tenkinamas. Šiuo atveju ypač atsižvelgiama į tai, kad pilnametystės sulaukęs vaikas netęsia mokslo ar profesinio mokymosi arba jis gali gauti pajamų dirbdamas, tačiau vengia tai daryti.“⁵⁸ Taigi nors Latvijoje pareiga suteikti išlaikymą vaikui nėra ribojama atsižvelgiant į tai, kad vaikas sulaukė pilnametystės, tačiau vis dėlto vaiko pilnametystė jau yra šioks toks pagrindas spręsti dėl tolesnio vaiko išlaikymo.

Apie pilnametystės sąvoką kalbama ir Latvijos Respublikos civilinio kodekso 177 str., kur nurodoma, kad abiejų lyčių asmenų nepilnametystė tęsiasi iki aštuoniolikos metų. Nepilnametis gali būti pripažintas pilnamečiu esant svarbioms priežastims bei nepilnamečio globėjams ir artimiesiems giminaičiams paliudijus apie jo nepriekaištingą elgesį ir gebėjimą savarankiškai saugoti ir ginti savo teises bei vykdyti pareigas. Taip pat pastebima, kad Latvijos Respublikos vaikų teisių apsaugos įstatyme vaikas laikomas iki 18 metų: pagal šio įstatymo 2 straipsnį „vaikas laikomas asmeniu, kuriam nesuėjo 18 metų“⁵⁹.

Įdomu tai, kad CK 183 str. reglamentuojama, jog kol vaikai iš tėvų gauna išlaikymą, jie privalo dirbti namų ūkyje be teisės reikalauti kokio nors atlyginimo, nebent jis jiems būtų pažadėtas. O Latvijos Respublikos civilinio kodekso 179 str. 1 dalis numato, kad tėvai privalo išlaikyti savo vaikus iki tol, kol jie negali pasirūpinti savimi. Remiantis sisteminė Latvijos Respublikos civilinio kodekso 179 str. 1 d. ir 183 str. analize, galime teigti, jog vaikams išlaikymas skiriamas netgi iki tol, kol jie gyvena kartu su tėvais ir kartu veda bendrą ūkį, o vaikas savarankiškai negali savimi pasirūpinti. Tačiau Latvijos Respublikos civilinio kodekso 179 str. 2 dalyje numatyta, kad tėvų išlaikymas vaikams nenutrūksta net tada, kuomet vaikas gyvena atskirai nuo vieno iš tėvų arba gyvena atskirai nuo abiejų tėvų.

⁵⁷ *Ibidem*, p. 317.

⁵⁸ Europos teisminis tinklas civilinėse ir komercinėse bylose.

http://ec.europa.eu/civiljustice/maintenance_claim/maintenance_claim_lat_lt.htm [žiūrėta 2012-01-25].

⁵⁹ Childrens Rights protection law. Prieiga per internetą: <http://www.humanrights.lv/doc/latlik/bern.htm> [žiūrėta 2012-04-27].

Kyla klausimas, kokia situacija Lietuvoje egzistuoja tuo atveju, jei vaikas yra pilnametis ir nedarbingas dėl neįgalumo, kuris jam nepilnamečiui nustatytas, ir jam būtina parama Pagal Lietuvos Respublikos Neįgaliųjų socialinės integracijos įstatymo (toliau – Neįgaliųjų socialinės integracijos įstatymas) 2 str. 6 d. Neįgalumas apibrėžiamas taip: „dėl asmens kūno sandaros ir funkcijų sutrikimo bei nepalankių aplinkos veiksnių sąveikos atsiradęs ilgalaikis sveikatos būklės pablogėjimas, dalyvavimo visuomenės gyvenime ir veiklos galimybių sumažėjimas“⁶⁰. Neįgaliu laikomas asmuo, kuriam Neįgaliųjų socialinės integracijos įstatymo tvarka nustatytas neįgalumo lygis arba 55 procentų ir mažesnis darbingumo lygis, arba specialiųjų poreikių lygis. Neįgalumas gali būti trijų lygių – sunkus, vidutinis ir lengvas. Šie lygiai skiriami pagal asmens būklę, t. y., ar asmuo gali pats savimi pasirūpinti (reikalinga nuolatinė, nenuolatinė kitų žmonių priežiūra), kokių mastu yra sumažėjusios galimybės ugdytis, dalyvauti, veikti. Neįgalumo lygis nustatomas asmenims iki 18-os metų, išskyrus asmenis, kurie yra (buvo) draudžiami valstybiniu socialiniu draudimu, kitaip tariant, kurie dirbo privačiose ar valstybinėse institucijose. Vyresniems kaip 18-os metų asmenims gali būti nustatomas nedarbingumo lygis⁶¹. Asmens darbingumas įvertinamas procentais ir jo lygis nustatomas 5 punktu intervalais, t. y.:

- 1) jei asmeniui nustatoma 0–25 procentų darbingumo, asmuo laikomas nedarbingu;
- 2) jei asmeniui nustatoma 30–55 procentų darbingumo, asmuo laikomas iš d. darbingu;
- 3) jei asmeniui nustatoma 60–100 procentų darbingumo, asmuo laikomas darbingu.

Taigi pagal CK 3.194 str., išlaikymą teismas priteisia, kol vaikas sulaukia pilnametystės, išskyrus atvejus, kai vaikas yra nedarbingas dėl invalidumo, kuris jam nepilnamečiui nustatytas. Matyti, kad sąlyga, kai vaikas yra pilnametis ir nedarbingas dėl neįgalumo, yra įgyvendinama tik išskyrus tuos atvejus, kai dėl neįgalumo pobūdžio vaikas pripažintas neveiksniu. Pagal CK 2.10 str., fizinis asmuo, kuris dėl psichinės ligos arba silpnaprotystės negali suprasti savo veiksmų reikšmės ar jų valdyti, gali būti teismo tvarka pripažintas neveiksniu. Neveiksniui yra nustatoma globa.

⁶⁰ Lietuvos Respublikos neįgaliųjų socialinės integracijos įstatymas//Valstybės žinios. 1991, Nr. 36-969.

⁶¹ Darbingumo lygis – asmens pajėgumas įgyvendinti anksčiau įgytą profesinę kompetenciją ar įgyti naują profesinę kompetenciją arba atlikti mažesnės profesinės kompetencijos reikalaujančius darbus.

Apibendrinant reikėtų pasakyti, kad Lietuvos Respublikos teisės aktuose reglamentuojama, kad tėvai privalo materialiai išlaikyti savo vaiką, kol jis sulaukia pilnametystės, t. y., kol jam sueina aštuoniolika metų, išskyrus atvejus, kai vaikas yra nedarbingas dėl invalidumo, kuris jam nepilnamečiui nustatytas. Be to, matyti, jog tėvų pareiga materialiai išlaikyti savo vaiką nepasibaigia jam sulaukus pilnametystės, jeigu vaikas mokosi vidurinių, aukštųjų ar profesinių mokyklų dieniniuose skyriuose, yra ne vyresnis negu 24 metų ir jam būtina parama. Išlaikymas pilnamečiam vaikui, besimokančiam vidurinės, aukštosios ar profesinės mokyklos dieniniame skyriuje, priteisiamas iki tokio mokslo pabaigos, bet ne ilgiau nei jam sueis 24 metai. O Latvijoje pagal bendrą taisyklę tėvai privalo teikti išlaikymą savo vaikams tol, kol jam reikalinga parama (paprastai iki pilnametystės).

2.5. Kreipimosi dėl išlaikymo teisės ypatumai

Kreipimosi dėl išlaikymo teisės klausimas – tai taip pat ypatingai svarbus klausimas, analizuojant vaiko išlaikymo problemą. Ši teisė reikalauti tiek Lietuvos, tiek Latvijos Respublikoje, atsiranda nuo pareigos teikti išlaikymą momento – nuo vaiko gimimo momento.

Pagal CK 3.194 str. 3 d., tėvai turi iš įstatymo kylančią pareigą materialiai išlaikyti vaikus ir teismas išlaikymą priteisia esant trimis sąlygoms:

- 1) parama yra reikalinga;
- 2) vaikas yra pilnametis, bet ne vyresnis negu 24 metų;
- 3) jis mokosi vidurinių, aukštųjų ar profesinių mokyklų dieniniuose skyriuose.

Konstitucija pareigą tėvams išlaikyti vaikus nustato iki pilnametystės, o pilnametystė pagal įstatymus siejama su 18 metų amžiumi. Kaip jau buvo minėta, Latvijoje pilnametystė taip pat siejama su 18 metų amžiumi.

Būtina pabrėžti, kad kreiptis į vaiko teisių apsaugos tarnybą dėl išlaikymo gali pats nepilnametis vaikas, jeigu tėvai jo neišlaiko: „Nepilnametis vaikas, kai tėvai pažeidžia jo teises į išlaikymą, turi teisę jas ginti. Vaikas iki 14 metų amžiaus turi teisę savarankiškai kreiptis gynybos į valstybinę vaiko teisių apsaugos instituciją – rajono

miesto vaiko teisių apsaugos tarnybą, kuri turi kreiptis į teismą dėl vaiko išlaikymo, nustatiusi, kad tėvai pažeidžia šias vaiko teises, o nuo 14 metų ir į teismą (CK 3.163 str. 4 dalis, CK CK 3. 164 str. 2 d, 3.194 str. 1 d.).⁶² Latvijos Respublikos civilinio kodekso 185 str. 1 d. nurodoma, kad „jeigu vaikai nepaklūsta ar nesutinka, kad juos išlaikytų (angl. *raised*) tėvai, tai tada tėvai gali kreiptis pagalbos į našlaičių teismą“. O šio str. 2 d. ir Latvijos Respublikos vaiko teisių apsaugos įstatymo 25 str. 2 d. yra nustatoma, kad „vaikas gali kreiptis pagalbos į našlaičių teismą, jeigu tėvai nustatė vaikams nepagrįstus apribojimus ar atsirado bet kokių nesutarimų dėl jų santykių“. Tik Latvijos Respublikos Vaiko teisių apsaugos įstatymo 25 str. 2 d. prie Našlaičių teismo yra patikslinta, kad reikia kreiptis į apylinkės teismą.⁶³ Taigi tiek Lietuvos, tiek Latvijos teisės aktuose yra numatyta galimybė patiems vaikams kreiptis į teismą dėl išlaikymo.

Lyginant šių dviejų šalių kreipimosi dėl išlaikymo klausimą, pastebėta, kad Lietuvoje, skirtingai nei Latvijoje, skiriama ne tik kreipimosi dėl išlaikymo nepilnamečio iki 14 metų teisė bei pilnamečio, bet ir nedarbingo dėl neįgalumo teisė. CK 3.164 str. 2 dalyje įtvirtinta ši nepilnamečio iki 14 metų teisė: „jei vaikas mano, kad tėvai pažeidinėja jo teises, jis turi teisę savarankiškai kreiptis gynybos į valstybinę vaiko teisių apsaugos instituciją, o nuo keturiolikos metų – ir į teismą.“⁶⁴ Pagal Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 38 str. 3 d., kad nuo 14 metų pats nepilnametis jau gali kreiptis į teismą: „nepilnamečiai nuo keturiolikos metų turi teisę kreiptis į teismą dėl savo teisių ar įstatymų saugomų interesų gynimo savarankiškai, jeigu ginčas yra dėl santykių, kuriuose jie turi visišką civilinį veiksnumą.“⁶⁵ LAT šiuo klausimu, t. y., dėl nepilnamečio teisės kreiptis į teismą taip pat yra išreiškęs savo poziciją: „jei nepilnametis vaikas sulaukia pilnametystės, tai vaiko teisę į išlaikymo išsiskolinimą, susidariusį dėl teismo sprendimo nevykdymo dar vaikui esant nepilnamečiui, toliau gali įgyvendinti vienas iš tėvų, kuris yra nurodytas teismo sprendime dėl išlaikymo priteisimo. Tokia situacija nepažeidžia procesinių teismo sprendimo vykdymo taisyklių, nes išieškojimas grindžiamas iki galo neįvykdytu teismo sprendimu“⁶⁶. Tačiau yra atvejų, kai pats nepilnametis negali savarankiškai įgyvendinti savo teisių dėl išlaikymo tvarkymo. Tokiu atveju, kai

⁶² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų senato nutarimas Nr. 54 „Dėl įstatymų, reglamentuojančių tėvų pareigą materialiai išlaikyti savo nepilnamečius vaikus, taikymo teismų praktikoje“. 2005 m. birželio 23 d. www.lat.lt [žiūrėta 2012-01-22].

⁶³ Закон о защите прав детей. Закон, принятый Сеймом 19 июня 1998 года// Опубликован: Vēstnesis 199/200 07.08.1998 (ZIŅOTĀJS 15, 08.04.1998).

⁶⁴ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas // Valstybės žinios. 2000, Nr. 74 – 2262.

⁶⁵ Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas // Valstybės žinios. 2002, Nr. 36-1340.

⁶⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių 2010 m. kovo 16 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-114/2010, pagal pareiškėjo A. A. skundą dėl antstolio veiksmų.

nepilnametis vaikas, sulaukęs 14 metų, savarankiškai negali įgyvendinti savo teisių dėl išlaikymo lėšų tvarkymo, jo teises gina valstybinė vaiko teisių apsaugos institucija ar prokuroras, kreipdamasis į teismą su prašymu paskirti nepilnamečiui priklausančio turto administratorių (CK 3.163 str. 4 d., 3.185 str. 3 d.).⁶⁷

LAT praktikoje, priteisiant pilnamečiams neigaliems vaikams išlaikymą išskiriama ne tik sąlyga, kad vaikas turi būti nedarbingas dėl neįgalumo, bet taip pat kad vaikui turi būti reikalinga parama. Paramos reikalingais pripažįstami tokie pilnamečiai nedarbingi vaikai, kuriems pragyventi nepakanka jų turimų lėšų šaltinių (gaunamų pensijų, pašalpų ir pan.). Be to, nustatant išlaikymo dydį atsižvelgiama į tėvų materialinę padėtį ir į vaikų galimybę gauti išlaikymą iš kitų asmenų. Kasacinio teismo praktikoje akcentuojama, kad tėvo (motinos) pareiga yra išlaikyti nedarbingą, paramos reikalingą pilnametį vaiką, o ne kitą iš tėvų, kuris šį vaiką slaugo⁶⁸.

Lietuvoje visas civilines bylas nagrinėja apylinkės teismai, išskyrus tam tikras išimtis, numatytas CK. Bendroji norma yra, kad ieškiniai pareiškiami teismui pagal atsakovo gyvenamąją vietą. Tačiau ieškiniai dėl išlaikymo priteisimo gali būti pareiškiami taip pat pagal ieškovo gyvenamąją vietą. Taigi šiuo atveju ieškinys gali būti pareiškiamas apylinkės teismui pagal atsakovo arba pagal ieškovo gyvenamąją vietą. Apylinkių teismų veiklos teritorijos yra nustatytos 1994 m. birželio 15 d. įstatymu „Dėl LAT, Lietuvos apeliacinio teismo, apygardų teismų įsteigimo, apygardų ir apylinkių teismų veiklos teritorijų nustatymo bei Lietuvos Respublikos prokuratūros reformavimo“⁶⁹.

Dėl vaiko išlaikymo Lietuvoje galima kreiptis į vaiko išlaikymo fondą. Teisę kreiptis į šį fondą turi vienas iš tėvų, su kuriuo teismo sprendimu gyvena vaikas, arba teismo sprendimu paskirtas vaiko globėjas (rūpintojas), kurie nuolat gyvena Lietuvos Respublikoje (t. y. Lietuvos Respublikos piliečiai, kurių duomenys apie gyvenamąją vietą Lietuvos Respublikoje, o neturinčiųjų gyvenamosios vietos – apie savivaldybę, kurioje gyvena, yra įrašyti į Lietuvos Respublikos gyventojų registrą arba nuolat Lietuvos Respublikoje gyvenantys užsieniečiai). Šiuo metu galiojantis Lietuvos Respublikos Vaikų

⁶⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų senato 2005 m. birželio 23 d. nutarimas Nr. 54 „Dėl įstatymų, reglamentuojančių tėvų pareigą materialiai išlaikyti savo nepilnamečius vaikus, taikymo teismų praktikoje“.

⁶⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2002 m. spalio 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-1236/2002, Z. B. v. V. B.

⁶⁹ Lietuvos Respublikos įstatymas „Dėl Lietuvos Aukščiausiojo Teismo, Lietuvos apeliacinio teismo, apygardų teismų įsteigimo, apygardų ir apylinkių teismų veiklos teritorijų nustatymo bei Lietuvos Respublikos prokuratūros reformavimo“ // Valstybės žinios, 1994, Nr. 50-932.

išlaikymo fondo įstatymas⁷⁰ numato, kad iš šio fondo yra mokamos išmokos vienam iš tėvų, su kuriuo teismo sprendimu gyvena vaikas, kai vaikas negauna teismo sprendimu priteistos išmokos. Išmokos mokamos ir tais atvejais, kai vaikas negauna teismo patvirtinto vaikų išlaikymo sutartimi nustatyto išlaikymo, arba gauna tik dalį nustatytos išmokos. VIF išmokos yra periodinės – jos mokamos vieną kartą per mėnesį ir kiekvienam vaikui. Šiuo metu maksimalus tokios išmokos dydis yra 195 litai. Fondui yra suteikta teisė regreso tvarka iš tėvų, nevykdančių teismo sprendimo ir neteikiančių išlaikymo savo nepilnamečiams vaikams, išieškoti iš minėto fondo išmokėtas išmokas su 5 proc. metinėmis palūkanomis.

Analizuojant kreipimosi dėl išlaikymo Latvijoje ypatumus matyti, kad pareiškėjas, norėdamas gauti išlaikymą (išlaikymo pareigą arba pragyvenimo lėšas), pagal Latvijos civilinio proceso kodekse nustatytą procedūrą turi kreiptis į teismą. Ieškinius Latvijoje dėl išlaikymo (išlaikymo pareigos arba pragyvenimo lėšų) išieškojimo nagrinėja kompetentingas apygardos (miesto) teismas pagal jurisdikcijos nuostatas. Latvijoje, kaip ir Lietuvoje, įsteigta institucija – Išlaikymo garantinis fondas, kurio paskirtis – iš valstybės biudžeto lėšų suteikti išlaikymą nepilnamečiams vaikams. Lėšas valdo Išlaikymo garantinio fondo administracija. Fondo administracija yra pavaldi Vaikų ir šeimos reikalų ministerijai. Išlaikymo garantinio fondo administracija suteikia išlaikymą, jeigu buvo įvykdyta išankstinė sąlyga, pagal kurią išlaikymą visų pirma reikia bandyti gauti kreipiantis į teismą; tuomet, jeigu teismo sprendimas nevykdomas, pareiškėjas turi teisę kreiptis į Išlaikymo garantinio fondo administraciją. Išlaikymo garantinio fondo administracija suteikia išlaikymo išmokas, jeigu teismo sprendimas dėl išlaikymo išieškojimo pagal taikytiną civilinę procedūrą, t. y. civilinio proceso kodeksą, buvo paskelbtas kaip neįvykdytas arba jeigu skolininkas laikosi teismo sprendimo, tačiau negali mokėti nustatytos minimalios išlaikymo išmokos.

Latvijos Respublikos vaikų išlaikymo fondo įstatymas įsigaliojo 2004 m. siekiant užtikrinti vaiko teisę į socialinį draudimą įsteigiant Vaikų išlaikymo fondą, garantuojantį minimalią išlaikymo sumą tokiu atveju, jei vaiką finansiškai išlaiko tik vienas iš tėvų, o antrasis iš tėvų nevykdo teismo įsakymo mokėti išlaikymą arba moka nepakankamas sumas. Pagrindinės Vaikų išlaikymo fondo funkcijos yra⁷¹:

⁷⁰ Lietuvos Respublikos Vaikų išlaikymo fondo įstatymas // Valstybės žinios, 2006-12-30, Nr. 144-5464.

⁷¹ Maintenance Guarantee Fund Law. Prieiga per internetą: www.vvc.gov.lv/.../Maintenance_Guarantee_Fund... [žiūrėta 2012-05-02].

1) užtikrinti išlaikymo paskirstymą vaikams, jei vienas iš tėvų nemoka vaikui išlaikymo ir gauti tą išlaikymą yra neįmanoma;

2) administruoti iš valstybės biudžeto skiriamą finansavimą bei iš skolininko gautas lėšas siekiant užtikrinti lėšų paskirstymo kontrolę;

3) registruoti asmenis, kuriems iš Fondo ir skolininkų skirtas vaiko išlaikymas.

Latvijos Respublikoje siekiant apsaugoti nepilnamečių interesus, remiantis byloje dalyvaujančio asmens pagrįstu prašymu arba teismo nutartimi, teisminis nagrinėjimas arba jo dalis gali būti paskelbti uždari. Vadovaujantis Latvijos teismo nuostatais, bylos, susijusios su vaiko interesais, turi būti peržiūrimos taikant pagreintą procesą⁷² Latvijoje taip pat numatyta galimybė kreiptis į teismą dėl vykdomojo rašto išdavimo, jeigu asmuo savanoriškai nemoka išlaikymo: „Jeigu skolininkas savanoriškai nemoka išlaikymo asmeniui, kuriam šis išlaikymas priteistas, reikia kreiptis į sprendimą priėmusį teismą dėl vykdomojo rašto išdavimo. Tuomet per 10 metų nuo teismo nutarimo arba sprendimo įsiteisėjimo dienos, išskyrus atvejus, kai yra nustatyti kitokie senaties terminai, vykdomasis raštas turi būti pateikiamas antstoliui vykdyti. Antstolis priverstinį vykdymo procesą privalo pradėti remdamasis asmens, kurio naudai priteistas išlaikymas, rašytiniu prašymu. Antstolis privalo priimti vykdomąjį raštą vykdyti, jeigu skolininko gyvenamoji vieta, jo turto buvimo vieta arba darbo vieta yra antstolio įstaigos veiklos teritorijoje.

Tačiau Lietuvoje į teismą vaikams leidžiama kreiptis tik nuo 14 metų, o Latvijoje vaikų minimali riba dėl kreipimosi į našlaičių teismą nėra nustatyta. Lietuvoje taip pat nėra nustatoma minimali riba dėl vaiko kreipimosi į valstybinę vaiko teisių apsaugos instituciją – rajono miesto vaiko teisių apsaugos tarnybą. Būtina atkreipti dėmesį dar į tai, kad dėl išlaikymo gali kreiptis ir pilnamečiai vaikai, kuriems tėvų teikiamas išlaikymas dar priklauso. Be to, išlaikymo teisę sustiprina bei išlaikymo prievolės įgyvendina abiejų šalių tam tikros institucijos: Lietuvos atveju tai daro Valstybinis fondas, o Latvijos atveju - Išlaikymo garantinis fondas.

⁷² Europos teisminis tinklas civilinėse ir komercinėse bylose. http://ec.europa.eu/civiljustice/maintenance_claim/maintenance_claim_lat_lt.htm [žiūrėta 2012-01-25].

3. VAIKO POREIKIŲ IR TĖVŲ TURTINĖS PADĖTIES PROPORCINGUMO NUSTATYMAS LIETUVOJE IR LATVIJOJE

Visuomenėje nekyla diskusijų dėl to, ar tėvai privalo teikti išlaikymą savo nepilnamečiams vaikams. Dažniau galbūt svarstoma, koks išlaikymo dydis vaikams turėtų būti teikiamas ir kaip turėtų būti įgyvendinamas pasirinktas išlaikymo modelis, kad būtų užtikrinta tėvų ir vaikų interesų pusiausvyra. Išlaikymo teikimas nepilnamečiui vaikui – ne tik moralinė, bet ir teisinė pareiga, turinti tvirtą metodologinį pagrindą: ji įtvirtinta ir ginama tiek tarptautinių (Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencijos 27 str. 2 d.), tiek Lietuvos (Konstitucijos 38 str. 6 d., Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo 21 str. 2 d., CK 3.192-3.203 straipsniai), tiek Latvijos (Latvijos Respublikos civilinio kodekso 177-205 str.) teisės aktuose.

Tiek CK 3.192 str. 2 d., tiek Latvijos Respublikos civilinio kodekso 174 str. 1 d. numato, kad vaiko išlaikymo dydis turi būti proporcingas nepilnamečių vaikų poreikiams bei jų tėvų turbinei padėčiai ir užtikrinti būtinas vaikui vystytis sąlygas. Tokias nuostatas G.Sagatys grindžia tuo, jog to reikalauja pasikeitusios ekonominės ir socialinės sąlygos, pagal kurias visi visuomenės nariai yra ekonomiškai lygūs, turi lygias teises į gyvenimo kokybę, garantuotą atlyginimą ir pan.⁷³

Vaikų išlaikymo dydis yra nulemtas išlaikymo instituto paskirties – sudaryti vaikams tokias gyvenimo sąlygas, kokių reikia jų visapusiškam ir harmoningam vystymuisi. Įstatymiškai įtvirtintas vaiko poreikių ir tėvų turtinės padėties balanso principas įgalina tiek vaiko tėvus išlaikant vaiką bendru sutarimu, tiek klausimą dėl išlaikymo sprendžiant teisme, atrasti vaiko ir tėvų interesų pusiausvyrą, prioritetą teikiant vaiko interesams. Teismas, sprenddamas klausimą dėl vaikų išlaikymo dydžio, turi nustatyti šiuos teisiškai reikšmingus faktus:

- 1) konkretaus vaiko poreikius;
- 2) abiejų tėvų turtinę padėtį.

Sprenddamas dėl vaikų išlaikymo teismas turi nustatyti ne tik išlaikymo dydį, bet ir formą, vieną iš numatytų CK 3.196 str. 1 dalyje.

⁷³ SAGATYS, Gediminas. The pre-harmonization area: a comparison of Lithuanian, Latvian and Estonian child maintenance laws // in K Boele-Woelki, J Miles and JM Scherpe (Eds) *The Future of Family Property in Europe* (European Family Law Series vol. 29). Intersentia. Antwerp-Oxford-Portland, 2011, p. 323.

Atsižvelgiant į tai, kad materiali tėvų pareigų vaikams atlikimo išraiška yra teikiamo išlaikymo forma ir dydis, galima teigti, kad tai yra esminiai vaiko išlaikymo pareigos vykdymo tinkamumo vertinimo kriterijai.⁷⁴

Lietuvos Respublikos įstatymai numato, kad išlaikymo dydis turi būti proporcingas nepilnamečių vaikų poreikiams bei jų tėvų turtinei padėčiai ir užtikrinti būtinas vaikui vystytis sąlygas. Taigi pagrindiniai priteistino vaiko išlaikymo dydį lemiantys kriterijai, įtvirtinti CK, yra:

1) vaiko poreikiai. Kaip teigia Jovaiša, „poreikis – biologinio, materialinio, kultūrinio ar dvasinio trūkumo emocinis išgyvenimas ir siekimas jį pašalinti. Poreikis kreipia individą į objektus, kurie būtini jo egzistencijai“⁷⁵. Kiekvienam vaikui būdinga individualūs dvasiniai, psichologiniai, kultūriniai, moraliniai, turtiniai ir kitokie poreikiai, kuriuos patenkinti yra ne tik moralinė, bet ir teisinė abiejų vaiko tėvų pareiga. Vaiko poreikiai skirstomi į dvi kategorijas (žr. 1 lentelę).

1 lentelė

Vaiko poreikių skirstymas

Poreikių kategorija	Apibendrinimas
Bendrieji vaiko poreikiai	Bendrieji vaiko poreikiai yra būdingi visiems vaikams, nepriklausomai nuo jų amžiaus, išsilavinimo, įgimtų ar įgytų savybių. Tai vaiko maitinimosi, apsirengimo, sveikatos priežiūros, mokymo, auklėjimo ir laisvalaikio poreikiai.
Individualieji vaiko poreikiai	Individualieji vaiko poreikiai yra būdingi konkrečiam vaikui, pasiekusiam atitinkamą socialinės, psichologinės, fizinės ar kitokios brandos laipsnį arba turinčiam įgimtų ar įgytų savybių, išskiriančių jį iš bendraamžių būrio.

Taigi vaiko poreikiai laikomi vienu iš pagrindinių kriterijumi nustatant vaiko išlaikymo dydį.

2) ir tėvų turtinė padėtis. CK 3.192 str. 2 d. nustato, kad tėvų turtinė padėtis yra faktinė aplinkybė, turinti reikšmės priteistinam išlaikymo dydžiui (alimentams). Taigi visapusiškas turtinės padėties nustatymas yra būtina sąlyga tinkamai įgyvendinant tėvų išlaikymo pareigą. Nustatydamas tėvų turtinę padėtį teismas privalo išsiaiškinti kiekvieno iš tėvų gaunamas pajamas ir turimą turtą, kitus pagal įstatymą išlaikomus vaikus.

⁷⁴ Cit. op.

⁷⁵ JOVAIŠA, Leonas. Enciklopedinis edukologijos žodynas.- Vilnius: Gimtasis žodis, 2007, p. 50.

Nustatydamas tėvų turtinę padėtį, teismas turi įvertinti kiekvieno iš tėvų: a) visų rūšių gaunamas pajamas, tarp jų – darbo užmokestį ir kitas su darbo santykiais susijusias pajamas, autorinius atlyginimus, pensijas, stipendijas, socialines pašalpas, pajamas iš komercinės ir ūkinės veiklos, turto nuomos, dividendus, gaunamus iš akcijų ir pajų; b) pinigines lėšas bankuose ir kitose kredito įstaigose; c) kilnojamąjį (automobilius, laivus, kitas transporto priemones, vertingus kilnojamuosius daiktus, brangakmenius ir kt.) ir nekilnojamąjį (gyvenamuosius namus, butus, kitus pastatus, žemę, mišką ir kt.) turtą; d) vertybinius popierius (akcijas, pajus); e) juridinius asmenis (individualias įmones ir kt.) bei jų turtą; f) finansinius išsipareigojimus, kitus išlaikytinius. Vertindamas tėvų turtinę padėtį priteisiant išlaikymą (alimentus) nepilnamečiui vaikui bei išlaikymo (alimentų) išsiskolinimą, teismas turi vertinti bylos nagrinėjimo metu esančią tėvų turtinę padėtį.

Nustatant vaiko poreikių ir tėvų turtinės padėties proporcingumą turi būti nurodyta tai, kokia dalimi tėvų gaunamos pajamos ir turimas turtas, t. y. tėvų turtinė padėtis, gali užtikrinti vaikų poreikių tenkinimą. Jei tėvų turtinė padėtis leidžia, turi būti nustatytas maksimaliai patenkinantis vaikų poreikius išlaikymo dydis (Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 3.192 str. 2 d.), jei ne – tai išlaikymo dydis turi patenkinti būtinus vaiko poreikius.

Nagrinėjant vaikų poreikių ir tėvų turtinės padėties proporcingumo vaikų išlaikyme klausimą matyti, jog LAT nurodo, kad „pareiga išlaikyti savo vaikus yra sudėtinė tėvų valdžios dalis (CK 3.155 str. 1 dalis bei 3.156 str.). CK 3.156 str. įtvirtina tėvų valdžios lygybę, o šio įstatymo 3.159 str. įsakmiai nurodo tėvams privalomą tėvų valdžios vykdymą. Tėvų valdžia iš esmės yra skirta prigimtinėms vaiko teisėms įgyvendinti, ji apima tėvų su vaikais susijusias teises ir pareigas, yra privaloma ir nė vienas iš tėvų negali atsisakyti pareigos įgyvendinti tėvų valdžią. Kiekvienu atveju tėvų, nevykdančių savo pareigų vaikams, veiksmai ar neveikimas laikytini priešingais teisei. Tėvams vengiant vykdyti savo pareigas taikomas tėvų valdžios ribojimas, tačiau net ir šiuo atveju tėvams lieka pareiga išlaikyti savo vaikus (CK 3.195 str.)⁷⁶. Toks tėvų teisių ir pareigų išlaikyti vaikus imperatyvumas grindžiamas tuo, kad šios tėvų teisės ir pareigos yra asmeninio pobūdžio ir jų įgyvendinimas negali būti perleistas kitiems asmenims, vienam iš tėvų, su kuriuo gyvena vaikas, tėvai taip pat negali susitarti dėl šios teisės atsisakymo, toks atsisakymas negalioja.

⁷⁶ MIKELĖNAS, V., KESARAUSKAS, Š.; SMIRNOVIENĖ, Z.; *et al.* Lietuvos Respublikos Civilinio kodekso komentaras. Trečioji knyga. Šeimos teisė.- Vilnius. Justitia, 2002, p. 303.

Tiek CK 3.156 str. 2 d., tiek Latvijas Republikos civilinio kodekso 179 str. 1 ir 2 dalys numato, kad tėvai turi išlaikyti savo vaikus nepriklausomai nuo to, vaikas gimė susituokusiems, ar nesusituokusiems tėvams, jiems santuoką nutraukus, teismui pripažinus ją negaliojančią ar tėvams gyvenant skyrium. Trumpai tariant, abejuose valstybėse tėvai privalo išlaikyti savo vaiką nepriklausomai nuo tėvų oficialių santykių statuso.⁷⁷

CK 3.155 str. įtvirtinta tėvų pareiga prižiūrėti vaikus iki pilnametystės apima visus šeimos santykius. Pagal CK 3.192 str. 3 dalį abu tėvai privalo teikti išlaikymą proporcingai savo turtinei padėčiai. Tėvų prievolė išlaikyti vaikus yra turtinė asmeninė (lot. *intuitu personae*), todėl jos negalima perleisti kitiems asmenims, taip pat negalima atsisakyti jos vykdyti. Vaiko turtinių teisių (o tarp jų ir teisės į išlaikymą) savarankiškumo principas reiškia, kad vaiko turtas ir turtinės teisės yra atskiros nuo tėvų ar kitų asmenų turto ir turtinių teisių. Vaikas yra savarankiškas teisės subjektas, jo teisė į išlaikymą yra jo prigimtine konstitucine asmenine turtine teise (Konstitucijos 18 str., 38 str. 5 d., CK 3.161 str., 3.185 str.). Vaikui priteistas išlaikymas yra nepilnamečio vaiko nuosavybė, kurią tvarko vaiko tėvas arba motina uzufukto teisėmis išimtinai vaiko interesais (CK 3.185 str., 3.186 str. 1 d., 3.203 str. 1 d.).

Nustatant tėvų turtinės padėties proporcingumą ir paskirstant išlaikymo pareigą, turi būti nustatyta kiekvieno iš tėvų dalis išlaikymo prievolėje. Nustačius kiekvieno iš jų dalį išlaikymo prievolėje, apskaičiuojamas kiekvieno jų teiktinas konkretus išlaikymo dydis. LAT yra nurodęs, kad Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo 13 straipsnis nustato vaiko teisę į gyvenamąjį būstą, kurios įgyvendinimą turi užtikrinti abu vaiko tėvai. Tuo atveju, kai vaikui gyvenamąjį būstą užtikrina vienas iš skyrium gyvenančių tėvų, į šią aplinkybę atsižvelgiama priteisiant išlaikymą iš kito tėvo ir nustatant jo dydį⁷⁸. Priteisdamas išlaikymą dviems ar daugiau vaikų teismas privalo vadovautis CK 3.198 str. įtvirtintu vaikų lygybės principu (kuris reiškia tai, kad nepriklausomai nuo to, vaikai gimę santuokoje ar ne, iš vienos ar iš skirtingų santuokų, tų pačių ar skirtingų tėvų, vaikai turi vienodą teisę į išlaikymą). Pažymėtina, kad vienodos teisės į išlaikymą turėjimas nereiškia, kad dviems vaikams ar didesniai skaičiui vaikų turi būti priteisiamas visiškai vienodas išlaikymas iš to paties tėvo, turinčio pareigą išlaikyti vaikus. O konkretaus

⁷⁷ SAGATYS, Gediminas. The pre-harmonization area: a comparison of Lithuanian, Latvian and Estonian child maintenance laws // in K Boele-Woelki, J Miles and JM Scherpe (Eds) The Future of Family Property in Europe (European Family Law Series vol. 29). Intersentia. Antwerp-Oxford-Portland, 2011, p. 322.

⁷⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2004 m. balandžio 19 d. nutartis civilinėje byloje b. Nr. 3K-3-286/2004, D.K. v. T.K.

išlaikymo dydis kiekvienam vaikui priklauso nuo individualių vaiko poreikių ir nuo kito vaiko tėvo turtinės padėties, t.y. priteisiamas išlaikymas dviems vaikams ar didesniai skaičiui vaikų visų pirma turi būti užtikrinantis protingą visų vaikų interesų balansą, ir būti pakankamas tenkinti bent minimalius visų vaikų poreikius (CK 3.198 str. 1 d.).

Vienam iš tėvų nevykdant išlaikymo prievolės, toks elgesys gali būti kvalifikuojamas kaip pagrindas riboti tėvų valdžią (CK 3.180 str. 1 d.). Šios pareigos nevykdymas ar netinkamas vykdymas negali būti pateisinamas bloga turtine padėtimi, kitų šeiminių ryšių susiformavimu, išvykimu ar kitokiomis priežastimis. Tais atvejais, kuomet tėvai gyvena skyrium, vieno iš tėvų, kuris gyvena atskirai nuo vaiko, pareigų prižiūrėti vaiką ir įgyvendinti tėvų valdžią (*inter alia*, materialiai išlaikyti vaikus) turinys nesikeičia, kinta tik jų vykdymo sąlygos.

Tėvams gyvenant skyrium vaikų išlaikymo pareiga negali būti įgyvendinama taip, jog su vienu iš tėvų gyvenančių vaikų gyvenimo sąlygos pablogėtų neproporcingai tėvų turtinei padėčiai (CK 3.193 str. 1 d., 3.195 straipsnis), ar vienas iš tėvų sutiktų, kad kitas šios pareigos nevykdytų (CK 3.192 str. 3 d., 3.159 straipsnio 1 d.), ar vykdytų taip, kad vaiko išlaikymo lėšas vienas iš tėvų (gyvenantis su vaiku) naudotų savo, o ne vaiko poreikiams tenkinti (CK 3.203 str. 1 d.). Atsižvelgdami į tėvų turtinės padėties įtakos vaikų išlaikyme svarbą toliau nagrinėsime tėvų turtinės padėties vaikų išlaikyme ypatumus.

3.1. Tėvų ir vaikų turtinės padėties įtakos vaikų išlaikyme nustatymo specifika

Tėvų turtinė padėtis yra faktinė aplinkybė, turinti reikšmės priteisiamo išlaikymo dydžiui (CK 3.192 str. 2 d.), todėl visapusiškas jos ištyrimas ir nustatymas yra būtina sąlyga tinkamai paskirstant tėvų pareigą materialiai išlaikyti vaikus. Latvijoje taip pat atsižvelgtina į tai, kad „tėvų pareiga suteikti savo vaikams išlaikymą turi būti proporcinga kiekvieno iš tėvų finansinei padėčiai.“⁷⁹ Nustatydamas tėvų turtinę padėtį teismas turi įvertinti kiekvieno iš tėvų⁸⁰:

1) visų rūšių gaunamas pajamas – darbo užmokestį ir kitas su darbo santykiais susijusias pajamas, autorinius atlyginimus, pensijas, stipendijas, socialines

⁷⁹ Europos teisminis tinklas civilinėse ir komercinėse bylose.

http://ec.europa.eu/civiljustice/maintenance_claim/maintenance_claim_lat_lt.htm [žiūrėta 2012-01-25].

⁸⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų senato 2005 m. birželio 23 d. nutarimas Nr. 54 „Dėl įstatymų, reglamentuojančių tėvų pareigą materialiai išlaikyti savo nepilnamečius vaikus, taikymo teismų praktikoje“.

pašalpas, pajamas iš komercinės ūkinės veiklos, turto nuomos, dividendus, gaunamus už akcijas ir pajus;

- 2) pinigines lėšas bankuose ir kitose kredito įstaigose;
- 3) kilnojamąjį ir nekilnojamąjį turtą;
- 4) vertybinius popierius;
- 5) finansinius įsipareigojimus, kitus išlaikytinius.

Atkreiptinas dėmesys į tai, kad teismui reikia vertinti būtent bylos nagrinėjimo metu esančią tėvų turtinę padėtį.

Kaip numatyta Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 178 str., įrodymus dėl tėvų turtinės padėties pateikia šalys, o pagal šio teisės akto 376 str. 1 dalį prireikus teismas juos išreikalauja savo iniciatyva. Rinkdamas įrodymus savo iniciatyva teismas atsižvelgia į ieškovo nurodytą informaciją dėl tėvo arba motinos turimo turto. Tėvų išlaikymo prievolė yra abipusė, todėl abu tėvai turi procesinę pareigą pateikti įrodymus, patvirtinančius jų galimybę teikti išlaikymą.

Nagrinėjant teisinę literatūrą randame, jog lietuvių autoriai kalbant apie vaiko poreikius ir tėvų turtinę padėtį išskiria vaiko poreikių ir tėvų galimybių balanso sistemą. Jau minėto G. Sagačio nuomone, galiojančiame Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse vaiko išlaikymo dydžio nustatymas yra grindžiamas poreikių ir galimybių balanso sistema, taikant ją išskiriami du pagrindiniai kriterijai – vaiko poreikiai bei tėvų turtinė padėtis⁸¹. Lietuvos Respublikos teismai, sprenddami dėl išlaikymo vaikui priteisimo, privalo vadovautis vaikų poreikių ir tėvų turtinės padėties proporcingumo principu (kuris reiškia, kad vaiko išlaikymo dydis tiesiogiai priklauso nuo jo tėvų turtinės padėties). Nustatant vaiko poreikius visais atvejais kiekvienoje byloje būtina juos individualizuoti, siekiant apibrėžti ne abstrakčią poreikių visumą, o konkrečius poreikius, kurių patenkinimas reikalauja tėvų materialinės pagalbos.

Nagrinėjant teismų praktiką dėl vaikų išlaikyme taikomo proporcingumo principo ir siekiant suvokti šio principo taikymo svarbą bei esmę matyti, jog šis principas reiškia tai, kad teismas, priimdamas sprendimą, visų pirma turi vertinti poreikius vaiko teisių ir interesų atžvilgiu, t. y. į juos atsižvelgti prioritetiškai, todėl išlaikymas turėtų atitikti nustatytus vaiko poreikius. Pastebėtina tai, kad teikiant vaikui mažesnę, nei nustatyti poreikiai išlaikymo dydį, galimybės visapusiškai patenkinti jo poreikius

⁸¹ Bylos dėl išlaikymo priteisimo. 2011-05-17. Prieiga per internetą: <<http://www.seimosteise.lt>> [žiūrėta 2012-01-25].

sumažėja. Optimalus išlaikymas yra reikalingas vaikui visapusiškai vystytis, o teikiant mažesnę nei optimalų išlaikymą, gali būti pažeisti vaiko interesai.

Sprendžiant dėl tėvų galimybės teikti vaikui optimalų išlaikymą, būtina įvertinti, ar jį teikdami tėvai negalėtų tenkinti būtinų, gyvybiškai svarbių savo poreikių ir dėl to būtų pažeistas proporcingumo principas. Siekiant, kad suaugęs vaikas taptų visaverte asmenybe, išlaikymo dydis negali būti ribojamas vien vaiko minimalių (kitaip tariant - fiziologinių) poreikių tenkinimu, visais atvejais svarbu užtikrinti, kad vaikas turėtų materialines sąlygas fiziškai ir socialiai vystytis, ugdyti ir tobulinti savo įgimtus gebėjimus bei įgyti naujus. Tėvams objektyviai esant pajėgiems teikti išlaikymą privalu teikti tokio dydžio išlaikymą, kuris leistų užtikrinti būtiną vaikui vystytis sąlygas (CK 3.192 str. 2 d.).⁸²

Tad galima daryti išvadą, kad įtvirtintas proporcingumo principas tarp vaikų poreikių ir tėvų turtinės padėties reiškia, jog vaiko išlaikymo dydis tiesiogiai priklauso nuo jo tėvų turtinės padėties. Vadinasi, teismas negali priteisti vaiko išlaikymui daugiau, nei tai objektyviai leidžia jo tėvų turtinė padėtis, todėl nagrinėdamas bylą dėl išlaikymo priteisimo, teismas privalo nustatyti tėvo ar motinos turtinę padėtį, t.y. visas jo gaunamas pajamas, turimas santaupas bei turta.

CK 3.192 str. 3 d. reglamentuoja, jog nustatant proporcingumą tarp tėvų turtinės padėties turi būti nustatyta kiekvieno iš tėvų d. išlaikymo prievolėje ir konkretus išlaikymo dydis: „materialinį išlaikymą savo nepilnamečiams vaikams privalo teikti abu tėvai proporcingai savo turtinei padėčiai.“⁸³ Tėvų pareigos išlaikyti vaikus yra lygios, todėl konkretus kiekvieno jų išlaikymui skirtinų lėšų dydis priklauso nuo byloje nustatytų turtinių galimybių: turimo turto, pajamų, būtinų išlaidų ir kt. Tėvų lygiateisiškumo principas (numatytas CK 3.3 str. 1 dalyje ir 3.26 str.) reiškia, jog tėvo ir motinos teisės bei pareigos savo vaikams yra lygios nepriklausomai nuo to, ar jie yra susituokę, ar nesusituokę, ar jie santuoką nutraukę, ar teismas yra pripažinęs santuoką negaliojančia ar tėvai gyvena atskirai - abu tėvai turi lygias teises bei pareigas vaikams ir išlaikymo atžvilgiu. Tėvų valdžios lygybės principas nereiškia, kad tėvas ir motina turi visiškai vienodas konkrečias teises ir pareigas, nes konkrečios tėvų teisės ir pareigos savo vaikams priklauso nuo faktinių aplinkybių, pvz., nuo to, su kuriuo iš tėvų nustatyta nepilnamečio vaiko gyvenamoji vieta, kokia yra kiekvieno iš tėvų turtinė padėtis ir pan.

⁸² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. vasario 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr.3K-3-77/2008, Ž. V. v. D. V.

⁸³ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas // Valstybės žinios. 2000, Nr. 74 – 2262.

Todėl LAT dažnai konstatuoja, kad „išlaikymas turi būti priteisiamas ir iš tėvo (motinos), gaunančio tik minimalią mėnesio algą, senatvės pensiją ar kitokias minimalias pajamas. Sunki tėvų turtinė padėtis turi reikšmės išlaikymo dydžiui, tačiau negali būti pagrindas atleisti tėvą (motiną) nuo pareigos išlaikyti vaikus.“⁸⁴

Nagrinėjant Lietuvos Respublikos civilinį kodeksą matyti, kad tuo atveju, kai šeimoje yra daugiau nei vienas išlaikymo reikalaujantis vaikas, teismas, priteisdamas išlaikymą dviems vaikams ar didesniai skaičiui vaikų, taip pat turi laikytis įstatyme įtvirtinto principo, jog išlaikymo dydis turi būti proporcingas nepilnamečių vaikų poreikiams bei jų tėvų turtinei padėčiai ir užtikrinti vaikui vystytis būtinas sąlygas. Kai tėvų turtinė padėtis yra sunki, teismas, priteisdamas išlaikymą dviems vaikams ar didesniai skaičiui vaikų, turi nustatyti tokį išlaikymo dydį, kuris būtų pakankamas bent minimalių visų vaikų poreikių patenkinimui. Pagal CK 3.198 straipsnį išlaikymas yra priteisiamas, kuomet išlaikymas turi būti mokamas dviems vaikams ar didesniai skaičiui vaikų. Teismas, priteisdamas išlaikymą dviems vaikams ar didesniai skaičiui vaikų, turi nustatyti tokį išlaikymo dydį, kuris būtų pakankamas tenkinti bent minimalius visų vaikų poreikius.“⁸⁵

LAT yra išreiškęs nuomonę, jog „išlaikymas konkrečia pinigų suma gali būti nustatytas tuo atveju, kai tai leidžia išlaikymą privalančio mokėti vaiko tėvo (motinos) turimos lėšos. Visas išlaikymo dydis tvirta pinigų suma nustatomas padauginus vieno mėnesio išlaikymo dydį iš mėnesių skaičiaus iki vaiko pilnametystės. Išlaikymas priteisiant vaikui nuosavybės teise tam tikrą tėvo (motinos) turtą galimas tada, kai tėvas (motina) turi turto, kurį naudojant ar realizavus būtų gaunamos pajamos vaikui išlaikyti ar kitaip būtų tenkinami vaiko poreikiai. Teismas, sprenddamas klausimą dėl išlaikymo priteisimo šia forma, turi atsižvelgti į galimo priteisti turto rūšį, tėvo (motinos) gebėjimus tvarkyti priteistiną turtą, būsimas turto išlaikymo išlaidas, turto likvidumą ir kita. Turto vertė nustatoma remiantis verte, nustatyta pagal rinkos kainas, esančias sprendimo priėmimo metu (CK 3.4 ir 3.119 straipsniai). Rinkos vertė gali būti nustatoma remiantis inventorizaciniais duomenimis, turto vertintojų pateiktais duomenimis ir kitais įrodymais.“⁸⁶

⁸⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų senato 2005 m. birželio 23 d. nutarimas Nr. 54 „Dėl įstatymų, reglamentuojančių tėvų pareigą materialiai išlaikyti savo nepilnamečius vaikus, taikymo teismų praktikoje“.

⁸⁵ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas // Valstybės žinios. 2000, Nr. 74 – 2262.

⁸⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų senato 2005 m. birželio 23 d. nutarimas Nr. 54 „Dėl įstatymų, reglamentuojančių tėvų pareigą materialiai išlaikyti savo nepilnamečius vaikus, taikymo teismų praktikoje“.

CK 3.199 straipsnis numato, iš kokių pajamų gali būti išieškomas nepilnamečiamas vaikams priteistas išlaikymas: iš darbo užmokesčio bei visų kitų pajamų rūšių. V.Mikelėnas, komentuodamas šią normą nurodo, kad išlaikymas vaikams gali būti išieškomas ne tik iš bet kokių skolininko pajamų, tačiau ir iš turto.⁸⁷

Teismui priteisus tėvams vaikų išlaikymą ir jį vienokiu ar kitokiu būdu teikiant, po kurio laiko tėvų materialinė padėtis gali keistis – ji gali pagerėti arba pablogėti. Tokiu atveju gali būti, kad keisis ir vaikų išlaikymo dydis. CK 3.201 str. 1 d. numato, kad kai iš esmės pasikeičia tėvų turtinė padėtis, teismas gali pagal vaiko, tėvo arba motinos, globėjo arba rūpintojo arba valstybinės vaiko teisių apsaugos institucijos ar prokuroro ieškinį sumažinti arba padidinti išlaikymo dydį. Pagal CK 3.201 straipsnį teismas gali pagal vaiko, jo tėvo (motinos) arba valstybinės vaiko teisių apsaugos institucijos ar prokuroro ieškinį sumažinti arba padidinti priteisto išlaikymo dydį, jeigu po teismo sprendimo, kuriuo buvo priteistas išlaikymas, priėmimo iš esmės pasikeitė šalių turtinė padėtis.⁸⁸ Matyti, kad pagrindas reikalauti keisti išlaikymo dydį yra vaiko tėvo ar motinos turtinės padėties pablogėjimas ar pagerėjimas, vaiko poreikių pasikeitimas ir kitos priežastys: priėmus sprendimą dėl išlaikymo priteisimo, labai pablogėja tėvo ar motinos, iš kurio priteistas išlaikymas vaikui, turtinė padėtis ar gaunamos pajamos. Taip pat tėvas ar motina tampa bedarbis, nedarbingas, šiam asmeniui gimsta vaikai kitoje santuokoje ir pan.

Analizuojant literatūrą apie vaiko išlaikymo dydžio kitimą randame, kad dėl išlaikymo dydžio keitimo yra nagrinėjama nemažai bylų. Tačiau Lietuvos Aukščiausiojo Teismo formuojama praktika šiuo klausimu yra nuosekli ir išsami, o nagrinėjant tokio pobūdžio bylas teismas turi nustatyti daug aplinkybių ir įrodymų: „Nagrinėjant bylas dėl išlaikymo priteisimo tenka spręsti dėl išlaikymo formos, jos pakeitimo, taip pat nemaža d. bylų yra dėl išlaikymo dydžio padidinimo ar sumažinimo. Kasacinis teismas dėl šių klausimų yra pasisakęs ne vienoje nutartyje. Buvo konstatuota, kad teismas esant būtinybei gali priteisti išlaikymą keliomis CK 3.196 str. 1 dalyje įtvirtintomis formomis. O jeigu nevykdoma pareiga periodinėmis išmokomis teikti išlaikymą ir dėl to susidaro įsiskolinimas, tai įsiskolinimo susidarymas gali būti traktuojamas kaip skolininko turtinės padėties pasikeitimas, sudarantis pagrindą peržiūrėti teikiamo išlaikymo būdą, nes kyla grėsmė vaiko interesams. Atsižvelgiant į išlaikymo prievolės netinkamą vykdymą ir

⁸⁷ MIKELĖNAS, V., *et al.* Lietuvos Respublikos Civilinio kodekso komentaras. Trečioji knyga. Šeimos teisė. - Vilnius. Justitia, 2002, p. 382.

⁸⁸ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas // Valstybės žinios. 2000, Nr. 74 – 2262.

siekiant apsaugoti vaiko interesus gauti išlaikymą iš tėvo, taip pat kitų bendraturčių interesus, jau kitoje byloje teisėjų kolegija nusprendė, kad vaiko interesai gali būti geriausiai patenkinami priteisiant išlaikymą turtu, o likusią išlaikymo dalį priteisiant periodinėmis išmokomis iki vaiko pilnametystės. Kasacinis teismas ne kartą yra pasisakęs ką turi nustatyti teismas priimdamas sprendimą dėl išlaikymo dydžio pakeitimo.

Pažymėtina, kad Lietuvos Aukščiausiojo Teismo formuojama praktika šiuo klausimu yra nuosekli ir išsami. Sprendžiant dėl išlaikymo dydžio pakeitimo reikalinga įvertinti tai, kad iš esmės pasikeitė šalių turtinė padėtis (CK 3.201 str. 1 d.), o šią nuostatą sistemiškai aiškinant kartu su CK 3.201 str. 2 dalimi, darytina išvada, kad išlaikymo dydis taip pat gali būti keičiamas, išaugus arba pasikeitus vaiko poreikiams. Spręsdamas vaikui teikiamo išlaikymo dydžio pakeitimo klausimą, teismas turi nustatyti ir įvertinti reikšmingų aplinkybių visumą. Išlaikymo dydžio pakeitimo sąlyga – iš esmės pasikeitusi tėvų turtinė padėtis arba (ir) vaiko poreikiai, todėl visų pirma teismas turi įsitikinti tokios (-ių) sąlygos (-ų) buvimu ir tik tada, atsižvelgdamas į įstatymo nustatytus kriterijus ir tokios kategorijos bylose teismų praktikos suformuotas nuostatas, spręsti, koks išlaikymo dydis turėtų būti priteisiamas, t. y. laikytinas pakankamu vaiko poreikiams patenkinti.

Pačiam teismo sprendimo priėmimui išlaikymo, jo dydžio pakeitimo byloje būdingi taip pat tam tikri ypatumai, kurie nurodyti jau anksčiau minėtame 2005 m. birželio 23 d. nutarime Nr. 54. Motyvuojamoje sprendimo dalyje teismas turi nurodyti nustatytas aplinkybes dėl individualių vaiko poreikių ir tėvų turtinės padėties, aptarti įrodymus, kuriais rėmėsi nustatydamas minėtas aplinkybes. Rezoliucinėje teismo sprendimo dalyje turi būti nurodyta nuo kokio momento, kokio dydžio ir formos bei kokiam terminui išlaikymas priteisiamas. Taip pat turi būti nurodyta, kad išlaikymas priteisiamas pačiam vaikui, taip pat nurodoma išlaikymo lėšų tvarkytojas (turto administratorius, uzufruktorius). Kiekvienu atveju taip pat turi būti nurodyta, kad išlaikymo suma kasmet indeksuojama Lietuvos Respublikos Vyriausybės nustatyta tvarka atsižvelgiant į infliaciją.⁸⁹

LAT teigia, jog sunki tėvų padėtis neatleidžia jų nuo prievolės išlaikyti vaikus. Sunki padėtis gali būti tik priežastis mažesniai išlaikymo dydžiui: „Įstatyme įtvirtintas proporcingumo principas tarp vaikų poreikių ir tėvų turtinės padėties reiškia tai, kad

⁸⁹ Bylos dėl išlaikymo priteisimo. 2011-05-17. Prieiga per internetą: <<http://www.seimosteise.lt>> [žiūrėta 2012-01-25].

vaiko išlaikymo dydis tiesiogiai priklauso nuo jo tėvų turinės padėties. Sunki tėvų padėtis turi reikšmės tik išlaikymo dydžiui, o ne išlaikymo prievolės egzistavimui.

LAT, formuodamas vienodą praktiką šios kategorijos bylose, ne kartą yra konstatavęs, kad tėvams šiuo aspektu tenka dalytis normalaus vaikų vystymosi asmenine atsakomybe, kurios negalima atsisakyti. Pagal CK 3.192 str. 2 dalį netinkamas tėvų pareigų vykdymas arba visiškai jų nevykdymas yra pateisinami tik išimtiniais, nepriklausiančiais nuo tėvų valios atvejais, visais kitais atvejais tėvams objektyviai esant pajėgiems teikti išlaikymą, privalu teikti tokio dydžio išlaikymą, kuris leistų užtikrinti būtinas vaikui vystytis sąlygas⁹⁰. Tai reiškia, kad tėvai privalo iš anksto įvertinti esamą turinę padėtį, savo pasirengimą reikiamai rūpintis vaiku. Priešingu atveju tėvams neįvertinus savo pasirengimo užauginti vaiką, ugdyti jo asmenybę, sudaryti būtinas sąlygas vaikui vystytis, atsakomybė už sąmoningai prisiimtą pernelyg didelę socialinę riziką ir pasekmes tenka patiems tėvams. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje vadovaujamosi nuostata, kad vieno iš tėvų (tėvo arba motinos), privalančio teikti išlaikymą, gaunamos minimalios mėnesinės pajamos, negali būti pagrindiniu kriterijumi sprendžiant išlaikymo klausimą, nes, pripažįstant juos pagrįstais, būtų paneigtas įstatyme įtvirtintas imperatyvas - tėvų pareiga išlaikyti savo nepilnamečius vaikus⁹¹. Tėvams į sunkią turinę padėtį patekus dėl savo nerūpestingo elgesio (nuolatinio girtavimo, turto švaistymo ir kt.), jie negali remtis susidariusia sunkia turine padėtimi prašydami mažesnio išlaikymo dydžio nustatymo⁹².

Reikėtų pabrėžti, kad tėvų sunki turinė padėtis gali susiklostyti esant įvairioms aplinkybėms. Tačiau Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nuomone į tokią padėtį patekusiems tėvams dėl nerūpestingo savo elgesio negalima taikyti nuolaidų: „Tėvams į sunkią turinę padėtį patekus dėl savo nerūpestingo elgesio (nuolatinio girtavimo, turto švaistymo) jie negali remtis susidariusia sunkia turine padėtimi prašydami mažesnio išlaikymo dydžio nustatymo. Tėvų neatsakingumas vaikų atžvilgiu, nederamas žalingą įtaką darantis tėvų elgesys, dėl ko buvo neterminuotai apribotos tėvystės teisės taip pat pripažintinos tomis priežastimis, kurios nepateisina išlaikymo dydžio mažinimo. Indiferentiškas elgesys savo išlaikymo reikalaujančių vaikų atžvilgiu rodo, kad tėvai dėl savo kaltės pateko į sunkią

⁹⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2004 m. balandžio 26 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-259/2004, V. S. v. M. S.

⁹¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2002 m. spalio 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-790/2002, E. A. v. A. A.

⁹² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. rugsėjo 13 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-469/2006, A. S. v. R. S.

turtinę padėtį, tačiau ir toliau toleruodami girtavimą, ilgą laiką trunkantį nedarbą nededa jokių pastangų savo vaikų padėčiai pagerinti.“⁹³

Teisinėje literatūroje randame mintį, kad šiuo metu proporcingumo principą tarp vaiko poreikių ir tėvų turtinės padėties realiai įgyvendinti yra gana sudėtinga: „Nūdienos socialinės realijos lemia, kad tėvai dėl objektyvių priežasčių neretai neišgali teikti išlaikymo, visiškai patenkinančio vaiko poreikius. Pvz., tėvas, iš kurio priteisiamas išlaikymas, dirba už minimalią algą, išlaiko kitus nedarbingus asmenis ir t. t. Tokiais atvejais teismui, nagrinėjančiam bylą dėl išlaikymo priteisimo, tenka spręsti ne tiek teisiniu, kiek socialiniu požiūriu sudėtingą klausimą: kokią tėvo, privalančio teikti vaikui išlaikymą, pajamų dalį skirti vaikui, kad nebūtų pažeistas socialinis teisingumas.

Sisteminė Lietuvos Respublikos civilinio kodekso normų, reglamentuojančių vaiko išlaikymą, ir teisminės praktikos analizė leidžia daryti prielaidą, kad mūsų šalies teisinėje sistemoje, sprendžiant vaiko išlaikymo dydžio klausimą, vyrauja vadinamasis tėvų realių pajamų nustatymo metodas. Tai reiškia, jog nustatant kiekvieno iš tėvų turtinę padėtį paprastai remiamasi objektyviais kriterijais – kiekvieno iš tėvų turimo turto bei gaunamų pajamų apskaita.“⁹⁴

Analizuojant Lietuvos Respublikos civilinį kodeksą randame, kad papildomos vaiko priežiūros išlaidos (vaiko liga, sužalojimas ir pan.), nurodytos CK 3.201 str. 2 dalyje, tėvams taip pat paskirstomos proporcingai. LAT teigia, kad „atsižvelgiant į konkrečias aplinkybes gali būti priteista tam tikra vienkartinė pinigų suma arba tam tikros periodinės išmokos, išieškomos nustatytą laiką. Išnykus aplinkybėms, dėl kurių atsirado papildomos vaiko priežiūros išlaidos, asmuo, iš kurio priteistas papildomas išlaikymas periodinėmis išmokomis, gali kreiptis į teismą dėl papildomo išlaikymo išieškojimo nutraukimo, jeigu teismo sprendimu nebuvo nustatytas tokio išieškojimo terminas.“⁹⁵

Verta pažymėti, kad CK 3.201 str. nurodomos aplinkybės, kaip komentuoja V.Mikelėnas, tos atsiradusios papildomos vaiko priežiūros išlaidos yra specialus priteisto išlaikymo padidinimo pagrindas. Šis autorius taip pat nurodo tokių išlaidų

⁹³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2004 m. balandžio 26 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-259/2004, V. S. v. M. S.

⁹⁴ SAGATYS, Gediminas. Aktualūs vaiko išlaikymo dydžio nustatymo klausimai. // Jurisprudencija, 2005, t. 71(63); 23–33

⁹⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų senato 2005 m. birželio 23 d. nutarimas Nr. 54 „Dėl įstatymų, reglamentuojančių tėvų pareigą materialiai išlaikyti savo nepilnamečius vaikus, taikymo teismų praktikoje“.

kvalifikuojantįjį požymį – tos papildomos išlaidos tam, kad būtų pagrindas didinti išlaikymo sumą, turi būti ekstarordinarios ir įprastomis sąlygomis nebūnančios.⁹⁶

Būtina atkreipti dėmesį į tai, koku būdu yra nurodomas CK 3.201 str. 2 d. tekste aplinkybės, kuriomis esant galimos tokios papildomos išlaidos. Jos yra dedamos į skliaustus ir išvardinus skliaustai užsiveria. Tačiau jau nurodėme, kad LAT nelaiko šių aplinkybių sąrašo, teikto aptariamoms normoms tekste, baigtiniu. Šiuo atveju verta atsižvelgti į tai, kaip šiuo klausimu pasisako teisės doktrina. Štai V.Mikelėnas nurodo, kad šių aplinkybių nurodymą nereikėtų suprasti kaip baigtinio sąrašo. Jis nurodo, kad tiesiog tokias papildomas išlaidas gali lemti objektyvios aplinkybės.⁹⁷ Atsižvelgiant į tai, kad teismų praktikoje ir teisinėje doktrinoje šių aplinkybių sąrašas yra nebaigtinis, nors žvelgiant į šią teisės normą nėra tiesiogiai nurodyta, kad šis sąrašas yra baigtinis, manytina, kad šią teisės normą reikėtų pakeisti.

Nagrinęjant teisinę literatūrą apie papildomas vaiko priežiūros išlaidas matyti, kad jos priteisiamos nepriklausomai nuo to, kokia forma yra nustatytas vaiko išlaikymas: „Priteisto išlaikymo dydis gali būti padidintas, atsiradus papildomoms vaiko priežiūros išlaidoms: vaiko liga, sužalojimas, slaugymas, nuolatinė priežiūra ir kt. Prireikus teismas gali priteisti atlyginti ir būsimas vaiko gydymo išlaidas (CK 3.201 str. 2 d.). Papildomos vaiko priežiūros išlaidos priteisiamos nepriklausomai nuo to, kokia forma yra nustatytas vaiko išlaikymas. Išnykus aplinkybėms, dėl kurių atsirado papildomos vaiko priežiūros išlaidos, asmuo, iš kurio priteistas papildomas išlaikymas periodinėmis išmokomis, gali kreiptis į teismą dėl jo nutraukimo, jeigu teismo sprendimu nebuvo nustatytas tokio išieškojimo terminas.“⁹⁸

CK 3.201 straipsnis apskritai nustato, kokioms aplinkybėms esant ir kokiais būdais yra pakeičiamas išlaikymo dydis ir forma. Šio str. 1 d. reglamentuoja, kad ir teismo sprendimu nustatytas vaiko išlaikymo dydis gali būti pakeistas pagal vaiko, tėvo (motinos), globėjo (rūpintojo), valstybinės vaiko teisių apsaugos institucijos ar prokuroro ieškinį. Tačiau tai gali būti padaryta tik su ta sąlyga, kad pasikeitė šalių turtinė padėtis po to sprendimo, kuriuo buvo priteistas išlaikymas. Ši nuostata, kaip teigia V.Mikelėnas, leidžia teismui kiekvienu atveju individualizuoti CK normų taikymą, išsaugant protingą vaiko interesų, jo poreikių tenkinimo, tiek ir tėvų galimybių pusiausvyrą. Atkreiptinas

⁹⁶ MIKELĖNAS, V., *et al.* Lietuvos Respublikos Civilinio kodekso komentaras. Trečioji knyga. Šeimos teisė.- Vilnius. Justitia, 2002, p. 384.

⁹⁷ *Ibid.*

⁹⁸ ŠIAUDINIS, Andrius. Tėvų pareiga materialiai išlaikyti savo vaikus. 2011-04-26 . Prieiga per internetą: <<http://www.ikimokyklinis.lt/index.php/straipsniai/teveliams/tevu-pareiga-materialiai-islaikyti-vaikus/8983>> [žiūrėta 2012-01-25].

dėmesys į tai, kad tuo atveju, jei išlaikymas buvo mokamas pagal abiejų tėvų sudarytą sutartį, jie taipogi abu gali kreiptis į teismą su bendru prašymu arba bet kuris skyriumi, iš esmės pasikeitus turtinei padėčiai.

Pagrindu reikalauti pakeisti priteisto išlaikymo dydį V.Mikelėnas laiko svarbias aplinkybes, patvirtinančias išlaikymo mokėtojo materialinės padėties suprastėjimą arba pasikeitimą į gerąją pusę. Be abejo, tinkamas pagrindas gali būti ir vaiko poreikių pasikeitimas.⁹⁹ Pvz., po sprendimo dėl vaiko išlaikymo skolininkas gauna didelį pelną iš jo įmonės veiklos, kokio negaudavo iki sprendimo priėmimo. Manytina, kad toks išlaikytojo turtinės padėties pagerėjimas gali būti pagrindas padidinti išlaikymą. Tačiau gali nutikti ir taip, kad skolininkas tampa nedarbingas dėl sunkios ligos ir pačio skolininko pajamos pasidaro tik pašalpa, kuri yra mažesnė už sumas, kurias gaudavo skolininkas kaip uždarbį. Bet vis dėlto reiktų atsižvelgti į tai, ar skolininkas nebando išsisukti nuo išlaikymo mokėjimo, ar jis nėra pats kaltas dėl tos ligos, ir kiek toks išlaikytojo nedarbingumas tęsis laiko.

V.Mikelėnas nurodo, kad vaiko turtinės padėties pagerėjimas ar jo poreikių sumažėjimas taip pat gali būti pagrindas sumažinti išlaikymą tuo atveju, jeigu vaikas uždirba pinigus ar turi kitokių savarankiškų pajamų arba žymiai pagerėjęs to iš tėvų, su kuriuo jis gyvena, turtinei padėčiai tas tėvas gali skirti daugiau pinigų vaiko išlaikymui ir pan. Bet jeigu vaikas dirba dėl sunkios šeimos turtinės padėties, V.Mikelėnas mano, kad tuomet nėra pagrindo sumažinti išlaikymo dydį. Vis dėlto pagrindo mažinti išlaikymą taip pat nėra, jeigu vaikas turi tam tikro turto (pvz., namą ar kitoki būstą) arba tam tikrą turtą paveldi, kadangi toks turtas įgyjamas su intencija išsaugoti turtą ateičiai, o ne naudojamas vaikui išlaikyti.¹⁰⁰ Tačiau nebūtinai vaikui įgyjus tam tikro turto teikiamas vieno iš tėvų išlaikymas turėtų sumažėti. Pvz., susiklosčius tokiai situacijai, kuomet vaikas įgyja dar vieną būstą, kuriame nei jis, nei jis su šeima negyvena, o toks būstas gali būti ir yra nuomojamas, kuomet pinigus už nuomą pasiima vaikas ar uzufukto teisėmis jo turtą tvarkantis asmuo, vieno iš tėvų, iš kurio buvo priteistas išlaikymas, turėtų būti mažinamas.

Būtina atkreipti dėmesį į tai, kad išlaikymo sumažinimo galiojimas yra tik perspektyvus, o ne retrospektyvus. Tai V.Mikelėnas pateisina tuo, kad mažesnis

⁹⁹ MIKELĖNAS, V., *et al.* Lietuvos Respublikos Civilinio kodekso komentaras. Trečioji knyga. Šeimos teisė.- Vilnius. Justitia, 2002, p. 383.

¹⁰⁰ *Cit. op.*, p. 383-384.

išlaikymas pradedamas išieškoti tik po teismo sprendimo, kuriuo sumažinamas išlaikymas, įsiteisėjimo.¹⁰¹

Jau iš d. aptartą Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 3.201 str. 2 d. numato, kad išlaikymo dydis gali būti pakeistas taip pat tuo atveju, jeigu atsiranda papildomos vaiko priežiūros išlaidos.

O pagal analizuojamo str. 3 dalį teismas tai pat gali pakeisti priteisto išlaikymo formą pagal vaiko tėvo (motinos), globėjo (rūpintojo), valstybinės vaiko teisių apsaugos institucijos ar prokuroro prašymą. Pvz., išlaikymas buvo priteistas įvairiomis materialiomis vertybėmis – maistu, drabužiais, higienos prekėmis – kadangi tėvas daug atlygio už jo darbą gauna natūra ir palyginus nedidelę dalį uždarbio sudaro pinigai. Tačiau pasikeitė vaiko tėvo gaunamo uždarbio pobūdis – skolininkas uždarbio jau nebegauna natūra, tačiau padidėjo jo gaunamos piniginės sumos. Tokiu atveju būtų pagrindas teismui pakeisti vaiko išlaikymo formą – iš išlaikymo natūra pakeičiama išlaikymu kas mėnesinėmis periodinėmis išmokomis.

Tad galima daryti išvadą, kad jeigu išlaikymas buvo priteistas periodinėmis išmokomis, o tėvo turtinė padėtis pasikeitė, jis tapo bedarbis, neįgalus ir panašiai, tačiau turi turto ar jį įgyja, vadinasi galima reikalauti, kad išlaikymas periodinėmis išmokomis būtų pakeistas vienkartinė pinigine suma ar priteisiant tam tikrą turtą. Taip pat ir iš esmės pasikeitus tėvų turtinei padėčiai ar vaiko poreikiams buvę sutuoktiniai arba vienas iš jų gali, remdamasis CK 3.53 str. 3 dalimi, kreiptis į teismą dėl santuokos nutraukimo ar gyvenimo skyrium pasekmių sutarties sąlygų dėl nepilnamečių vaikų išlaikymo pakeitimo: „teismas, savo sprendimu nutraukdamas santuoką, patvirtina ir sutuoktinių pateiktą sutartį dėl santuokos nutraukimo pasekmių, kurioje sutuoktiniai turi aptarti savo nepilnamečių vaikų ir vienas kito išlaikymo, nepilnamečių vaikų gyvenamosios vietos ir dalyvavimo juos auklėjant klausimus bei kitas savo turtines teises ir pareigas. Sutarties turinys įtraukiamas į teismo sprendimą. Iš esmės pasikeitus aplinkybėms (vieno buvusio sutuoktinio liga, nedarbingumas ir kt.), buvę sutuoktiniai arba vienas iš jų gali kreiptis į teismą dėl santuokos nutraukimo pasekmių sutarties sąlygų pakeitimo.“¹⁰²

Baigiant aptarti tėvų turtinės padėties įtaką vaikų išlaikyme matyti, kaip teigia G.Sagatys, kad „prioritetinės vaiko teisių ir interesų apsaugos principas laikytinas ne tik „jungiamąja grandimi“ nustatant vaiko poreikių ir tėvų turtinės padėties balansą ar orientaciniu kriterijumi vertinant kitas vaiko išlaikymo dydžio nustatymui reikšmingas

¹⁰¹ *Ibidem*, p. 384.

¹⁰² Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas // Valstybės žinios. 2000, Nr. 74 – 2262.

aplinkybes. Aptariamasis principas turėjo įtakos ir tėvų ginčo dėl vaiko išlaikymo nagrinėjimo procesiniams ypatumams, kurie savo ruožtu turi tiesioginės įtakos sprendžiant vaiko išlaikymo dydžio klausimą. Ši įtaka pasireiškia dvejopai: numatant teismo vaidmenį (teismo aktyvumą) bylose dėl vaiko išlaikymo ir paskirstant tarp šalių įrodinėjimo pareigą.¹⁰³

Aptariant tėvų turtinės padėties įtaką vaikų išlaikyme yra pastebėtinas vaikui teikiamas išlaikymo nuolatinumas. Tai išaiškina LAT, teigdamas, kad „išlaikymas turi užtikrinti būtinas sąlygas vaikui augti, vystytis, realizuoti ir tobulinti įgimus ir įgytus gebėjimus (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2004 m. balandžio 26 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-259/2004, 2006 m. rugsėjo 13 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-469/2006 ir kt.). Išlaikymas skirtas vaiko kasdieniams poreikiams patenkinti ir reikalingas nuolat, kiekvieną dieną, o ne kada nors ateityje, kai tėvai turės galimybę ar norą vaikų poreikius patenkinti, taigi svarbus ir vaiko išlaikymo stabilumo išsaugojimas.“¹⁰⁴

Pastebėtina tai, kad vaikui išlaikymas reikalingas kiekvieną dieną, nuolat, o ne kažkada, kada bus patogiu tėvams. Toks vaiko poreikių patenkinimas negali būti įgyvendinamas paminant tėvų teises ir teisėtus interesus. Taigi išlaikymas turi būti priteisiamas atsižvelgiant į tėvų materialinę padėtį. Svarbiausia, kad tėvai sugebėtų patenkinti nors menkiausius vaiko poreikius, tačiau turi būti užtikrinama, kad vaikas bus aprūpinamas stabilium išlaikymu. Tačiau atkreiptinas dėmesys į tai, kad vaikui teikiamas išlaikymas vis dėl to turi tam tikras ribas. Vaiko ir poreikių, jo turtinės padėties ir tėvų turtinės padėties proporcingumas nėra vienintelis matas, pagal kurį yra apskaičiuojamas vaiko tėvų teikiamas išlaikymas vaikui. Todėl kitame poskyryje bus aptariamasis vaikui teikiamo išlaikymo riba.

3.2. Minimalaus išlaikymo bruožai

Vaikui teikiamo maksimalaus išlaikymo aptarti nėra reikalo, nes mūsų nagrinėjamuose teisiniuose santykiuose galioja prioritetingas vaikų teisių ir interesų apsaugos ir gynimo principas, numatytas CK 3.3 straipsnio 1 dalyje. Tačiau dažnai būna aktualus klausimas, koks turėtų būti minimalus išlaikymas, kuris nepažeistų vaiko

¹⁰³ SAGATYS, Gediminas. Aktualūs vaiko išlaikymo dydžio nustatymo klausimai. // Jurisprudencija, 2005, t. 71(63); 23–33.

¹⁰⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. gegužės 25 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-204/2009, A. L. v. A. L.

interesų. Šis klausimas yra pakankamai svarbus tiek Lietuvai, tiek Latvijai dėl panašios šių šalių ekonominės situacijos, kuri dar nėra ypatingai gera, palyginus su kitomis Europos Sąjungos šalimis. Latvijoje „kiekvienas iš tėvų turi pareigą suteikti minimalią išlaikymo sumą jau nebeprisilausomai nuo to, kokia yra tėvo ar motinos finansinė padėtis.¹⁰⁵„

Todėl būtų svarbu aptarti detaliau, koks vis dėlto turėtų būti vaikui teikiamas minimalus jo tėvo arba motinos išlaikymas.

Lietuvos Respublikoje minimalus išlaikymas nėra nustatytas įstatymais. Tačiau minimalų išlaikymą nustato teismų praktika.¹⁰⁶ Tačiau Lietuvoje teisės doktrina ir teismų praktika vis dėlto nustatė, kad minimalus vaiko išlaikymo dydis turi ryšį su bazine socialine išmoka (anksčiau buvo susietas su minimaliu gyvenimo lygiu). Latvijoje daugiau kriterijų nustato teisės aktai, pagal kuriuos yra apskaičiuojamas minimalus išlaikymo dydis. Kaip teigia Latvijos Respublikos civilinio kodekso 179 str. 5 d., Latvijoje minimalus išlaikymo dydis yra nustatomas Latvijos Respublikos Vyriausybės atsižvelgiant į pragyvenimo kainas valstybėje ir netgi į vaiko amžių. Konkreti Latvijos Respublikos Vyriausybės institucija, nustatanti šį dydį yra Latvijos Respublikos Ministrų kabinetas.

G.Sagatys, vertindamas tai, kad Lietuvoje minimalų išlaikymo dydį nustato teismai, mano, kad tokia praktika yra ganėtinai keista turint omenyje vaiko išlaikymo prievolę, kuri pagal Lietuvos teisę yra absoliutaus pobūdžio. Tačiau Latvijos teisės nuostata dėl absoliučios Latvijos Respublikos Vyriausybės diskrecijos nustatant minimalų vaiko išlaikymo dydį yra netgi ekscentriškesnė. G.Sagatys mano, kad yra akivaizdu, jog gali iškilti konstitucinių problemų suteikiant per daug galių vykdomajai valdžiai tokiuose jautriuose klausimuose.¹⁰⁷

Trumpai aptariant pastarąjį poskyrį reikėtų pažymėti, kad tiek Lietuvoje, tiek Latvijoje minimalus vaikui teikiamo išlaikymo dydis nėra ypatingai pastovus skaičius. Šis skaičius tiek Lietuvoje, tiek Latvijoje priklauso nuo ekonominės situacijos šalyje. Tačiau diskrecija šitoje srityje priklauso nuo tam tikrų subjektų: Lietuvoje – nuo teismų, o Latvijoje – nuo Ministrų kabineto.

¹⁰⁵ Europos teisminis tinklas civilinėse ir komercinėse bylose.

http://ec.europa.eu/civiljustice/maintenance_claim/maintenance_claim_lat_lt.htm [žiūrėta 2012-01-25].

¹⁰⁶ SAGATYS, Gediminas. The pre-harmonization area: a comparison of Lithuanian, Latvian and Estonian child maintenance laws // in K Boele-Woelki, J Miles and JM Scherpe (Eds) *The Future of Family Property in Europe* (European Family Law Series vol. 29). Intersentia. Antwerp-Oxford-Portland, 2011, p. 322-323.

¹⁰⁷ *Cit.op.*, p. 322-324.

3.3. Vaikui skirto išlaikymo panaudojimo teisinis reglamentavimas

Šiame poskyryje nagrinėsime, kaip gali būti panaudojamas vaiko išlaikymui skirtos lėšos, kas gali būti atsakingas už šių lėšų panaudojimą ir kontrolę. CK 3.203 straipsnis yra skirtas specialiam vaiko išlaikymo naudojimo reglamentavimui. O Latvijos Respublikos civilinis kodeksas tiesiogiai nenumato, kam gali būti naudojamas vaiko išlaikymas. Bet pagal Latvijos Respublikos civilinio kodekso 179 straipsnį galime spręsti, kad teismas turi teisę priteisti išlaikymą vaikui, o ne kokiems nors kitiems tikslams.

CK 3.203 str. 1 d. reglamentuoja, kad vaikui skirtas išlaikymas privalo būti naudojamas tik jo interesams. Vadinasi, galima daryti išvadą, kad vaikui skirtas išlaikymas negali būti naudojamas tėvo ar motinos, globėjo ar rūpintojo, kitų asmenų asmeniniams poreikiams tenkinti. Taip pat galima teigti, kad išlaikymą teikiantis tėvas (motina) turi teisę kontroliuoti išlaikymo panaudojimą.

V.Mikelėnas (komentuodamas šią teisės normą) teigia, kad išlaikymas jokia būdu neturi būti naudojamas vaiko tėvų, globėjų (rūpintojų) ar kitų asmenų grynai asmeninių poreikių patenkinimui. Tos sumos, kurios yra kvalifikuotos kaip išlaikymas, visų pirma privalo būti naudojamas būtiniausiems vaiko poreikiams tenkinti. Šie poreikiai gali būti vaiko maitinimas, ap rengimas, mokymas, ugdyimas. O išlaikymo d., kuri lieka patenkinus būtiniausius vaiko poreikius, gali būti išleidžiama vaiko laisvalaikio reikmėms, išlaidų už gyvenamojo būsto naudojimą padengimui ir pan. O kas sutaupoma iš išlaikymui gaunamų lėšų, privalo būti saugiai investuojama. O neinvestuojant šių lėšų alternatyviai leidžiama laikyti pinigus vaiko vardu atidarytoje banko sąskaitoje¹⁰⁸. LAT, skirtingai nei V.Mikelėnas, prie būtiniausių poreikių priskiria laisvalaikio reikmes. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo išaiškinimu ta išlaikymo d., kuri lieka po vaiko būtiniausių poreikių patenkinimo, gali būti saugiai investuojama ir taupoma nebūtinai banko sąskaitoje, kaip nurodo V.Mikelėnas. Pažymėtina tai, kad LAT nėra pateikęs būtiniausių vaiko poreikių baigtinio sąrašo.¹⁰⁹ Sugretinus V.Mikelėno ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nuomones, matome skirtingus traktavimus dėl dviejų dalykų - dėl:

- 1) to, ar laisvalaikio reikmės yra būtiniausias poreikis,
- 2) likusios išlaikymo d. taupymo.

¹⁰⁸ MIKELĖNAS, V., *et al.* Lietuvos Respublikos Civilinio kodekso komentaras. Trečioji knyga. Šeimos teisė.- Vilnius. Justitia, 2002, p. 386.

¹⁰⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. lapkričio 10 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-495/2008 (S).

Toliau toje pačioje CK str. 2 d. teigiama, kad jei vaikui skirtas išlaikymas panaudojamas ne vaiko interesams, jis gali būti išieškomas iš jį panaudojusio asmens turto pagal vaiko atstovų, valstybinės vaikų teisių apsaugos institucijos ar prokuroro ieškinį.¹¹⁰ Taigi tuo atveju, kai vaiko ar vaikų tėvai, vienas iš jų ar kiti asmenys panaudoja vaikui skirtą išlaikymą ne vaiko ar vaikų interesais (panaudoja jį savo asmeniniams poreikiams tenkinti, perleidžia kitiems asmenims ir pan.) CK 3.203 str. 2 dalyje nustatyta tokio asmens pareiga atlyginti vaikui padarytus nuostolius.¹¹¹ Kaip pastebi tiek V.Mikelėnas, tiek P.S.Vitkevičius, gali būti išieškamos ne tik tos sumos, kurios buvo panaudotos ne vaiko interesų tenkinimui, tačiau ir padaryta turtinė žala.¹¹² V.Mikelėnas šiuo atveju dar papildomai nurodo komentuojamos civilinės teisės normos ryšį su CK 4.242 straipsniu.¹¹³

LAT vaikui išlaikymui skirtų išlaidų panaudojimo klausimu teigia, kad kuomet vienas iš vaiko tėvų, vaiko globėjas arba rūpintojas ar kiti asmenys panaudoja vaikui skirtą išlaikymą ne vaiko interesais (pvz., sunaudoja jį savo asmeniniams poreikiams tenkinti, iššvaisto, perleidžia kitiems asmenims ir pan.), tokie asmenys privalo atlyginti vaikui padarytus nuostolius. Be minėto teisinio padarinio pagal CK 3.203 str. 2 dalį, turtą ne vaiko poreikiams panaudojusiems asmenims (valdantiems vaiko turtą uzufukto teisėmis) gali kilti ir kita teisinė pasekmė – jie gali būti nušalinami nuo vaiko turto tvarkymo, kaip numato CK 3.191 str. 1 d. 4 punktas.¹¹⁴

Nagrinęjant teismų praktiką randame, kad tėvai, tvarkydami savo nepilnamečių vaikų turtą, privalo veikti išimtinai vaikų interesais, kadangi CK 3.203 str. 1 dalyje nustatyta, jog vaikui skirtas išlaikymas privalo būti naudojamas išimtinai jo interesams. Pažymėtina, kad, kaip nustato Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 3.186 str. 1 d., išlaikymas priteisiamas vaikui ir yra jo nuosavybė. Išlaikymas negali būti naudojamas vaiko tėvo arba motinos ar kitų asmenų asmeniniams poreikiams tenkinti.

Tėvas arba motina, tvarkydami savo nepilnamečių vaikų turtą uzufukto teisėmis, privalo veikti išimtinai vaikų interesais (Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 3.186

¹¹⁰ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas // Valstybės žinios. 2000, Nr. 74 – 2262.

¹¹¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. lapkričio 10 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-495/2008 (S), M. S. v. A. B.

¹¹² VITKEVIČIUS, Pranciškus Stanislovas. Šeimos narių turtiniai teisiniai santykiai.- Vilnius: Justitia, 2006, p. 234; MIKELĖNAS, V., *et al.* Lietuvos Respublikos Civilinio kodekso komentaras. Trečioji knyga. Šeimos teisė.- Vilnius. Justitia, 2002, p. 386.

¹¹³ MIKELĖNAS, V., *et al.* Lietuvos Respublikos Civilinio kodekso komentaras. Trečioji knyga. Šeimos teisė.- Vilnius. Justitia, 2002, p. 386.

¹¹⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų senato 2005 m. birželio 23 d. nutarimas Nr. 54 „Dėl įstatymų, reglamentuojančių tėvų pareigą materialiai išlaikyti savo nepilnamečius vaikus, taikymo teismų praktikoje“.

str. 1 d.). O tai reiškia, kad vaikų turtas turi būti panaudojamas pačių vaikų turciniams bei dvasiniams poreikiams tenkinti. Pagal vienos Lietuvos Aukščiausiojo Teismo sprestos bylos duomenis pirmosios instancijos teismas kaip vieną iš argumentų, pagrindžiančių išlaikymo dydžio sumažinimą, nurodė tai, jog vaikų išlaikymui gautų lėšų dalį vaikų motina, tvarkydama uzufrukto teisėmis, panaudojo savo reikmėms. Teisėjų kolegija sprendžia, kad tėvo (motinos), uzufrukto teise tvarkančio vaiko arba vaikų turtą (išlaikymo lėšas), įstatymo normų teigiančių, jog išlaikymą privalu naudoti išimtinai vaikų interesais, pažeidimas nesudaro įstatyme nustatyto pagrindo mažinti nustatytą išlaikymo dydį, o vaiko turčinės teisės tokiu atveju gali būti ginamos įstatymų nustatytais pagrindais bei įstatymų nustatyta tvarka. Toks gynimas įgyvendinamas atlyginant padarytus nuostolius (CK 3.203 str. 2 d.).¹¹⁵

Formuodamas praktiką šiuo klausimu LAT nurodo, kad išlaikymą tvarkantis asmuo išlaikymui skirtas pinigų sumas bei išlaikymui skirtą turtą privalo tvarkyti kaip rūpestingas, atidus ir apdairus žmogus. Kai iš parduoto išlaikymui priteisto turto gautų lėšų ar lėšų, gautų priteisus išlaikymą vienkartinę pinigų suma, įgyjamas kitas turtas, vaikas yra šito turto savininkas arba bendraturtis. Tokiu atveju vaiko turto dalis yra proporcinga jam priklausančių įdėtų lėšų daliai (Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 3.161 str. 4 d. ir 4.72 straipsnis). Pvz., įgijus nekilnojamąjį daiktą nepilnametis vaikas yra šio daikto savininkas bei sutartyje ir viešame registre turi būti nurodytas kaip nekilnojamojo daikto savininkas arba bendraturtis.¹¹⁶

Vaikui skirtas išlaikymas privalo būti naudojamas tik jo interesams (CK 3.203 str. 1 d.). Analizuojant teisinę literatūrą randame lietuvių autorių nuomonę, kad išlaikymas negali būti naudojamas tėvo (motinos), globėjo (rūpintojo) bei kitų asmenų asmeniniams poreikiams tenkinti. Išlaikymą teikiantis tėvas arba motina turi teisę kontroliuoti išlaikymo panaudojimą. Tais atvejais, kuomet vienas iš vaiko tėvų, vaiko globėjas (rūpintojas) ar kiti asmenys panaudoja vaikui skirtą išlaikymą ne vaiko interesams – pvz., skiria jį savo asmeniniams poreikiams, iššvaisto, perleidžia kitiems asmenims ir pan. – vienas iš tėvų arba vaiko globėjas (rūpintojas) privalo atlyginti vaikui padarytus nuostolius. Netinkamai panaudotos lėšos yra išieškomas iš tokio asmens turto pagal vaiko

¹¹⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. lapkričio 10 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-495/2008 (S), M. S. v. A. B.

¹¹⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų senato 2005 m. birželio 23 d. nutarimas Nr. 54 „Dėl įstatymų, reglamentuojančių tėvų pareigą materialiai išlaikyti savo nepilnamečius vaikus, taikymo teismų praktikoje“.

atstovų, valstybinės vaiko teisių apsaugos institucijos ar prokuroro ieškinį. Tokie asmenys gali būti nušalinami nuo vaiko turto tvarkymo (CK 3.191 str. 1 d. 4 p.).¹¹⁷

Tai, kad Latvijoje nėra išlaikymo naudojimo reglamentavimo, gali sukelti neaiškumą. Nors Lietuvoje šis reglamentavimas yra, tačiau šio reglamentavimui aiškinimui yra pasitelkiama teismų praktika. O Latvijoje teismui yra suteikiama pilna diskrecinė laisvė numatant išlaikymo naudojimą. Apibendrinant galima pasakyti, kad Lietuvoje vaikui skirtas išlaikymas turi būti naudojamas tik vaiko poreikiams ir interesams tenkinti ir įgyvendinti. Šias išlaidas tvarkantis asmuo turi būti sąžiningas, rūpestingas ir atidus. Nusisavinus vaikui skirtą išlaikymą jis yra išieškomas iš to asmens pagal vaiko atstovų, valstybinės vaiko teisių apsaugos institucijos ar prokuroro ieškinį.

3.3. Prevencinių priemonių vaikų išlaikyme taikymo ypatumai

Verta aptarti, kokios priemonės gali būti taikomos norint užtikrinti vaikams jų tėvų teikiamą išlaikymą. P.S. Vikevičius nurodo, kad Lietuvoje, siekdamas išlaikymo prievolės realaus įvykdymo, teismas, priimdamas sprendimą dėl išlaikymo priteisimo, gali nustatyti tėvų turto (ar vieno iš jų) priverstinį įkeitimą (hipoteką), remdamasis CK 3.197 straipsniu. O jeigu teismo sprendimas dėl išlaikymo išieškojimo nevykdomas, tai išieškoma iš įkeisto turto.¹¹⁸ Kaip pažymi V. Mikelėnas, priverstinis įkeitimas gali būti nustatomas tiek prieš teismui priimant galutinį sprendimą, tiek priimant tokį sprendimą ar jį jau priėmus.¹¹⁹ Latvijos Respublikos civilinis kodeksas priverstinio įkeitimo ar hipotekos, siekiant užtikrinti išlaikymo išmokėjimą, nenumato.

P.S. Vitkevičius pastebi, kad šis priverstinio įkeitimo (hipotekos) nustatymas yra pakankamai sudėtingas. Teismai dažniausiai eina lengvesniu keliu ir renkasi kitą priemonę – laikinąsias apsaugos priemones, numatytas CK 3.65 str. Ši teisės norma numato septynias rūšis laikinųjų apsaugos priemonių. Laikinosios apsaugos priemonės detaliau yra aprašytos Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 145 str. Pagal Latvijos Respublikos civilinio proceso kodekso 137 str. Latvijos Respublikos teismas

¹¹⁷ ŠIAUDINIS, Andrius. Tėvų pareiga materialiai išlaikyti savo vaikus. 2011-04-26 . Prieiga per internetą: <<http://www.ikimokyklinis.lt/index.php/straipsniai/teveliams/tevu-pareiga-materialiai-islaikyti-vaikus/8983>> [žiūrėta 2012-01-25].

¹¹⁸ VITKEVIČIUS, Pranciškus Stanislovas. Šeimos narių turtiniai teisiniai santykiai.- Vilnius: Justitia, 2006, p. 245.

¹¹⁹ MIKELĖNAS, V., *et al.* Lietuvos Respublikos Civilinio kodekso komentaras. Trečioji knyga. Šeimos teisė.- Vilnius. Justitia, 2002, p. 380.

savo iniciatyva arba šalių prašymu gali nustatyti priemones ieškiniui užtikrinti.¹²⁰ Pagal Latvijos teisės aktus išlaikymo užtikrinimui yra taikomos apsaugos priemonės, kadangi laikinosios apsaugos priemonės yra taikomos tik nagrinėjant ginčus dėl intelektinės nuosavybės. Latvijos Respublikos civilinio proceso kodekso str. taip pat yra numatomos apsaugos priemonės. Pagal Latvijos Respublikos įstatymus taip pat yra galimas kilnojamojo turto ir grynųjų pinigų areštas kaip viena iš apsaugos priemonių. Iš viso Latvijos Respublikos įstatymai numato septynias galimas apsaugos priemones, užtikrinant išlaikymo mokėjimą.¹²¹

P.S. Vitkevičius nurodo, kad pati populiariausia priemonė yra turto areštas. Ši laikinoji apsaugos priemonė yra surašoma pačiame teismo sprendime arba taikos sutartyje, tuo atveju, jeigu sutuoktiniai, pradėję ginčą vėliau proceso eigoje šį ginčą baigia taikos sutartimi. Pagal Lietuvos Respublikos civilinio proceso 675 straipsnį arešto atveju dažnai laikinai yra uždraudžiamas ir apribojamas nuosavybės bei kitų teisių valdymas, naudojimas ir disponavimas, tam tikslui, jog būtų galima įvykdyti teismo sprendimą *inter alia* dėl išlaikymo išieškojimo.¹²²

Apibendrinant šį poskyrį reikėtų pasakyti, kad vaikui teikiamas išlaikymas yra pakankamai svarbus gėris, kuris savo ruožtu reikalauja pakankamų garantijų, kad jis būtų įgyvendinamas.

¹²⁰ Civilprocesa likums// ("LV", 326/330 (1387/1391), 03.11.1998.; Ziņotājs, 23, 03.12.1998. Redakcija uz 24.04.2012; Гражданско-процессуальный кодекс Латвии. Рига 1997.

¹²¹ Europos teisminis tinklas civilinėse ir komercinėse bylose. Laikinosios ir apsaugos priemonės - Latvija, 2009-05-06. Prieiga per internetą:

<http://ec.europa.eu/civiljustice/interim_measures/interim_measures_lat_lt.htm> [žiūrėta 2012-05-02].

¹²² VITKEVIČIUS, Pranciškus Stanislovas. Šeimos narių turtiniai teisiniai santykiai.- Vilnius: Justitia, 2006, p. 245.

IŠVADOS

1. Tiek Europos Sąjungos teisės aktai, tiek Lietuvos ir Latvijos nacionalinių teisės aktų visuma, įtvirtinanti prigimtines vaikų teises į išlaikymą ir tėvų pareigą išlaikyti savo vaikus sudaro teisinį tėvų vaikams teikiamo išlaikymo juridinę bazę. Šioje teisinėje terpėje Lietuvos ir Latvijos reglamentavimo bendrumas aiškinamas daugiausiai tuo, kad šios valstybės atsižvelgia į Europos Sąjungos teisinį reguliavimą, o skirtumus lemia nacionaliniai šalių reglamentavimo ypatumai.

2. Lietuvoje, skirtingai nei Latvijoje, vaiko teisė į išlaikymą yra jo prigimtinė konstitucinė asmeninė turtinė teisė. Tėvų teisės ir pareigos išlaikyti vaikus konstitucinis įtvirtinimas parodo jų svarbą valstybės visuomeninėje sanklodoje ir reglamentuojamuose visuomeniniuose santykiuose šeimos teisės srityje. Vaiko teisės į išlaikymą užtikrinimas sudaro sąlygas įgyvendinti kitas vaiko teises: teisę į būstą, mokslą, tinkamas gyvenimo sąlygas ir kt., kadangi tiesioginis išlaikymo tikslas yra maksimaliai patenkinti vaiko poreikius ir interesus.

3. Tuo atveju, jeigu išlaikymas teismo sprendimu nėra priteistas, dėl nepilnamečių vaikų išlaikymo visais atvejais privalo būti nuspręsta santuokos nutraukimo ar sutuoktinių gyvenimo skyrium byloje. O skyrybų atveju vaikų išlaikymas tiek Lietuvoje, tiek Latvijoje yra reglamentuojamas teisės aktais ir abiejose šalyse yra numatoma sutartis, kuria susitariama dėl vaikų išlaikymo.

4. Tiek Lietuvoje, tiek Latvijoje tėvų pareigos atsiradimo momentas siejamas su vaiko gimimo momentu, kurio nustatymas yra ganėtinai problematiškas. Manytina, kad Lietuvoje reikėtų remtis ta nuostata, kad vaiko gimimo momentu laikomas savarankiškai kvėpuojančio vaisiaus arba vaisiaus su besidaužančia širdimi išstūmimo momentas. Tačiau vaiko tėvui arba motinai išlaikymo pareiga negali būti atsiejama be tėvystės ir motinystės pradžios, tiek Lietuvoje, tiek Latvijoje dažnai siejama su biologine tėvyste.

5. Pagal bendrą taisyklę Lietuvoje tėvai privalo finansiškai remti savo vaiką, kol jis sulaukia pilnametystės (kol jam sueina 18 metų). Tačiau ir vyresniam vaikui, nedarbingam dėl invalidumo, priklauso išlaikymas, kuris jam nustatytas, nesuejant 18 metų. O jeigu vaikas mokosi vidurinių, aukštųjų ar profesinių mokyklų dieniniuose skyriuose ir jam būtina parama, išlaikymas priklauso ir pilnamečiam vaikui, bet ne ilgiau nei jam sueis 24 metai. O Latvijoje pagal bendrą taisyklę tėvai privalo teikti išlaikymą savo vaikams tol, kol jam reikalinga parama (paprastai iki pilnametystės).

6. Lietuvoje į teismą vaikams leidžiama kreiptis tik nuo 14 metų, o Latvijoje vaikų minimali riba dėl kreipimosi į našlaičių teismą nėra nustatyta. Bet Lietuvoje taip pat nėra nustatoma minimali riba dėl vaiko kreipimosi į valstybinę vaiko teisių apsaugos instituciją – rajono miesto vaiko teisių apsaugos tarnybą. Viršutinė kreipimosi dėl išlaikymo riba yra ta, iki kurios išlaikymas dar vaikams priklauso. Pažymėtina, kad išlaikymo teisę sustiprina bei išlaikymo prievolės įgyvendina abiejų šalių tam tikros institucijos: Lietuvos atveju tai daro Valstybinis vaikų išlaikymo fondas, o Latvijos atveju - Išlaikymo garantinis fondas.

7. Tiek Lietuvoje, tiek Latvijoje išlaikymo dydis ir forma turi būti nustatomi vadovaujantis proporcingumo vaiko poreikiams bei jo tėvų turtinei padėčiai principu, bei užtikrinti būtinas vaikui vystytis sąlygas. Kaip ir Lietuvoje, taip ir Latvijoje geriausiai vaiko interesus atitinka kas mėnesį mokamomis periodinėmis išmokomis priteisiamas išlaikymas. Lietuvoje konkrečia pinigų suma ar turtu natūra išlaikymas priteistinas tais atvejais, kai teikti išlaikymą privalantis vaiko tėvas (motina) neturi nuolatinių pajamų, o iš bylos aplinkybių negalima spręsti, kad išlaikymą periodinėmis išmokomis tėvas laiku ir visapusiškai teiks iš turimų santaupų ar kito turto duodamų pajamų, ar kai priteisiamas išlaikymo įsiskolinimas.

8. Tuo atveju, jeigu išlaikymas buvo priteistas periodinėmis išmokomis, o tėvo turtinė padėtis pasikeitė, jis tapo bedarbis, neįgalus ir pan., tačiau turi turto ar jį įgyja, vadinasi galima reikalauti, kad išlaikymas periodinėmis išmokomis būtų pakeistas vienkartinė pinigine suma ar priteisiant tam tikrą turtą. Taip pat ir iš esmės pasikeitus tėvų turtinei padėčiai ar vaiko poreikiams buvę sutuoktiniai arba vienas iš jų gali kreiptis į teismą dėl santuokos nutraukimo ar gyvenimo skyrium pasekmių sutarties sąlygų dėl nepilnamečių vaikų išlaikymo pakeitimo.

9. Vaiką reikia aprūpinti nuolatos, todėl vaikui teikiamas išlaikymas turi būti stabilus. Vis dėlto pažymėtina, kad nuolatinis ir stabilus vaiko poreikių patenkinimas negali būti įgyvendinamas paminant tėvų teises bei teisėtus interesus - išlaikymas privalo būti priteisiamas įvertinant tėvų turtinį statusą. Todėl akcentuojamas nors nenutrūkstantis tėvų teikiamas išlaikymas vaikams, o ne to išlaikymo dydis.

10. CK 3.201 str. 2 dalyje pateiktas aplinkybių, kurioms esant laikoma, kad atsiradusios papildomos išlaidos yra pakankamas pagrindas priteisto išlaikymo dydžio padidinimui, sąrašas pagal teismų praktiką ir teisės doktriną yra laikomas pavyzdiniu. Tačiau šis sąrašas minimos teisės normos tekste yra pateiktas taip, jog gali susidaryti įspūdis, kad pateiktų aplinkybių sąrašas yra baigtinis. Manytina, kad šiuo atveju trūksta

tiesoginio nurodymo dėl to, kad šis sąrašas nėra laikomas baigtiniu. Todėl, remiantis šiais argumentais, siūlytina papildyti Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 3.201 str. 2 dalį žodžiais „ir panašiai“, kuris būtų inkorporuotas po žodžio „prižiūra“ ir prieš skliaustą, visą šią normą išdėstant taip: „Priteisto išlaikymo dydis gali būti padidintas atsiradus papildomoms vaiko priežiūros išlaidoms (vaiko liga, sužalojimas, slaugymas, ar nuolatinė priežiūra ir panašiai).

11. Latvijoje minimalus išlaikymo dydis priklauso nuo Latvijos Respublikos vykdomosios valdžios organo – nuo Latvijos Respublikos ministrų kabineto sprendimo. O Lietuvoje minimalus išlaikymo dydžio dinamiką formuoja teismų praktika. Todėl abejose šiose Baltijos valstybėse minimalus išlaikymo dydis nėra pastovi konstanta, o kintantis dydis.

12. Nors Lietuvoje išlaikymo panaudojamas yra reglamentuojamas įstatymu, kuomet Latvijoje teismui yra suteikiama pilna diskrecinė laisvė numatant išlaikymo naudojimą konkrečiu atveju. Lietuvoje vaikui skirtas išlaikymas turi būti naudojamas tik vaiko poreikiams ir interesams tenkinti ir įgyvendinti. O vaiko išlaikymo išlaidas privalo tvarkyti sąžiningas, rūpestingas ir atidus asmuo. Neteisėstai pasisavintas vaikui skirtas išlaikymas yra išieškomas iš to asmens pagal vaiko atstovų, valstybinės vaiko teisių apsaugos institucijos ar prokuroro ieškinį.

NAUDOTA LITERATŪRA

1. Teisės aktai

1.1. Lietuvos Respublikos teisės aktai

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija // Valstybės žinios, 1992, Nr. 33-1014 (1992-11-30).
2. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas // Valstybės žinios, 2000-09-06, Nr. 74-2262.
3. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas // Valstybės žinios. 2002, Nr. 36-1340.
4. Lietuvos Respublikos neįgaliųjų socialinės integracijos įstatymas//Valstybės žinios. 1991, Nr. 36-969.
5. Lietuvos Respublikos išmokytiems vaikams įstatymas // Valstybės žinios, 2004 Nr. 88-3208 (2004-06-30).
6. Lietuvos Respublikos piniginių socialinės paramos mažas pajamas gaunančioms šeimoms (vieniems gyvenantiems asmenims) įstatymas // Valstybės žinios, 2006-11-30, Nr. 130-4889.
7. Lietuvos Respublikos santuokos ir šeimos kodeksas // Valstybės žinios. 1969. Nr. 21–186.
8. Lietuvos Respublikos Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas // Valstybės žinios, 1996-04-12, Nr. 33-807.
9. Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas // Valstybės žinios. 1996, Nr. 33-807.
10. Lietuvos Respublikos Vaikų išlaikymo fondo įstatymas // Valstybės žinios, 2006-12-30, Nr. 144-5464.
11. Lietuvos Respublikos įstatymas „Dėl Lietuvos Aukščiausiojo Teismo, Lietuvos apeliacinio teismo, apygardų teismų įsteigimo, apygardų ir apylinkių teismų veiklos teritorijų nustatymo bei Lietuvos Respublikos prokuratūros reformavimo“ // Valstybės žinios, 1994, Nr. 50-932.

1.2. Latvijas Republikas teisēs aktai

1. Maintenance Guarantee Fund Law. Prieiga per internetu: www.vvc.gov.lv/.../Maintenance_Guarantee_Fund... [žiūrēta 2012-05-02].
2. Childrens Rights protection law. Prieiga per internetu: <http://www.humanrights.lv/doc/latlik/bern.htm> [žiūrēta 2012-04-27].
3. Likums "Civillikums. Pirmā daļa. ĢIMENES TIESĪBAS"// 28.01.1937, ("Np", Nav publicēts, 01.01.9999.), Redakcija uz 01.01.2012.
4. Civilprocesa likums// ("LV", 326/330 (1387/1391), 03.11.1998.; Ziņotājs, 23, 03.12.1998. Redakcija uz 24.04.2012.
5. The Civil Law of Latvia. ISBN 9984-657-05-1 Translation and Terminology Centre, 2001 http://www.tiesas.lv/files/ties_darb_reg_norm_akti/civillikums.pdf.

1.3. Tarptautiniai teisēs aktai

12. Eiropas žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija // Valstybės žinios, 1995-05-16, Nr. 40-987.

13. Hagos konvencija dėl išlaikymo pareigoms taikytinos teisės. Prieiga per internetu: http://www.istatymas.lt/istatymai/konvencija_del_islaikymo_pareigoms.htm.

14. Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija // Valstybės žinios, 1995-07-21, Nr. 60-1501.

15. 2007 m. Konvencija dėl vaiko ir kitų šeimos narių išlaikymo išmokų išreikalavimo tarptautiniu mastu. Prieiga per internetu: <http://eur-lex.europa.eu/Notice.do?mode=dbl&lang=lt&ihtmlang=lt&lng1=lt.lt&lng2=bg.cs.da.de.el.en.es.et.fi.fr.hu.it.lt.lv.mt.nl.pl.pt.ro.sk.sl.sv.&val=498736:cs&page=> [žiūrēta 2012-04-29].

16. Tarybos reglamentas (EB) Nr. 44/2001 dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų civilinėse ir komercinėse bylose pripažinimo bei vykdymo užtikrinimo. Europos Sąjungos oficialusis leidinys, 2004 m. specialusis leidimas, 19 skyrius; T. 4, p. 42.

17. Tarybos Reglamentas (EB) Nr. 1206/2001 dėl valstybių narių teismų tarpusavio bendradarbiavimo renkant įrodymus civilinėse ar komercinėse

bylose. Europos Sąjungos oficialusis leidinys, 2004 m. specialusis leidimas, 19 skyrius; T. 4, p. 121).

18. Tarybos reglamentas (EB) Nr. 1348/2000 dėl teisminių ir neteisminių dokumentų civilinėse arba komercinėse bylose įteikimo valstybėse narėse (Europos Sąjungos oficialusis leidinys, 2004 m. specialusis leidimas, 19 skyrius; T. 1, p. 227).

19. Tarybos reglamentas (EB) Nr. 2201/2003 dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų, susijusių su santuoka ir tėvų pareigomis, pripažinimo bei vykdymo. Prieiga per internetą: http://ec.europa.eu/justice_home/judicialatlascivil/html/pdf/oj_l338_20031223_lt.pdf. [žiūrėta 2012-04-29].

2. Specialioji literatūra

1. JARAŠIŪNAS E., MESONIS G. Užsienio šalių konstitucijos. Vilnius 2004 P. 196. ISBN 9955-563-70-2. Mikelėnas V., Kesarauskas Š., Smirnovienė Z. ir kt.

2. JOVAIŠA, Leonas. Enciklopedinis edukologijos žodynas. Vilnius: Gimtasis žodis, 2007.

3. MIKELĖNAS V., *et al.* Lietuvos Respublikos Civilinio kodekso komentaras. Trečioji knyga. Šeimos teisė.- Vilnius. Justitia, 2002.

4. KUDINAVIČIŪTĖ-MICHAILOVIENĖ, I.; VĖGELIENĖ J. Vaikų išlaikymas: kai kurie aktualūs teoriniai ir praktiniai aspektai // Jurisprudencija, 2012, 19(1), p. 209–229.

5. KUDINAVIČIŪTĖ-MICHAILOVIENĖ, Inga. Ištuokos reglamentavimas: nuostatos, integraciniai procesai ir principai // Jurisprudencija, 2007 3(93); 29–37.

6. KAIRIENĖ, B; JEKAITYTĖ, L. Vaiko interesų įgyvendinimas santuokos nutraukimo proceso metu // Socialinis darbas, 2010 m. Nr. 9 (1), p. 99-100.

7. MEILIUS, K.; JONAITIS, M. Šeimos struktūros ir tėvystės sampratos pokyčiai, turintys įtakos vaiko teisėms ir interesams // Jurisprudencija, 2007 12(102); 7–15.

8. SAGATYS, Gediminas. Aktualūs vaiko išlaikymo dydžio nustatymo klausimai. //Jurisprudencija, 2005, t. 71(63); 23–33.

9. SAGATYS G. Tėvų pareiga išlaikyti nepilnamečius vaikus: aktualūs subjektų klausimai // Jurisprudencija, 2005, t. 67(59); 120–126.

10. SAGATYS G. The pre-harmonization area: a comparison of Lithuanian, Latvian and Estonian child maintenance laws // in K Boele-Woelki, J Miles and JM Scherpe (Eds) The Future of Family Property in Europe (European Family Law Series vol. 29). Intersentia. Antwerp-Oxford-Portland, 2011, p. 311-326.

11. ŠIAUDINIS, Andrius. Tėvų pareiga materialiai išlaikyti savo vaikus. 2011-04-26 . Prieiga per internetą: <
[http://www.ikimokyklinis.lt/index.php/straipsniai/teveliams/tevu-pareiga-materialiai-
islaikyti-vaikus/8983](http://www.ikimokyklinis.lt/index.php/straipsniai/teveliams/tevu-pareiga-materialiai-
islaikyti-vaikus/8983)> [žiūrėta 2012-01-25].

12. VITKEVIČIUS, Pranciškus Stanislovas. Šeimos narių turtiniai teisiniai santykiai. Vilnius: Justitia, 2006.

3. Praktinė literatūra

1. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. birželio 7 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 3.194 straipsnio 3 dalies (2004 m. lapkričio 11 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai // Valstybės žinios. 2007, Nr. 65-2529.

2. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių 2010 m. kovo 16 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-114/2010, pagal pareiškėjo A. A. skundą dėl antstolio veiksmų.

3. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. gegužės 25 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-204/2009, A. L. v. A. L.

4. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. lapkričio 10 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-495/2008 (S), M. S. v. A. B.

5. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. vasario 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr.3K-3-77/2008, Ž. V. v. D. V.

6. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 m. sausio 29 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-21, Z. T. v. R. T. *ir kt.*

7. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. rugsėjo 13 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-469/2006, A. S. v. R. S.

8. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų senato 2005 m. birželio 23 d. nutarimas Nr. 54 „Dėl įstatymų, reglamentuojančių tėvų pareigą materialiai išlaikyti savo nepilnamečius vaikus, taikymo teismų praktikoje“.

9. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2004 m. balandžio 19 d. nutartis civilinėje byloje b. Nr. 3K-3-286/2004, D.K. v. T.K.

10. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2004 m. balandžio 26 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-259/2004, V. S. v. M. S.

11. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2002 m. spalio 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-1236/2002, Z. B. v. V. B.

12. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo civilinių bylų skyriaus 2002 m. gegužės 29 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-790/2002 E. A. v. A. A.

4. Kita literatūra

1. Bylos dėl išlaikymo priteisimo. 2011-05-17. Prieiga per internetą: <<http://www.seimosteise.lt>> [žiūrėta 2012-01-25].
2. Dėl sutuoktinių atsakomybės pagal prievoles. Prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/lat_web_test/4_tpbiuletiniai/senos/nutartis.aspx?id=34860> [žiūrėta 2012-01-25].
3. Europos teisminis tinklas civilinėse ir komercinėse bylose. Prieiga per internetą: <http://ec.europa.eu/civiljustice/maintenance_claim/maintenance_claim_lat_lt.htm> [žiūrėta 2012-01-25].
4. Europos teisminis tinklas civilinėse ir komercinėse bylose. Laikinosios ir apsaugos priemonės - Latvija, 2009-05-06. Prieiga per internetą: <http://ec.europa.eu/civiljustice/interim_measures/interim_measures_lat_lt.htm> [žiūrėta 2012-05-02].
5. Lietuvos Respublikos Socialinės apsaugos ir darbo ministerija. Prieiga per internetą: <www.socmin.lt> [žiūrėta 2012-01-25].
6. Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo pranešimas žiniasklaidai. 2007 m. birželio 7 d. priimtas nutarimas dėl Civilinio Kodekso 3.194 straipsnio nuostatos atitikties Konstitucijai. Prieiga per internetą: <http://www.lrkt.lt/Pranesimai/txt_2007/L20070607b.htm> [žiūrėta 2012-05-01].
7. Teisės gidas. Prieiga per internetą: <www.teisesgidas.lt> [žiūrėta 2012-01-25].
8. Vaikų išlaikymo fondo įstatymo ex-post poveikio vertinimas. Sprendimo poveikio baigiamojo (ex-post) vertinimo metodikos bandomasis vertinimas. 2011 m. rugpjūčio mėn. Prieiga per internetą:

<<http://www.lrv.lt/bylos/VORTprojektas/Dokumentai/8-VIF%20Vertinimas%20final.pdf>> [žiūrėta 2012-01-25];

9. Vaikų išlaikymo fondo administracija. Prieiga per internetą: <www.vif.lt> [žiūrėta 2012-01-25].

SANTRAUKA

Šiame magistriniame darbe yra apžvelgiami tėvų pareigų išlaikyti savo vaikus reglamentavimo ypatumai Lietuvoje ir Latvijoje, atsižvelgiant į problematiškesnius aspektus. Šis magistro baigiamasis darbas yra originalus tuo, kad jame ne tik išsamiai analizuojami ne tik tarptautiniai, šalies, bet Latvijos teisės aktai, bet atskleidžiamos įvairios mokslininkų nuomonės apie Lietuvos ir Latvijos tėvų pareigų išlaikyti savo vaikus reguliavimo problematiką.

Vaikų išlaikymo santykių teisiniam reglamentavimui yra skirtas pirmas skyrius. Todėl jame aprašomas vaikų išlaikymo santykių teisinis reguliavimas Europos Sąjungos teisės aktuose ir vaikų išlaikymo santykių teisinė bazė pagal Lietuvos ir Latvijos teisės aktus.

Antrajame skyriuje yra analizuojamas vaikų išlaikymo pareigos atsiradimas bei pabaiga Latvijos ir Lietuvos teisės aktuose. Ši analizė pradedama nuo vaikų išlaikymo pareigos atsiradimo, kol pereinama prie kreipimosi dėl išlaikymo teisės ypatumų ir vaikų išlaikymo analizės santuokos nutraukimo atvejais ir baigiama valstybių teikiamo vaikų išlaikymo palyginimu.

Trečiajame skyriuje aptariamas vaiko poreikių ir tėvų turinės padėties proporcingumo nustatymas Lietuvoje ir Latvijoje per tėvų turinės padėties įtakos vaikų išlaikyme nustatymo specifiką, minimalų išlaikymo dydį, vaikui skirtą išlaikymo panaudojimo teisinį reglamentavimą bei prevencinių priemonių vaikų išlaikyme taikymo charakteristiką.

Magistro darbas užbaigiamas išvadomis bei pateikiamas pasiūlymas.

SUMMARY

of master thesis

„Parent’s Duty for Children Support: Comparative Analysis of Lithuania and Latvia“

This master thesis is an overview of the duties of parents for children support in the regulatory features in Lithuania and Latvia, according to the more troubling aspects. The author analyses in details the international, national legislation and regulation of Latvia in the of parent’s obligation for children support. But also the original performance has done in revealing various opinions about parental responsibility for children support adjustment problems in this paperwork.

The legal regulation of child maintenance relations is covered in the first chapter of this mater thesis. Therefore, it describes the child support legal regulation of the European Union legislation and the maintenance of children under the legal framework for relations in the Lithuanian and Latvian legislation.

The second section of this written paper researches the duration of duty for children support by Latvian and Lithuanian child maintenance laws. This part of the master thesis covers the review of: origin of this duty, the right of application for maintenance characteristics, child support in divorce cases and comparison of child support.

The third section of the paper deals with proportionality between the needs of the child and the financial status of parents in Lithuania and Latvia. This overview covers: the specific determination of parents' economic status on child maintenance, minimum amount of maintenance, the regulation for the use of child maintenance and the peculiarity of administration of preventive remedies of child maintenance.

Finally, the summary of the whole paper is formulated in the form of conclusions and the offer is made.